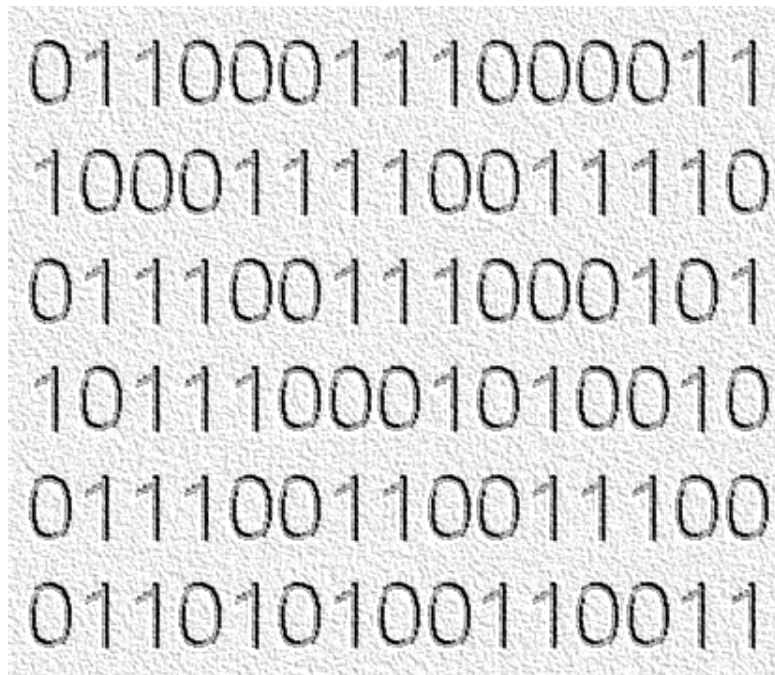

Digital kommunikation med domstolene

Redegørelse afgivet af en arbejds-
gruppe

nedsat af Domstolsstyrelsen

København, oktober 2003

1	Indledning.....	5
1.1	Arbejdsgruppens kommissorium	5
1.2	Arbejdsgruppens sammensætning	5
1.3	Resumé af redegørelsen og sammenfatning af arbejdsgruppens overvejelser	6
2	Generelle betragtninger om digital kommunikation.....	13
2.1	Baggrunden for arbejdsgruppens nedsættelse.....	13
2.2	Digital eller elektronisk kommunikation	15
2.3	Digital signatur og kryptering.....	16
2.3.1	Digital signatur	16
2.3.2	Kryptering.....	19
2.3.3	Sikkerhedsmæssige aspekter	19
2.3.4	Organisatoriske forhold	20
2.4	Domstolsstyrelsens projekt: Digitalisering af Danmarks Domstole.....	20
2.5	Betydning af formkrav	21
2.6	Afgrænsningsspørgsmål.....	23
2.7	Hvornår kan digital kommunikation anvendes	24
2.8	Særligt om forkyndelser.....	26
2.8.1	Borgerlige sager.....	26
2.8.2	Straffesager.....	27
2.8.3	Forkyndelsesformer	28
2.8.4	Problemstillinger vedrørende digital kommunikation.....	29
2.9	Persondataloven	31
2.10	Retsafgiftsloven	33
2.11	Øget anvendelse af digital kommunikation og de økonomiske konsekvenser heraf. Forsøgsprojekter	34
3	Anden lovgivning	38
3.1	Forvaltningsloven	38
3.2	Selskabslovgivningen	41
3.3	Lovgivning på uddannelsesområdet	44
3.4	Lovprogrammet 2002-03	46
3.4.1	Lejelovgivningen.....	47
3.4.2	Ekspropriationsloven mv.....	48
3.4.3	Lov om Klagenævnet for udbud og næringsloven	49
3.4.4	Lov om arbejdsløshedsforsikring	50
3.4.5	Anmeldelse af arbejdsskader.....	51
3.5	Tinglysningen	51
4	Fremmed ret.....	53
4.1	Norge.....	53
4.2	Sverige	55
4.3	Finland	55
4.4	Østrig.....	56

5	Retsplejelovent.....	58
5.1	Mundtlighed og skriftlighed	58
5.1.1	Hjælpedokumenterne.....	58
5.1.2	Bevisdokumenterne	60
5.1.3	Indkaldelser og korrespondance	60
5.1.4	Rets- og dombøger	61
5.2	Den civile retspleje	61
5.2.1	Oversigt	61
5.2.2	Stævningen	62
5.2.3	Svarskriftet og yderligere processkrifter	65
5.2.4	Meddelelser fra retten, der skal forkyndes	66
5.2.5	Andre meddelelser fra retten	66
5.2.6	Indkaldelser af vidner	68
5.2.7	Sagkyndige erklæringer, syn og skøn mv.....	69
5.2.8	Korrespondance til retten	70
5.2.9	Korrespondance mellem parterne.....	70
5.2.10	Domsforhandlingen, rets- og dombøger.....	71
5.2.11	Anke, kære og genoptagelse.....	71
5.2.12	Specialprocessen.....	73
5.2.13	Arbejdsgruppens overvejelser	73
5.3	Tvangsfuldbyrdelse mv.....	75
5.3.1	Oversigt	75
5.3.2	Anmodningen	76
5.3.3	Meddelelser fra fogedretten til fordringshaveren (rekvirenten)	80
5.3.4	Underretning og eventuel tilsigelse af skyldneren	81
5.3.5	Underretning af andre	82
5.3.6	Tredjemands indtrædelse som part under forretningen	83
5.3.7	Appel af fogedrettens afgørelser	83
5.3.8	Særligt om bevissikringsforretninger	83
5.3.9	Arbejdsgruppens overvejelser	84
5.4	Strafferetsplejen	85
5.4.1	Oversigt	85
5.4.2	Efterforskningen	86
5.4.3	Tiltalerejsningen og domsforhandlingens forberedelse.....	89
5.4.4	Domsforhandlingen	90
5.4.5	Efter domsforhandlingen	91
5.4.6	Særlige dokumenter i byretssager	91
5.4.7	Ankebehandling.....	92
5.4.8	Problemstillinger vedrørende digital kommunikation og arbejdsgruppens overvejelser	93
5.5	Procesbevillingsnævnet.....	95
5.5.1	Problemstillinger vedrørende digital kommunikation og arbejdsgruppens overvejelser	95

6	Konkursloven	97
6.1	Kommunikation til skifteretten	97
6.1.1	Anmeldelser og begæringer.....	97
6.1.2	Erklæringer	99
6.1.3	Anmodninger og øvrige begæringer.....	100
6.1.4	Andre henvendelser til skifteretten.....	101
6.2	Kommunikation fra skifteretten.....	102
6.3	Anden kommunikation.....	103
6.4	Arbejdsgruppens overvejelser.....	103
7	Dødsboskifteloven	105
7.1.1	Kommunikation til skifteretten.....	105
7.1.2	Kommunikation fra skifteretten	106
7.1.3	Anden kommunikation	107
7.2	Problemstillinger ved digital kommunikation	107
7.3	Arbejdsgruppens overvejelser.....	108
8	Skifteloven	109
8.1	Ægtefælleskifter	109
8.1.1	Oversigt	109
8.1.2	Arbejdsgruppens overvejelser	109
8.2	Skifte af andre boer	110
8.3	Sager om bosondring	110
9	Arbejdsgruppens lovudkast med bemærkninger	111
	Bemærkninger til lovudkastet.....	113
	Ordliste.....	124

1 Indledning

1.1 Arbejdsgruppens kommissorium

Arbejdsgruppen blev nedsat af Domstolsstyrelsen den 16. maj 2002 med følgende kommissorium:

”Arbejdsgruppen skal, med henblik på at udpege de bestemmelser, der hindrer anvendelsen af digital kommunikation, gennemgå retsplejeloven, konkursloven, skifteloven og dødsboskifteloven.

Arbejdsgruppen kan inddrage anden lovgivning, der kan være til hinder for eller vanskeliggøre brugen af digital kommunikation inden for retsplejens område.

På grundlag af denne gennemgang skal arbejdsgruppen komme med forslag til, hvorledes anvendelsen af digital kommunikation inden for retsplejens område kan fremmes. Arbejdsgruppen skal foreslå ændringer i lovgivningen m.v., hvor det skønnes nødvendigt, og kan i den forbindelse udarbejde udkast til lovforslag.

Arbejdsgruppen skal desuden udarbejde en prioriteret liste over sine forslag. Ved prioriteringen skal arbejdsgruppen tage hensyn til det arbejde, der finder sted i Domstolsstyrelsens projekt ”Digitalisering af Danmarks Domstole”.

Arbejdsgruppen kan, hvis den finder det hensigtsmæssigt, foreslå forsøgsprojekter.

Arbejdsgruppens arbejde, der skal være afsluttet inden den 1. maj 2003, skal afsluttes med en redegørelse til Retsplejerådet.”

Arbejdsgruppen fandt det ikke muligt at afslutte arbejdet inden for den oprindeligt fastsatte tidsfrist, hvorfor arbejdsgruppen i foråret 2003 besluttede at udskyde arbejdets afslutning til oktober 2003.

1.2 Arbejdsgruppens sammensætning

Arbejdsgruppen fik følgende sammensætning:

Dommer Poul Holm, Retten i Århus (formand)

Landsdommer Henrik Waaben, Østre Landsret

Dommer Søren Sørup Hansen, Retten i Århus

Dommer Susanne Tuk Bagger, Københavns Byret

Kst. retsassessor Henrik Engell Rhod, Retten i Rønne

Vicestatsadvokat Mette Vestergaard, Statsadvokaten for Fyn, Sydøstsjælland, Lolland, Falster og Bornholm

Advokat Christian Lundblad, Vækstfonden

IT-chef Peder Wiese, Domstolsstyrelsen

Fuldmægtig Diana Søe Sandell, Justitsministeriet

Kontorfuldmægtig Karen Bertelsen, Retten i Sønderborg

Derudover deltog advokat Jens Paulsen, Advokatrådet, på arbejdsgruppens 8. møde, der blev afholdt den 23. september 2003. Fuldmægtig Jon Esben Hvam, Justitsministeriet, deltog på arbejdsgruppens 9. møde, der blev afholdt den 6. oktober 2003.

Sekretariatet har bestået af:
Chefkonsulent Louise Saul, Domstolsstyrelsen
Fuldmægtig Niels Juhl, Domstolsstyrelsen

Fuldmægtig Mai-Britt Bæk Johansen, Domstolsstyrelsen, udtrådte af sekretariatet den 4. februar 2003. Samtidig indtrådte fuldmægtig Niels Juhl, Domstolsstyrelsen, i sekretariatet.

1.3 Resumé af redegørelsen og sammenfatning af arbejdsgruppens overvejelser

Resumé af redegørelsen

Oversigt

I redegørelsens kapitel 2 er der behandlet en række mere generelle spørgsmål i relation til digital kommunikation. Da ændringer på retsplejeområdet ikke kan anskues isoleret, er der i kapitel 3 foretaget en gennemgang af en række lovgivningsmæssige ændringer, der er sket på andre lovområder end dem, redegørelsen i øvrigt beskæftiger sig med. Kapitel 5, 6 og 7 indeholder en forholdsvis detaljeret gennemgang af retsplejeloven, konkursloven og dødsboskifteloven med henblik på identifikation af lovbestemmelser, der er eller kan være til hinder for digital kommunikation. Skifteloven er behandlet i kapitel 8. Arbejdsgruppens lovudkast, der sigter på at fjerne hindringer for digital kommunikation med domstolene, findes i kapitel 9.

Resumé

Kapitel 2 indeholder en beskrivelse af baggrunden for arbejdsgruppens nedsættelse, herunder fremkomsten den 5. december 2000 af delbetænkning 1400/2000, afgivet af Justitsministeriets udvalg om retsvirkninger af digital signatur mv. Endvidere beskrives den handlingsplan, som Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling og Justitsministeriet udarbejdede for samtlige ministeriers arbejde med modernisering af formkrav i lovgivningen, der unødigt forhindrer digital kommunikation. Justitsministeriet gav blandt andet udtryk for, at indførelse af digital kommunikation inden for retsplejens område ville have vidtrækkende betydning og fordre et meget grundigt og omfattende arbejde med at afklare teoretiske og praktiske spørgsmål forud for gennemførelsen af digital kommunikation.

Domstolsstyrelsen nedsatte på den baggrund efter henvendelse fra Justitsministeriet Arbejdsgruppen om digital kommunikation med domstolene. Arbejdsgruppen skulle udpege de retlige hindringer for digital kommunikation med domstolene, der måtte være

i retsplejeloven, konkursloven, skifteloven og dødsboskifteloven, og fremkomme med forslag til, hvordan digital kommunikation inden for retsplejens område kan fremmes. Kommissoriet er gengivet i afsnit 1.1.

Arbejdsgruppen skal således ikke behandle digital kommunikation med domstolene i forbindelse med *tinglysning*. Arbejdsgruppen har da heller ikke beskæftiget sig med dette emne, men det seneste tiltag på dette område er gengivet i afsnit 3.5.

Afsnit 2.2 og 2.3 indeholder en kort gennemgang af de hyppigt anvendte begreber elektronisk/digital kommunikation, elektronisk/digital signatur og kryptering. I den forbindelse omtales den såkaldte OCES-standard (Offentlige Certifikater til Elektronisk Service), der må forventes at blive den helt dominerende standard for digitale signaturer og kryptering inden for det offentlige område.

Domstolsstyrelsens bestyrelse besluttede i 2001, at IT ved domstolene i løbet af 5 år skulle kunne understøtte alle arbejdsgange, og at al kommunikation skulle kunne foregå elektronisk. Domstolsstyrelsens digitaliseringsprojekt er beskrevet nærmere i afsnit 2.4.

Afsnit 2.5 indeholder en kort gengivelse af, hvilke hensyn der må antages at ligge bag formkrav i lovgivningen. Krav om skriftlighed og underskrift vil f.eks. ofte, men behøver ikke, være sammenhængende. Arbejdsgruppens arbejde har i overensstemmelse med betænkning 1400/2000 taget sit udgangspunkt i, at det må bero på en fortolkning af det enkelte krav om skriftlighed og underskrift, *om* det er muligt at anvende digital kommunikation, *om* digital kommunikation er udelukket, eller *om* det er tvivlsomt, om digital kommunikation kan anvendes.

Som det fremgår af afsnit 2.6, har arbejdsgruppen hverken behandlet de mere tekniske krav til den digitale kommunikation eller de formueretlige retsvirkninger af digital kommunikation. De sidstnævnte spørgsmål behandles af udvalget om digital signatur, der efter det, der er oplyst for arbejdsgruppen, forventer at kunne afgive betænkning i slutningen af 2003.

Afsnit 2.7 indeholder arbejdsgruppens overvejelser om, hvornår digital kommunikation kan tænkes anvendt. Det er arbejdsgruppens udgangspunkt, at digital kommunikation fra domstolene (som fra andre offentlige myndigheder) kræver et udtrykkeligt eller stilgende samtykke fra modtageren. Arbejdsgruppen finder, at dette udgangspunkt kan modificeres i forbindelse med forkyndelse. Da forkyndelsesreglerne har en meget central placering i retsplejen, har arbejdsgruppen særskilt behandlet dette spørgsmål i afsnit 2.8. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at et forkyndelseskrav er til hinder for digital kommunikation, men at der i retsplejeloven bør indføres særlige bestemmelser om digital forkyndelse, således at hindringen fjernes.

Afsnit 2.9 indeholder en kort gennemgang af problemstillingerne vedrørende digital kommunikation i forhold til persondataloven. Arbejdsgruppen henholder sig til Datatilsynets opfattelse, jf. udtalelse af 15. august 2001, hvorefter der bør anvendes kryptering ved transmission af fortrolige oplysninger.

Afsnit 2.10 behandler spørgsmålet, om der i retsafgiftsloven er hindringer for digital kommunikation. Arbejdsgruppen har ikke konstateret sådanne hindringer.

I afsnit 2.11 er gengivet arbejdsgruppens overvejelser om, hvorledes digital kommunikation kan fremmes og de omkostningsmæssige spørgsmål, der rejser sig i forbindelse med gennemførelse af digital kommunikation. Arbejdsgruppen finder, at digital kommunikation med domstolene bør fremmes mest muligt, og at den bedste måde til at fremme denne kommunikationsform er at fjerne de retlige hindringer for den. Den IT-teknologi, som domstolene har til rådighed i øjeblikket, giver ikke fuldt ud mulighed for at udnytte de fordele, både for brugerne og domstolene, som digital kommunikation indebærer. På kort sigt vil muligheden for at kommunikere til domstolene digitalt således medføre et øget ressourceforbrug hos domstolene. Disse meromkostninger vil ikke blive opvejet af besparelser hos domstolene, som med den eksisterende IT-teknologi kun i begrænset omfang vil kunne kommunikere digitalt med borgerne. Domstolsstyrelsens projekt om digitalisering af domstolene vil rette op herpå, og det må forventes, at projektets gennemførelse vil indebære besparelser for domstolene. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at de rette IT-tekniske løsninger bør findes som led i digitaliseringsprojektet, og arbejdsgruppen afstår derfor fra at beskæftige sig nærmere med, hvilke tekniske løsninger, der bør gennemføres.

Arbejdsgruppen vil heller ikke foreslå forsøgsprojekter, fordi det forekommer åbenbart, at digital kommunikation bør benyttes i videst muligt omfang, når de retlige hindringer herfor er fjernet. De faktiske hindringer eller begrænsninger bør fjernes i forbindelse med digitaliseringsprojektet.

Arbejdsgruppen støtter uden forbehold den igangværende proces med henblik på digitalisering af domstolene og er opmærksom på, at domstolenes brugere, ikke mindst advokaterne, lægger betydelig vægt på, at digitaliseringsprocessen ikke hindres, begrænses eller forsinkes. Arbejdsgruppen påpeger derfor vigtigheden af, at dette projekt videreføres og realiseres uden forsinkelser, således at domstolene ikke sækker bagud i den teknologiske udvikling.

Kapitel 3 indeholder en gennemgang af anden lovgivning uden for arbejdsgruppens område, hvor der er i større eller mindre omfang er blevet gennemført regler, der gør det muligt at anvende digital kommunikation. Der omtales således den ændring af forvaltningsloven, der blev vedtaget i april 2002 og de ændringer i selskabslovgivningen, der blev gennemført i 1996, 2001 og 2003, med henblik på at gøre det muligt at anvende digital kommunikation, både fra og til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Med ændringen i 2001 har Erhvervs- og Selskabsstyrelsen fået ret til at sende dokumenter udstedt af styrelsen digitalt.

I afsnit 3.3 er der en gennemgang af de ændringer, der er gennemført på uddannelsesområdet, hvor der i 2001 blev givet undervisningsministeren hjemmel til at bestemme, at oplysninger fra uddannelsesstederne til de studerende, personalet m.fl. skal leveres i elektronisk form. Endvidere blev der med § 43 a i lov om statens uddannelsesstøtte indført en ny bestemmelse om elektronisk kommunikation mellem den uddannelsessøgende og myndighederne.

I Folketingsåret 2002-2003 blev der som led i regeringens lovprogram for 2002-2003 gennemført en række lovændringer med henblik på at fjerne hindringer for digital kommunikation. I afsnit 3.4 er ændringerne af lejelovgivningen, ekspropriationsloven, arbejdsløshedsforsikringsloven og lov om klagenævnet for udbud og næringsloven gen-

nemgøet. Afsnittet indeholder desuden en beskrivelse af EASY, som giver mulighed for digital anmeldelse af arbejdsskader og arbejdsbetingede lidelser.

Regeringens lovprogram 2003-04 er ikke blevet offentliggjort, inden udarbejdelsen af redegørelsen blev afsluttet, og arbejdsgruppen har således ikke kunnet tage hensyn her-til.

Kapitel 4 indeholder en gennemgang af anvendelsen af digital kommunikation inden for retsplejen i fire udvalgte lande: Norge, Sverige, Finland og Østrig.

I Norge er der i april 2003 gennemført en ændring af retsplejelovgivningen, der giver regeringen mulighed for at fastsætte regler om digital kommunikation med domstolene, også inden for tinglysningssområdet. I Sverige er der ikke i lovgivningen taget stilling til anvendelse af digital kommunikation inden for retsplejen. Det må derfor gennem rets-praksis afgøres, i hvilket omfang digital kommunikation kan anvendes. Domstolsverket vurderer, at domstolene accepterer processkrifter fremsendt med e-post, i det omfang der alene stilles krav om skriftlighed, idet det antages, at kravet kan opfyldes ved at udskrive meddelelsen. Derimod vil krav om underskrift ikke kunne opfyldes ved anvendelse af e-post.

I Finland er der i januar 2003 vedtaget en generel lov om digital kommunikation for offentlige myndigheder. Med loven ligestilles elektroniske meddelelser med skriftlige meddelelser, og krav om underskrift i lovgivningen kan opfyldes ved anvendelse af digital signatur, der opfylder kravene til digitale signaturer i den finske lov om elektroniske signaturer, som blev vedtaget samtidig.

I Østrig blev der etableret mulighed for elektronisk kommunikation i 1990, men kun mellem domstolene og bestemte persongrupper som f.eks. advokater, notarer og offentlige myndigheder. Systemet er siden løbende blevet udbygget, således at dokumenterne i 85 % af de civile sager ved byretterne i dag udveksles elektronisk.

Kapitel 5 indeholder en ret udførlig gennemgang af retsplejelovens regler om behandling af civile sager, sager om tvangsfuldbyrdelse og straffesager for at identificere de bestemmelser i retsplejelovgivningen, som er til hinder for digital kommunikation, eller hvor der kan være tvivl herom.

Det konstateres, at der både i civile sager, tvangsfuldbyrdelsessager og straffesager sker en ret omfattende udveksling af dokumenter, som må foreligge skriftligt, og at der af retsplejelovens § 261, stk. 2, kan udledes et generelt krav om, at processkrifter (i vid forstand) skal være forsynet med underskrift, med mindre andet har hjemmel i retsplejelo-ven eller anden lovgivning.

Beskrivelsen af den gældende ret er, hvor det har været muligt og hensigtsmæssigt, opdelt i kommunikation *til* retten, kommunikation *fra* retten og anden kommunikation.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at hindringerne bør fjernes, således at krav om skriftlighed og underskrift ikke er til hinder for digital kommunikation med domstolene.

For så vidt angår kommunikation fra domstolene konstaterer arbejdsgruppen, at retsplejelovens § 154 giver domstolene hjemmel til at bestemme, at meddelelser fra retten kan gives ved digital kommunikation. Skal en meddelelse forkyndes, er forkyndelseskravet dog til hinder for digital kommunikation, jf. afsnit 2.8 om arbejdsgruppens forslag til løsning af dette problem. § 154 bør imidlertid ikke anvendes til at fravige princippet om, at digitale meddelelser kræver forudgående samtykke, jf. afsnit 2.7.

Kapitel 6 indeholder en gennemgang af domstolenes behandling af sager om betalingsstandsning, konkurs, gældssanering og tvangsakkord efter konkursloven. Ligesom gennemgangen af retsplejeloven har gennemgangen af konkursloven til formål at identificere de bestemmelser, der er til hinder for digital kommunikation. *Kapitel 7 og 8* indeholder en tilsvarende gennemgang af henholdsvis dødsboskifteloven og skifteloven.

Sammenfatning af arbejdsgruppens overvejelser

Det har været arbejdsgruppens indstilling, at digital kommunikation har så klare fordele, at de retlige hindringer, der måtte være, bør fjernes. Ved anvendelse af digital signatur og kryptering tilgodeses fuldt ud de hensyn, der ligger bag lovgivningens krav om skriftlighed og underskrift.

Arbejdsgruppen finder, at den bedste måde, hvorpå den digitale kommunikation kan fremmes, er at fjerne de retlige hindringer herfor. Arbejdsgruppen foreslår, at de retlige hindringer fjernes, og stiller ikke andre forslag. Det har derfor ikke været nødvendigt for arbejdsgruppen at overveje at opstille en prioriteret liste som anført i kommissoriet.

Kommunikation til retten

Lovgivningen stiller i en række tilfælde krav om, at oplysninger, der sendes til domstolene, skal foreligge skriftligt og i visse tilfælde være forsynet med underskrift. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at krav om skriftlighed ikke som udgangspunkt udelukker anvendelse af digital kommunikation. Spørgsmålets endelige besvarelse afhænger af formålet med skriftlighedskravet i det enkelte tilfælde, herunder navnlig hvilken betydning den pågældende oplysning må antages at have i en sag. Der vil dog være tilfælde, hvor et dokumentets fremtræden i sig selv har så stor betydning, at skriftlighedskravet i sig selv må antages at være til hinder for, at dokumentet bliver sendt ved hjælp af digital kommunikation.

I en række tilfælde er det forudsat eller direkte krævet, at et dokument skal være underskrevet. Retsplejeloven er blevet til på et tidspunkt, hvor digital kommunikation ikke fandtes, og der er derfor af gode grunde heller ikke blevet taget stilling til anvendelsen af digital kommunikation. Der er heller ikke ved efterfølgende lovændringer blevet taget stilling til anvendelsen af digital kommunikation med domstolene.

En underskrift har en række funktioner, som rækker udover den egenskab, der går ud på at identificere, hvilken person dokumentet stammer fra. Arbejdsgruppen har derfor fundet, at bestemmelser, der stiller krav om eller forudsætter underskrifter på dokumenter, er til hinder for anvendelsen af digital kommunikation.

Det er derfor arbejdsgruppens opfattelse, at en generel anvendelse af digital kommunikation til domstolene kun vil være muligt, hvis der gennemføres lovændringer. Det er også arbejdsgruppens opfattelse, at digital kommunikation til domstolene bør gennemføres i videst muligt omfang, men at digital kommunikation – i al fald indtil videre – bør være et tilbud, som kan anvendes alternativt til almindelig papirbaseret kommunikation. De hensyn, der ligger bag de eksisterende regler, der udelukker digital kommunikation, *kan* tale imod digital kommunikation på bestemte områder, men arbejdsgruppen har i intet tilfælde fundet, at der foreligger så tungtvejende grunde, at digital kommunikation ikke bør være mulig.

Arbejdsgruppen foreslår derfor, at der i retsplejeloven, konkursloven og dødsboskifteloven indføres bestemmelser om, at krav om skriftlighed og underskrift ikke skal være til hinder for digital kommunikation, under forudsætning af at den digitale kommunikation forsynes med tilstrækkelig sikker digital signatur.

Det kan af hensyn til søgsmålsfrister, forældelsesregler mv. være vigtigt at kunne fastslå nøjagtigt, hvornår en stævning, et processkrift eller en anmodning om en fogedforretning eller om et retsmøde under efterforskning af en straffesag mv. er modtaget af retten. Ved traditionel papirbaseret post giver dette spørgsmål ikke anledning til særlige overvejelser. Ved digital kommunikation kan der ikke lægges vægt på, hvornår meddelelsen faktisk læses af en medarbejder i retten. I stedet foreslår arbejdsgruppen, at det afgørende er, hvornår meddelelsen (inden for kontortiden) er tilgængelig for retten. Hvor sikkert dette tidspunkt lader sig fastslå, afhænger af de tekniske løsninger, afsenderen og modtageren har.

Kommunikation fra retten

Arbejdsgruppen finder, at det følger af retsplejelovens § 154, at domstolene kan bestemme, at en meddelelse fra retten skal gives ved digital kommunikation. Der er dog rundt om i lovgivningen opstillet særlige formkrav til meddelelser fra retten, navnlig således at visse meddelelser skal være skriftlige, skal forkyndes eller skal sendes med anbefalet brev eller ”på anden betryggende måde”. Krav om skriftlighed kan ikke i sig selv antages at hindre digital kommunikation, men krav om forkyndelse eller om anvendelse af anbefalet brev udelukker på den anden side digital kommunikation. Hertil kommer, at der må antages at gælde en generel regel om, at private personer, selskaber mv. ikke bør kunne kontaktes af domstolene (eller andre offentlige myndigheder) ved digital kommunikation, med mindre vedkommende selv har givet et udtrykkeligt eller stiltiende forudgående samtykke. Et sådant samtykke kan ligge i, at borgeren selv har henvendt sig ved digital kommunikation eller i en henvendelse til domstolene har oplyst en e-postadresse.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at også domstolene bør anvende digital kommunikation i videst muligt omfang. En klargøring af retsstillingen kan i sig selv fremme digital kommunikation, og arbejdsgruppen foreslår derfor, at der sker en præcisering af retsplejelovens § 154, således at samtykkereglen opretholdes. Da langt den meste kommunikation, som domstolene foretager, sker i forhold til advokater, anklagemyndighed og andre professionelle brugere, der ofte på forhånd ved angivelse af en e-postadresse har tilkendegivet at ville modtage e-post, vil samtykkereglen ikke i sig selv hindre digital kommunikation i noget væsentligt omfang.

Arbejdsgruppen foreslår dog en praktisk vigtig begrænsning i samtykkereglen ved et forslag om ”digital forkyndelse” som en ny forkyndelsesform. Digital forkyndelse sker ved, at den meddelelse, der skal forkyndes, sendes digitalt med opfordring til, at modtageren på samme eller på traditionel måde bekræfter modtagelsen. Arbejdsgruppen har fundet, at det i denne situation, hvor den digitale meddelelse kun vil få retsvirkninger, hvis dens modtagelse bekræftes, er forsvarligt og nyttigt, at digital kommunikation kan anvendes, selv om der ikke på forhånd foreligger et samtykke.

Lovgivningsteknisk foreslår arbejdsgruppen de nødvendige bestemmelser indsat i retsplejeloven, konkursloven og dødsboskifteloven. I de 2 sidstnævnte tilfælde sker det ved indsættelse af et nyt kapitel om digital kommunikation. Meget taler for også i retsplejeloven at give bestemmelserne om digital kommunikation en tilsvarende fremtrædende placering. Imidlertid knytter bestemmelserne sig til forskellige bestemmelser i retsplejeloven, og for ikke at komplicere systemet unødigt foreslår arbejdsgruppen, at de nødvendige bestemmelser indsættes i en ny § 148 a (kommunikation til retten) og i et nyt stykke i § 154 (kommunikation fra retten). Bestemmelser om digital forkyndelse foreslås indsat ved et nyt nr. 2 i § 155 og ved en særskilt bestemmelse i § 156 a.

Arbejdsgruppen har ikke fundet det hensigtsmæssigt, at mere teknisk prægede bestemmelser om digital kommunikation skrives ind i retsplejeloven (eller i de øvrige love), og foreslår derfor, at der gennemføres en bemyndigelsesbestemmelse til Domstolsstyrelsen herom.

I et enkelt tilfælde stiller retsplejeloven krav om anvendelse af anbefalet brev (§ 561, stk. 1, om indkaldelser til et vejledende auktionsmøde). Arbejdsgruppen foreslår ikke denne bestemmelse, der er til hinder for digital kommunikation, ophævet, men præciseret derhen, at forkyndelse, og dermed også den foreslåede digitale forkyndelse, kan anvendes alternativt.

Ikrafttrædelsen

Arbejdsgruppen har i sit forslag ikke udformet en ikrafttrædelsesbestemmelse, men forudsætter, at forslaget vil kunne sættes i kraft ved justitsministerens bestemmelse efter forhandling med Domstolsstyrelsen.

København, den 6. oktober 2003

Poul Holm
(formand)

Susanne Tuk Bagger

Karen Berthelsen

Søren Sørup Hansen

Christian Lundblad

Henrik Engell Rhod

Diana Søe Sandell

Mette Vestergaard

Henrik Waaben

Peder Wiese

/ Niels Juhl
(sekretær)

Louise Saul
(sekretær)

2 Generelle betragtninger om digital kommunikation

2.1 Baggrunden for arbejdsgruppens nedsættelse

Delbetænkning 1400/2000 om e-signatur og formkrav i lovgivningen

Den 5. december 2000 afgav Justitsministeriets udvalg om retsvirkningerne af digital signatur mv. delbetænkning (nr. 1400) om e-signatur og formkrav i lovgivningen. Betænkningen redegør for behovet for at ændre formkrav mv. i lovgivningen, der hindrer en hensigtsmæssig anvendelse af elektronisk kommunikation.

Udvalget gennemgik en del af lovgivningen og fandt i den forbindelse en række formkrav, som udgjorde en hindring for brug af elektronisk kommunikation. Det drejer sig f.eks. om bestemmelser, der indeholder krav om skriftlighed og underskrift.

I de fleste tilfælde fremgår det ikke klart af bestemmelserne, om de tillader brug af elektronisk kommunikation. I mange tilfælde vil man dog kunne fortolke kravene således, at de ikke udgør en hindring for elektronisk kommunikation. Efter udvalgets opfattelse kan enhver tvivl om fortolkningen imidlertid i sig selv være nok til at afholde borgere og virksomheder m.fl. fra at benytte elektronisk kommunikation.

På den baggrund foreslog udvalget, at der iværksættes en systematisk gennemgang af lovgivningen for at finde frem til de bestemmelser, som udgør en hindring for en hensigtsmæssig IT-anvendelse. For så vidt angår bestemmelser, hvor der er tvivl om, hvorvidt de tillader elektronisk kommunikation, bør de efter udvalgets opfattelse ændres.

Udvalget foreslog, at der anvendes en model, hvor de enkelte regler som udgangspunkt ændres hver for sig ved traditionelle ændringslove, men at der på området for kommunikation til det offentlige indføres en generel hjemmelsbestemmelse i forvaltningsloven, som gør det muligt ved bekendtgørelse at ændre formkrav, som hindrer anvendelse af elektronisk kommunikation.

Ændringen i forvaltningsloven

I de almindelige bemærkninger til det lovforslag, som justitsministeren fremsatte den 30. januar 2002, til ændring af forvaltningsloven (digital kommunikation) hedder det bl.a.

1. Lovforslagets formål og baggrund

1.1. Formålet med lovforslaget er at fremme og lette mulighederne for, at borgerne kan benytte den nye informationsteknologi ved kommunikation med den offentlige forvaltning.

Lovforslaget skal dermed ses i lyset af regeringens målsætninger på IT-området, hvor der som anført i regeringsgrundlaget »Vækst, velfærd – fornyelse« vil blive gennemført en IT-handlingsplan, som udvikler Danmark til et netværkssamfund, hvor familier, virksomheder og institutioner har adgang til Internettet. Regeringen finder det således afgørende, at alle har mulighed for og bliver fortrolige med anvendelse af informationsteknologien.

Handlingsplanen »IT for alle«, der nærmere redegør for regeringens samlede initiativer og mål på IT-området, vil blive fremlagt senere i år.

1.2. Lovforslaget bygger på en delbetænkning afgivet af et udvalg om retsvirkningerne af anvendelse af digital signatur mv., som blev nedsat af Justitsministeriet i 1998 (betænkning nr. 1400/2001 om e-signatur og formkrav i lovgivningen).

I delbetænkningen foreslår udvalget, at der indsættes en bestemmelse, f.eks. i forvaltningsloven, hvorved den enkelte minister bemyndiges til ved bekendtgørelse at fravige gældende formkrav i lovgivningen om anvendelse af papirbaseret kommunikation ved henvendelse til forvaltningsmyndigheder.

Lovforslaget er i overensstemmelse med udvalgets anbefaling. Med forslaget skabes der således bl.a. hjemmel til ved bekendtgørelse at fravige regler i lovgivningen, som i dag stiller krav om, at borgerne i nogle sammenhænge skal anvende papirdokumenter ved henvendelser til en offentlig myndighed.

Kommunikation mellem borgerne indbyrdes samt kommunikation fra offentlige myndigheder til borgerne er ikke omfattet af lovforslaget. Her vil de nødvendige ændringer i formkrav, der indebærer en u hensigtsmæssig hindring for brug af digital kommunikation, i overensstemmelse med udvalgets anbefalinger i delbetænkningen blive gennemført ved ændringslove på det enkelte område.

Regeringen har i den forbindelse besluttet, at samtlige ministerier skal gennemgå deres lovgivning med henblik på, at hvert ministerium senest i april 2002 har udfærdiget en plan for arbejdet med at modernisere formkrav i lovgivningen, der unødigt hindrer digital kommunikation.

Der lægges op til, at det enkelte ministerium herefter inden sommeren 2002 foretager de nødvendige ændringer af formkrav i lovgivningen, i det omfang dette kan ske administrativt - herunder ved at udstede bekendtgørelser i medfør af den bemyndigelsesbestemmelse, der som anført foreslås indsat i forvaltningsloven, og som vedrører henvendelser til den offentlige forvaltning.

I de tilfælde, hvor ændring af gældende formkrav, der omfatter kommunikation mellem borgerne indbyrdes eller kommunikation fra offentlige myndigheder til borgerne, kræver ny lovgivning, vil de nødvendige lovforslag blive fremsat straks i begyndelsen af næste folketingsår, hvis de har en særlig hastende karakter, og ellers hurtigst muligt i løbet af folketingssamlingen 2002/2003, således at ændringerne kan træde i kraft senest i foråret 2003.

1.3. Lovforslaget skal i øvrigt ses i sammenhæng med den lov om elektroniske signaturer, som Folketinget vedtog i 2000 (lov nr. 417 af 31. maj 2000). Denne lov har til formål at skabe grundlag for, at der findes elektroniske signaturer (»underskrifter«), som lever op til visse krav om sikkerhed ved anvendelsen af elektronisk kommunikation. Eksistensen af sikre signaturer vil således i mange tilfælde være en forudsætning for, at digital kommunikation kan opfylde de samme formål som papirbaseret kommunikation.

Lovforslaget, der blev vedtaget ved lov nr. 215 af 22. april 2002, er i øvrigt omtalt nedenfor i kapitel 3.

Lovmodernisering

Den 11. januar 2002 udsendte Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling samt Justitsministeriet en handlingsplan for ministeriernes arbejde med modernisering af formkrav i lovgivningen, der unødigt hindrer digital kommunikation.

Baggrunden for handlingsplanen var forslaget om lovmodernisering i delbetænkning 1400/2000 fra Justitsministeriets udvalg om retsvirkningerne af digital signatur mv.

Ifølge handlingsplanen skulle de enkelte ministerier med udgangspunkt i den af udvalget foreslåede model gennemgå egen lovgivning med henblik på at finde frem til de bestemmelser, der udgjorde eller kunne udgøre en hindring for elektronisk kommunikation, både for så vidt angår kommunikation mellem det offentlige og borgere og virksomheder mv. og for så vidt angår kommunikation mellem borgere og virksomheder mv.

Herefter skulle ministerierne udarbejde en prioriteret handlingsplan for arbejdet med at ændre de formkrav, som udgjorde en hindring.

Ministerierne skulle i handlingsplanen redegøre for, hvordan de konkrete formkrav skulle ændres, herunder hvornår ændringen kunne forventes gennemført. Derudover skulle det af handlingsplanen fremgå, hvilke bestemmelser ministerierne ikke havde fundet grundlag for at ændre og en begrundelse herfor.

Fristen for indlevering af ovenstående handlingsplaner var udgangen af april 2002.

Af Justitsministeriets handlingsplan fremgår det bl.a., at ministeriet i forbindelse med selve regel gennemgangen har konstateret, at langt hovedparten af de regler, der hører under ministeriets ressort, ikke ses at indeholde formkrav, der hindrer eller kan hindre digital kommunikation.

For så vidt angår en del af de regler, der umiddelbart ses at indeholde formkrav, der hindrer digital kommunikation, agter ministeriet i 16 tilfælde at gennemføre ændringer administrativt og i ét tilfælde ved lovændring, således at reglerne ikke unødigt hindrer digital kommunikation.

Justitsministeriet har også konstateret, at enkelte regelsæt indeholder formkrav, der hindrer digital kommunikation, men som efter ministeriets vurdering ikke umiddelbart kan ændres. Dette skyldes for visse centrale retsområders vedkommende, at indførelse af digital kommunikation rejser en række teoretiske og praktiske spørgsmål, der kræver særskilt overvejelse. Indførelse af digital kommunikation på f.eks. retsplejens område vil have vidtrækkende betydning og fordrer allerede af denne årsag et meget grundigt og omfattende arbejde.

2.2 Digital eller elektronisk kommunikation

Ved digital kommunikation forstår arbejdsgruppen enhver form for kommunikation, hvor meddelelsen er digitaliseret, dvs. opbrudt i form af talværdier. Meddelelsen er i sig selv uforståelig, men kan gøres tilgængelig f.eks. ved udskrift på papir eller visning på en computerskærm. Ofte bruges digital kommunikation i samme betydning som elektronisk kommunikation, og de to begreber bruges ofte i flæng (således også i denne redegørelse). Digitale meddelelser vil ofte være elektroniske, men behøver ikke at være det. Det kan vel diskuteres, om kommunikation ved hjælp af telefax er omfattet af be-

grebet, men da denne form i princippet er papirbaseret og nærmest har karakter af kommunikation mellem fotokopimaskiner, vil denne form for kommunikation ikke blive omtalt i denne redegørelse.

Ved digital kommunikation tænkes der bl.a. på den kommunikation, der finder sted ved hjælp af e-post (e-mail). Denne form for kommunikation vil (i princippet) umiddelbart kunne træde i stedet for traditionel papirbaseret kommunikation. Anden digital kommunikation kan finde sted mellem en person og et datasystem, f.eks. ved hjælp af webteknologier. Som eksempel herpå kan nævnes domstolenes offentliggørelse af retslistes på Internettet. Et andet eksempel vil være kommunikation med domstolene via domstolenes hjemmeside (ikke til rådighed endnu), der vil være en envejskommunikation, for så vidt som der på denne måde kun kan gives meddelelser *til* domstolene. Endelig kan man forestille sig kommunikation mellem datasystemer¹, f.eks. elektronisk overførsel af anklageskrifter fra anklagemyndighedens datasystem direkte til domstolenes sagsbehandlingssystem. Heller ikke denne kommunikationsform er tilgængelig i dag.

2.3 Digital signatur og kryptering

2.3.1 Digital signatur

En personlig underskrift er med til at give en meddelelse troværdighed. En underskrift på et dokument er som regel udtryk for, at den, der har underskrevet dokumentet, har påtaget sig en forpligtelse i overensstemmelse med dokumentets indhold, eller – hvis der underskrives for en anden – at denne derved bliver forpligtet. Medmindre dokumentet indeholder iøjefaldende rettelser, vil man normalt gå ud fra, at dokumentet ikke er ændret efter underskrivelsen. I de fleste tilfælde vil en personlig underskrift være tilstrækkelig, men i visse tilfælde kræves en yderligere sikkerhed i form af f.eks. krav om, at vitterlighedsvidner har bekræftet underskriften.

En elektronisk eller digital signatur skal give en elektronisk eller digital meddelelse troværdighed på samme måde som en personlig underskrift giver en traditionel kommunikation troværdighed. En digital signatur skal først og fremmest sikre meddelelsens *autenticitet*, dvs. at meddelelsen hidrører fra den angivne afsender. Den digitale signatur skal endvidere sikre, at meddelelsen ikke er blevet ændret undervejs i kommunikationen, dvs. sikre meddelelsens *integritet*. Persondataloven og regler om tavshedspligt vil i vidt omfang indebære krav om, at det sikres, at kommunikation fra offentlige myndigheder ikke kan læses af uvedkommende, og samme krav vil mange borgere og virksomheder stille til deres digitale kommunikation med det offentlige. Digital kommunikation vil derfor i meget vidt omfang forudsætte, at kommunikationens *konfidentialitet* sikres.

Teknikken bag de gængse digitale signaturer bygger på et krypteringssystem med to nøgler, hvor signaturindehaverne har en privat og en offentlig nøgle. Systemet forudsætter etablering af en infrastruktur, ofte benævnt Public Key Infrastructure, PKI, der omfatter et certificeringscenter, der udsteder og fornyer de certifikater, der skal identificere

¹ Også kendt som EDI (Electronic Data Interchange), der er omtalt i note 41 på side 98

indehaveren af et nøglesæt, og som indeholder den offentlige nøgle. De gængse signaturer er softwarebaserede, dvs. forudsætter installation af et program på signaturindehaverens computer. Et hardwarebaseret system vil kræve udstedelse af et chipkort, der kan forbindes med en computer. Den private nøgle har alene signaturindehaveren adgang til. Den anden nøgle – den offentlige – er offentlig tilgængelig. For at sikre meddelelsens integritet, foretages en kryptering, der sker ved, at signaturprogrammet på grundlag af meddelelsen og ved anvendelse af en bestemt algoritme beregner et stort tal (den såkaldte hashtotal eller tjeksum). Hertil bruges den private nøgle. Ud fra tjeksummen genereres signaturen og tilføjes meddelelsen. Der sker en kryptering, ikke af selve meddelelsen, men af tjeksummen. Den digitale signatur er unik i den forstand, at det kun er den pågældende private nøgle, der kan danne lige netop denne signatur. Den offentlige nøgle opbevares i et såkaldt certifikat, der ud over nøglen også indeholder nøgleindehaverens navn. Det er kun den tilhørende offentlige nøgle, der kan dekryptere signaturen. Ved hjælp af den offentlige nøgle beregnes tjeksummen af den modtagne meddelelse. Er der identitet mellem de to tjeksummer, har modtageren sikkerhed for, at meddelelsen stammer fra indehaveren af den private nøgle, og at meddelelsen ikke er blevet ændret undervejs.

Det er karakteristisk, at krypteringen og dekrypteringen af den digitale signatur er asymmetrisk, idet der anvendes 2 nøgler, den private og den offentlige. Ved en symmetrisk kryptering anvendes samme nøgle, som imidlertid må være en ”fælles hemmelighed” for afsenderen og modtageren, og denne form for kryptering vil derfor være meget kompliceret at anvende.

Som det vil være fremgået, vil digital signatur med anvendelse af den private nøgle og tilhørende offentlige nøgle kunne verificere afsenderen af meddelelsen, dvs. sikre meddelelsens *autenticitet*. Graden af sikkerhed herfor afhænger af, hvilke krav der stilles til udstedelsen af det certifikat – en datafil – hvori den offentlige nøgle er indlagt, og som indeholder oplysninger om den person, der er indehaver af den private nøgle. Digital signatur vil også sikre, at meddelelsen ikke er ændret undervejs, dvs. sikre meddelelsens *integritet*. Digital signatur kan også sikre meddelelsens *uafviselighed*, dvs. at afsenderen ikke i en efterfølgende tvist vil kunne påstå, at han ikke har sendt meddelelsen.

Digital kommunikation med myndigheder kan også finde sted på den måde, at myndigheden tilbyder borgere og virksomheder en tjeneste over Internettet, f.eks. udfyldelse af selvangivelser med ”fortrykte” oplysninger, udfyldelse af blanketter, ansøgninger mv. I mange tilfælde vil myndigheden ønske eller kræve en sikker identifikation af tjenestens brugere. PKI-standarden med nøglesættet kan også sikre identifikationen af en bruger ved hjælp af brugerens offentlige nøgle med hertil knyttede certifikat.²

Lov nr. 417 af 31. maj 2000 om elektronisk signatur definerer i § 3 begrebet ”elektronisk signatur” teknologiafhængigt, men har dog først og fremmest den digitale signatur for øje. Ved elektronisk signatur forstås loven data i elektronisk form, som knytter sig til andre elektroniske data, f.eks. et digitalt dokument, ved hjælp af et signaturgenereringssystem, og som gør det muligt at kontrollere, at dokumentet stammer fra den person, der

² Teknikken er beskrevet i IT- og Telestyrelsens vejledning: Digital signatur. Infrastrukturen til digital signatur.

er angivet som underskriver, og at det digitale dokument ikke er blevet ændret under kommunikationen.

Ved en *avanceret* elektronisk signatur forstås loven en signatur, der entydigt er knyttet til underskriveren, og som gør det muligt at identificere underskriveren og skabes med midler, som kun underskriveren har kontrol over, og er knyttet til de data, den vedrører på en sådan måde, at enhver efterfølgende ændring af disse data kan opdages, jf. lovens § 3, nr. 2.

Ved certifikat forstås loven en elektronisk attest, der er knyttet til en kode eller den offentlige nøgle, og som knytter koden eller nøglen til underskriveren og bekræfter dennes identitet, jf. lovens § 3, nr. 8, jf. nr. 6. Ved *kvalificerede* certifikater stilles der særlige krav til sikring af underskriverens (dvs. indehaveren af den offentlige nøgle) identitet, jf. lovens § 4 og bekendtgørelse nr. 923 af 10. maj 2000 om sikkerhedskrav mv. til nøglecentre. Det fremgår således af bekendtgørelsens § 6, stk. 2, at underskriveren forud for udstedelse af et kvalificeret certifikat skal være fysisk til stede i nøglecentret i forbindelse med, at identitetskontrollen foretages, medmindre nøglecentret på forhånd har kendskab til den pågældende.³

Det har vist sig vanskeligt at få udbredt digitale signaturløsninger, der lever op til signaturlovens krav, ikke mindst på grund af kravet om at brugerne skal møde personligt frem for at få udleveret et certifikat. Videnskabsministeriet har derfor taget initiativ til at få indført de såkaldte OCES-certifikater, hvor der ikke stilles krav om personligt fremmøde i forbindelse med udstedelse af certifikaterne.⁴ OCES-standarden fastlægger nærmere kravene til certifikaternes indhold, kravene til udstedelse af certifikater, herunder sikring af modtagerens identitet, og krav til certificeringscentrenes sikkerhed. OCES-certifikatet er softwarebaseret, men på længere sigt er det hensigten at gøre den hardwarebaseret.

OCES-standarden er udtryk for den offentlige politik for anvendelse af digital signatur med det offentlige. Denne politik må efter arbejdsgruppens opfattelse også få betydning for digital kommunikation med domstolene, men det må bero på en afvejning af de hensyn, der må antages at ligge bag ved de pågældende bestemmelser, hvilken grad af sikkerhed, der må stilles til en digital signatur, *hvis* der skal stilles krav om digital signatur.

³ Se nærmere Betænkning nr. 1400 om e-signatur og formkrav i lovgivningen, s. 24 ff., hvor der er en let forståelig gennemgang af signatur- og krypteringsproblematikken. Se også Forskningsministeriets vejledning om praktisk brug af kryptering og digital signatur, maj 2000. Der henvises også til IT- og Telestyrelsens vejledninger, der kan hentes på hjemmesiden www.signatursekretariatet.dk.

⁴ Certifikatpolitik for Offentlige Certifikater til Elektronisk Service. Politikken har været sendt til høring i januar 2002 og er endeligt udmeldt i oktober 2002. Efter en udbudsphase har Videnskabsministeren den 6. februar 2003 indgået kontrakt med TDC om levering af digitale signaturer til borgere, virksomheder og myndigheder. Allerede i forbindelse med aflevering af selvangivelsen i foråret 2003 kunne skatteyderne anvende digital signatur. Det nødvendige certifikat udstedes på grundlag af "Tast Selv"-koden, anført på selvangivelsen. Certifikatet udstedes således uden personligt fremmøde. Der henvises til hjemmesiden www.e.gov.dk.

2.3.2 Kryptering

En borger, der retter henvendelse til offentlige myndigheder, vil som regel gerne sikre sig, at meddelelsen ikke læses af uvedkommende undervejs. Når myndigheder kommunikerer med borgere og virksomheder vil tavshedspligtregler og reglerne i persondataloven i vidt omfang forudsætte, at myndigheden skal sikre sig, at meddelelserne ikke kan læses af uvedkommende. Sker kommunikationen ved post, yder straffelovens regler om beskyttelse af brevhemmeligheden det nødvendige – og som regel også tilstrækkelige – værn. Ved elektronisk eller digital kommunikation vil kryptering på samme måde sikre mod, at kommunikationen ikke kan læses af uvedkommende.

Ved anvendelse af digital signatur sker der en kryptering af signaturen, der skaber sikkerhed for, at meddelelsen ikke er ændret undervejs. Kryptering af signaturen skaber derimod ikke sikkerhed for, at meddelelsen ikke undervejs læses af andre. Denne sikkerhed kan derimod skabes ved kryptering af selve meddelelsen. PKI-standard, der ligger bag den digitale signatur, bygger på en asymmetrisk kryptering. Mens en digital signatur dannes ved hjælp af den private nøgle og verificeres ved hjælp af den offentlige nøgle, anvendes nøglerne omvendt ved kryptering af meddelelsen: Afsenderen anvender modtagerens (kendte) offentlige nøgle til at kryptere meddelelsen, som kun vil kunne dekrypteres ved hjælp af den til den offentlige nøgle knyttede private nøgle.

2.3.3 Sikkerhedsmæssige aspekter

Datatilsynet har i en udtalelse af 24. marts 2003 opsummeret tilsynets synspunkter om visse spørgsmål i relation til OCES-certifikater. Det fremgår af udtalelsen, der er tilgængelig på Datatilsynets hjemmeside (www.datatilsynet.dk),

- at et certificeringscenter kun må indsamle og registrere oplysninger om en borgers personnummer, hvis borgeren har givet udtrykkeligt samtykke hertil,
- at borgerne bør gives mulighed for at få en oversigt over udstedte, udløbne og spærrede certifikater, f.eks. ved opslag på en relevant hjemmeside (certifikat.dk),
- at den registreringsprocedure, der har været anvendt i forbindelse med udstedelse af digitale signaturer i forbindelse med udfyldelse af selvangivelser for 2002, er tilstrækkelig sikker,
- at en registreringsprocedure, hvorefter borgeren oplyser sit cpr.nr. og en e-mail adresse til certificeringscentret, der tjekker navn og adresse i folkeregistret og sender den PIN-kode, som borgeren skal bruge til at få udstedt certifikatet, til folkeregisteradressen, hvorefter borgeren kan få udstedt certifikatet ved brug af PIN-koden, er tilstrækkelig sikker, og
- at transmission over Internettet af oplysninger om personnumre og andre *fortrolige* oplysninger bør krypteres, mens transmission på denne måde af følsomme oplysninger (jf. persondatalovens § 7, stk. 1, og § 8, stk. 1) bør beskyttes ved stærk kryptering, baseret på en anerkendt algoritme.

2.3.4 Organisatoriske forhold

Anvendelse af digital signatur og kryptering rejser spørgsmål om lagring af modtagne meddelelser, og om der hos myndigheden (domstolene) skal anvendes såkaldte medarbejdercertifikater eller virksomhedscertifikater.

En meddelelse, som en myndighed modtager med digital signatur, kan lagres (gemmes) med eller uden den digitale signatur. IT- og Telestyrelsen anbefaler⁵, at meddelelsen gemmes uden den digitale signatur, men at den signaturkontrol, der er blevet udført, logges og gemmes i tilknytning til meddelelsen.

Ved digital kommunikation skal der tages stilling til, om en meddelelse skal forsynes med digital signatur. På samme måde, som domstolene i vidt omfang kommunikerer telefonisk, forudsætter arbejdsgruppen, at ikke al digital kommunikation fra domstolene skal være forsynet med signatur. Der vil derfor skulle tages stilling til, hvilke meddelelser, der skal forsynes med digital signatur og eventuelt krypteres, og hvem der skal træffe bestemmelse herom. Ved et virksomhedscertifikat sker signeringen centralt, og kan f.eks. omfatte al udgående post. Medarbejdercertifikater forudsætter, at det er den enkelte medarbejder, der foretager signeringen. Der kan også arbejdes med mellemformer, således at kryptering og dekryptering foregår centralt, mens individuelle certifikater bruges til signering. Ved brug af individuelle certifikater skal der træffes bestemmelser til sikring af uberettiget brug, men også om tilgængelighed i tilfælde af, at en indgående meddelelse f.eks. kun kan dekrypteres ved hjælp af en medarbejders individuelle nøgle i en situation, hvor medarbejderen f.eks. er fraværende. Digital kommunikation med domstolene forudsætter således, at der udarbejdes en specifik IT-sikkerhedspolitik herom for domstolene⁶.

2.4 Domstolsstyrelsens projekt: Digitalisering af Danmarks Domstole

Digitalisering af Danmarks Domstole er en fællesbetegnelse for de projekter, der har til formål at gennemføre den IT-strategi, som Domstolsstyrelsens bestyrelse har vedtaget i 2001.

IT-strategien indeholder en overordnet vision om, at ”om 5 år skal IT ved domstolene kunne understøtte alle arbejdsgange, og al kommunikation skal kunne foregå elektronisk.” Arbejdsgruppens arbejde med at afdække de bestemmelser, der hindrer anvendelsen af digital kommunikation, og fremkomme med forslag, der kan fremme anvendelsen af digital kommunikation, har således en central placering i forhold til gennemførelsen af IT-visionen.

Med baggrund i IT-strategiens vedtagelse er der formuleret en række konkrete IT-projekter. Centralt står moderniseringen af sagsbehandlingssystemerne ved både byret-

⁵ IT- og Telestyrelsens vejledning: Digital Signatur. Juridiske aspekter, december 2002

⁶ Problemstillingen er nærmere behandlet i IT- og Telestyrelsens vejledning: Digital Signatur. Sikker brug af digital signatur, december 2002.

ter og overordnede retter. Bestyrelsen vedtog i slutningen af 2002, at moderniseringen skal gennemføres trinvist ved en modernisering af det tekniske grundlag for opbygningen af sagsbehandlingssystemer, herunder en overflytning fra decentrale, lokale IT-systemer til en fælles driftsplatform. Det er besluttet at begynde denne proces med byretternes fogedssystem.

Det er sigtet, at de nye systemer skal være forberedt på udbredt anvendelse af digital kommunikation i takt med, at grundlaget herfor bliver tilvejebragt.

2.5 Betydning af formkrav

Krav om skriftlighed tilgodeser først og fremmest et krav til en meddelelse om *læsbarhed*. Skriftlighed og krav om underskrift kan imidlertid også tjene andre formål. I betænkning nr. 1400/2000 om e-signatur og formkrav i lovgivningen er der i kapitel 5 foretaget en gennemgang af de forskellige formål, der kan antages at ligge bag disse formkrav.

Der anføres følgende formål:

- negotiabilitet (f.eks. vekslers og checks),
- dokumentation for identitet, tilladelser eller som dokumentation for en ret, tilstand mv. (f.eks. pas, hyrevognsbevillinger, skøder, dødsattester mv.),
- beskyttelses- eller advarselsfunktioner (navnlig forbrugerbeskyttelse), f.eks. kreditaftalelovens § 8 om skriftlighedskrav ved kreditaftaler,
- bevisfunktioner: bevissikring af *indholdet*, således at straf for urigtige erklæringer kan fastslås, f.eks. konkurslovens § 148, stk. 2, om skyldnerens påtegning på boregnskabet eller bevissikring af, at en meddelelse er *modtaget* eller *godkendt* (retsplejelovens § 155 og § 156 om forkyndelse) eller bevissikring af tidspunktet for modtagelse af et dokument, jf. tinglysningslovens § 14, stk. 3, om påtegning af dokumenter, der er indført i dagbogen,
- autenticitet (at en meddelelse stammer fra en bestemt person, f.eks. tinglysningslovens § 10, stk. 2, om udstederens underskrift),
- indskærpelse af alvor eller understregning af højtidelighed (f.eks. rigsretslovens § 8 om rigsretsdommernes skriftlige forsikring), eller
- administrative hensyn i at afskære mundtlige ansøgninger og anmeldelser, og dermed lette administrative sagsgange.

Det norske justitsministeriums høringsnotat af september 2001 om tilrettelægning for elektronisk kommunikation med domstolene – der nærmere er omtalt i kapitel 4 - peger på, at skriftlighedskrav har en *symbolfunktion*, idet et papirbaseret dokument er særligt tillidsskabende. Skriftlighed har også ud over en bevisfunktion en *varslingsfunktion* ved at gøre parterne opmærksomme på den pågældende handling, man er ved at foretage. Krav om underskrift er med til at understrege en *afslutningsfunktion* i forbindelse med parternes forhandlinger. Krav om skriftlighed kan medvirke til en sikker konstatering af *tidspunktet* for modtagelsen af en meddelelse ved datostempling af det pågældende dokument.

At en meddelelse foreligger i læsbar form indebærer ikke uden videre, at meddelelsen anses som skriftlig, jf. straffelovens § 163, hvorefter skriftlige eller ”ved andet læsbart medie” afgivne urigtige erklæringer kan straffes. I delbetænkning VIII om IT-kriminalitet (nr. 1417/2002), afgivet af Justitsministeriets udvalg om økonomisk kriminalitet og datakriminalitet, har udvalget foreslået straffelovens dokumentbegreb ændret, således at ikke alene skriftlige, men også ”elektroniske” tilkendegivelser omfattes af begrebet. Der henvises til betænkningen s. 153 ff.

Krav om skriftlighed og underskrift hører ikke nødvendigvis sammen. Selv om bogføringskrav nødvendiggør, at en faktura udskrives skriftligt, accepteres den uden underskrift. Det hænger sammen med, at en faktura udformes på en bestemt måde med visse lovbundne indholdsmæssige krav (f.eks. angivelse af fakturanummer) og ikke mindst, at fakturaen kan kontrolleres af modtageren. Fakturaen kan have virkning som et påkrav, men er ikke i sig selv udtryk for påtagelse af forpligtelser eller stiftelse af rettigheder.

Krav om underskrift kan være suppleret med krav om, at underskriften skal være bekræftet af vitterlighedsvidner eller en notar.

Al kommunikation kan gå gal. Budet, der skal aflevere et brev, bliver kørt ned undervejs, et brev forsvinder i posten, en postkasse – privat som offentlig – bliver sprængt og indholdet ødelagt, måske så effektivt, at det ikke er muligt hverken at læse indholdet af de breve, der måtte have befundet sig i postkassen, eller overhovedet at identificere disse breve. For at løse sådanne situationer må der være regler for, dels hvem af parterne i kommunikationen der skal kunne godtgøre, at en meddelelse er afsendt og modtaget, dels hvem der skal bære risikoen for at meddelelsen undervejs bliver forvansket eller slet ikke når frem. Ikke sjældent vil man ad fortolkningens vej kunne opnå bidrag til løsningen af disse spørgsmål, fordi der bag opstillingen af formkrav – direkte eller indirekte – kan være taget stilling til disse spørgsmål.

Ved gennemgang af den i kommissoriet omtalte lovgivning skal arbejdsgruppen identificere de bestemmelser, der kan være til hinder for digital kommunikation. Den kommunikation, der kommer i betragtning, er ikke alene kommunikation fra borgerne *til* domstolene og kommunikation *fra* domstolene, men også kommunikation *mellem* parter m.fl. i en sag, der er under behandling ved domstolene. Denne kommunikation kan efter gældende ret være *mundtlig* eller *skriftlig*. Den mundtlige kommunikation forudsætter ikke nødvendigvis en personlig tilstedeværelse i retten, idet den kan ske telefonisk.

Den relevante proceslovgivning er blevet til på et tidspunkt, hvor digital eller elektronisk kommunikation var ukendt. Hvor proceslovgivningen foreskriver eller forudsætter anden form for kommunikation end den mundtlige ved personligt fremmøde (eller eventuelt telefonisk), har der derfor udelukkende været tænkt på en skriftlig, papirbaseret kommunikation.

I forbindelse med den ændring af forvaltningsloven, der nærmere er omtalt i kapitel 3, er det imidlertid forudsat, at krav om skriftlighed eller underskrift ikke i sig selv kan antages at være til hinder for digital kommunikation, men at det må bero på en *fortolkning*, om det pågældende formkrav udelukker digital kommunikation. Denne fortolkning, der må foretages i lyset af de hensyn, der må antages at ligge bag det pågældende formkrav, kan falde ud til

- at det er muligt at anvende digital kommunikation,
- at formkravet udelukker digital kommunikation, eller
- at det er tvivlsomt, om digital kommunikation kan anvendes.

Arbejdsgruppens gennemgang af den relevante proceslovgivning, jf. nedenfor i kapital 5 – 8, tager sit udgangspunkt i en sådan fortolkningsopgave.

Efter § 13 i lov nr. 417 af 31. maj 2000 om elektroniske signaturer skal bestemmelser i lovgivningen, hvorefter elektroniske meddelelser skal være forsynet med signatur (underskrift), anses for opfyldt, hvis meddelelsen er forsynet med en avanceret elektronisk signatur, der er baseret på et kvalificeret certifikat, og som er fremstillet ved brug af et sikkert signaturgenereringssystem, jf. herom nærmere i afsnit 2.3. Ved elektroniske meddelelser til eller fra en offentlig myndighed gælder dette dog kun, hvis andet ikke følger af lov eller bestemmelser fastsat i medfør af lov.

Det er i bemærkningerne til lovforslaget om ændring af forvaltningsloven (FT 2001-02, 2. samling, L 72) antaget, at bestemmelsen i § 13 også finder anvendelse, hvor der findes et formkrav om underskrift eller lignende, som må forstås således, at det kan opfyldes ved benyttelse af digital kommunikation med elektronisk signatur. I disse tilfælde kan der som udgangspunkt ikke stilles krav om opfyldelse af strengere sikkerhedsnormer end, hvad der følger af denne bestemmelse. Bestemmelsen er en gennemførelse af artikel 5, stk. 1, litra a, i direktiv 1999/93/EF af 13. december 1999 om en fællesskabsramme for elektroniske signaturer, der som udgangspunkt forbyder medlemsstaterne at opretholde eller vedtage lovgivning med signaturkrav, som ikke kan opfyldes ved brug af en signatur, der lever op til direktivets krav. Som det også fremgår af lovens § 13, åbner direktivet dog mulighed for, at der kan stilles supplerende sikkerhedskrav i forbindelse med digital kommunikation til og fra offentlige myndigheder.

2.6 Afgrænsningsspørgsmål

Arbejdsgruppen skal efter kommissoriet hverken beskæftige sig med spørgsmålet, om digital kommunikation med domstolene skal gennemføres, eller i givet fald hvornår.

Digital kommunikation med domstolene forudsætter, at domstolene har de nødvendige teknologiske ressourcer til rådighed. Hvis der på det praktiske plan skabes forudsætninger for, at domstolene kan modtage digitale meddelelser mv., og eventuelle lovgivningsmæssige hindringer herfor fjernes, kan der ydermere blive spørgsmål om at opstille tekniske krav til den digitale kommunikation, domstolene modtager. Det må f.eks. kunne forlanges, at brugerne anvender et teknisk format, der kan læses af domstolene. Det samme spørgsmål kan naturligvis også stilles med hensyn til brugernes muligheder for at læse meddelelser, afsendt digitalt fra domstolene. Dette er imidlertid sværere at tage stilling til, fordi domstolene ikke på forhånd kan have kendskab til, hvilke tekniske faciliteter brugeren har til rådighed. Denne redegørelse vil ikke komme ind på disse spørgsmål.

Arbejdsgruppen har ikke beskæftiget sig med de formueretlige retsvirkninger af digital kommunikation, herunder spørgsmålet om, hvornår en e-post kan anses for modtaget ("kommet frem" eller "kommet til kundskab"), indsigelser om falsk o.l. Disse spørgsmål behandles for tiden i det af Justitsministeriet nedsatte udvalg om retsvirkningerne af digital signatur mv. Da proceslovgivningen indeholder fristregler, har arbejdsgruppen dog overvejet, om meddelelser, der fremsendes digitalt, kan afbryde processuelle frister og i givet fald, hvornår denne fristafbrydende virkning indtræder.

2.7 Hvornår kan digital kommunikation anvendes

Digital kommunikation med domstolene kan komme på tale ved kommunikation *til* domstolene, *fra* domstolene og *mellem* parter og andre i forbindelse med behandlingen af en sag ved domstolene.

Digital kommunikation forudsætter, at begge parter i kommunikationen er i stand til at læse kommunikationen. Dette krav om læsbarhed stiller krav til det udstyr, parterne er i besiddelse af, både for så vidt angår det tekniske udstyr (hardware) og programmet (software). Med de gængse løsninger, der er på markedet i dag, vil det ikke være noget problem.

Med den såkaldte e-Dag, 1. september 2003, har alle statslige og kommunale myndigheder fået ret til at sende breve og dokumenter fuldt digitalt, dvs. enten som e-post eller Internetservices, til andre myndigheder. Enhver statslig eller kommunal myndighed har samtidig fået ret til at kræve, at andre myndigheder sender fuldt digitalt til den. Undtaget er dog bl.a. dokumenter, der indeholder følsomme oplysninger, f.eks. oplysninger om borgernes personlige forhold. Hvis sådanne dokumenter ønskes sendt digitalt, skal de krypteres.⁷ e-Dag har ingen betydning for kommunikationen mellem myndighederne og borgerne, men projektet indebærer, at alle statslige og kommunale myndigheder skal have en e-postadresse. e-Dag omfatter ikke domstolene⁸ og Folketinget.

Med hensyn til kommunikation *til* den offentlige forvaltning og domstolene, spiller formkrav en væsentlig betydning. En borger må naturligvis selv om, på hvilken måde han eller hun ønsker at kommunikere med det offentlige, men er der for kommunikationen opstillet formkrav, risikerer den borger, der ikke følger formkravene, at hans eller

⁷ Se nærmere e-Dag 1.9.2003 Implementeringsvejledning for offentlige myndigheder, Den Digitale Taskforce, december 2002. Projektet hviler på regeringens moderniseringsprogram og gennemføres af Projekt Digital Forvaltning. Den Digitale Taskforce står for den praktiske gennemførelse af projektet.

Som "følsomme" oplysninger anser vejledningen 1) oplysninger om menneskers rent private forhold (oplysninger om racemæssig eller etnisk baggrund, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning, fagforeningsmæssig tilhørsforhold og oplysninger om helbredsmæssige og seksuelle forhold. Hertil kommer 2) oplysninger om strafbare forhold, væsentlige sociale problemer og lignende følsomme privatlivsoplysninger, f.eks. om interne familieforhold. Almindelige, fortrolige personoplysninger om f.eks. cpr. nr., økonomiske forhold, kundeforhold er efter vejledningen også undtaget og dermed omfattet af krypteringsreglen (s. 13).

⁸ Domstolsstyrelsen har dog over for den Digitale Taskforce tilkendegivet, at domstolene fra den 1. september 2003 er i stand til at modtage officiel digital kommunikation og således er parat til e-Dag.

hendes henvendelse ikke behandles, selv om myndigheden er i stand til det. Denne risiko vil få mange til at undlade at kommunikere på denne måde.

Problemstillingen er anderledes med hensyn til kommunikation fra offentlige myndigheder til borgerne. Selv om borgeren har mulighed for at kommunikere digitalt, er det ikke sikkert, at borgeren ønsker at modtage meddelelser fra det offentlige på denne måde. På samme måde, som mange sikkert vil frabede sig at blive kontaktet telefonisk af en offentlig myndighed (som man ikke tidligere har været i kontakt med på denne måde), vil mange ikke ønske at modtage e-post fra det offentlige. En e-post indebærer en vis risiko for at modtage meddelelser med indhold, der er ødelæggende for modtagerens computer (virus). Det er også velkendt, at e-postadresser kan misbruges til at sende reklamer og underlødigt materiale ("spam"). Mange mennesker, der har mulighed for at modtage e-post, kan derfor være tilbøjelige til at slette e-post fra afsendere, som de ikke på forhånd kender. Der er ingen pligt til at have en e-postadresse, og den omstændighed, at en borger har en e-postadresse, kan ikke tages som udtryk for, at borgeren er interesseret i at modtage e-post fra alle. Hertil kommer, at der ingen sikkerhed er for, at modtaget e-post bliver åbnet og læst. Det samme gælder naturligvis post, sendt på traditionel måde, men her er der en almindelig formodning for, at post, der ikke returneres som uanbringelig, faktisk bliver læst.

Offentlige myndigheder bør derfor principielt ikke sende e-post til en borger, medmindre borgeren på forhånd har samtykket heri.⁹ Samtykket kan ligge i, at borgeren selv har rettet henvendelse til myndigheden ved hjælp af digital kommunikation. Medmindre borgeren har frabedt sig det, må man kunne gå ud fra, at borgeren er indforstået med at få svar på sin henvendelse på samme måde. Et sådant stiltiende samtykke rækker imidlertid ikke længere og kan således ikke udstrækkes til andre sammenhænge. En sådan forståelse af et borger-samtykke er lagt til grund i bemærkningerne til det af trafikministeren den 15. januar 2002 fremsatte lovforslag, citeret i afsnit 3.4.2 nedenfor.¹⁰

e-Boks-konceptet er en elektronisk postkasse, som den enkelte borger kan tilmelde sig. Brugeren kan vælge at modtage post fra en række kommuner og virksomheder, som har tilmeldt sig ordningen. e-Boksen er tilknyttet brugerens cpr. nr. og den såkaldte "Den fælles Pinkode", der administreres af KMD (Kommunedata). Pinkoden giver samtidig adgang til en række andre Internetydelser, herunder f.eks. studielånsadministrationen (Studielaan.dk). e-Boks har et samarbejde med en række banker i Danmark, der indebærer, at man i stedet for pinkodeadgangen kan opnå adgang via brugerens netbank (se nærmere www.e-boks.dk). Indtil videre indebærer tilmelding til e-Boks kun mulighed for at modtage post fra kommuner og visse amter og virksomheder samt Told & Skat, men det kan vel forventes, at også andre statslige myndigheder kommer med på ordnin-

⁹ Betænkning 1400/2000, s. 154: "I de tilfælde, hvor der ikke findes formkrav om skriftlighed mv., vil der efter udvalgets opfattelse som udgangspunkt ikke være noget til hinder for at anvende digital kommunikation fra det offentlige til borgere, hvis den pågældende har givet samtykke hertil." Udtalelsen kommenteres af Tom Latrup-Pedersen i Rammer for elektronisk kommunikation i *Hyldestskrift til Jørgen Nørgaard* (2003) s. 197

¹⁰ At et samtykke er nødvendigt, hvis ikke der foreligger hjemmel til at anvende digital kommunikation, ligger også bag gennemførelsen af § 43 a i lov om statens uddannelsesstøtte, jf. lov nr. 246 af 6. april 2001, nærmere omtalt i afsnit 3.3 på side 44.

gen på et eller andet tidspunkt. Tilmelding til en sådan ordning må anses for et (nødvendigt) samtykke til i stedet for papirbaseret post at modtage elektronisk post.

2.8 Særligt om forkyndelser

Såvel i den civile retspleje som strafferetsplejen spiller forkyndelsesinstituttet en væsentlig rolle. En forkyndelse er i princippet udtryk for en forbunden kommunikation, der går ”begge veje”, idet den typisk vil omfatte en kommunikation af en meddelelse *fra* retten og en meddelelse *til* retten om, at rettens meddelelse er modtaget. Meddelelsen til retten kan være fra adressaten for meddelelsen, men kan også komme fra andre, f.eks. en stævningsmand eller postvæsenet. Et krav om, at en meddelelse skal forkyndes, er umiddelbart til hinder for digital kommunikation.

Forkyndelsesreglerne har en central placering i retsplejen. Da forkyndelsesreglerne umiddelbart kan være til hinder for en digitalisering af alle arbejdsgange inden for domstolene, og da der er tale om en tværgående problemstilling, skal forkyndelsesreglerne omtales nærmere på dette sted i redegørelsen.

2.8.1 Borgerlige sager

Processuelle meddelelser i borgerlige sager skal forkyndes, medmindre andet er bestemt, jf. retsplejelovens § 153, stk. 1. En sådan bestemmelse er § 154, hvorefter meddelelser fra retten kun skal forkyndes, hvis det særligt er foreskrevet. Som eksempler på sådanne særlige tilfælde kan nævnes

- § 175 om forkyndelse af vidneindkaldelse,
- § 178, stk. 2, om forkyndelse af kendelse for udeblevent vidne,
- § 203 om forkyndelse af udmeldelsesdekret,
- § 350 om forkyndelse af stævning,
- § 351 om forkyndelse af indkaldelse til forberedende retsmøde eller pålæg om svarskrift,
- § 352 om forkyndelse af pålæg om indlevering af svarskrift,
- § 375 om forkyndelse af ankestævning for indstævnte,
- § 493, stk. 3, om forkyndelse af meddelelser om udpantninger,
- § 589, stk. 4, om forkyndelse for pantsætter af underretning om eller tilsigelse til fagedforretninger om brugeligt pant.

Visse bestemmelser forudsætter, at forkyndelse skal finde sted, f.eks.

- § 246 om forkyndelse af stævning, jf. § 350,
- § 359, 2. pkt., og § 360, stk. 1, 2. pkt., om processkrifter indeholdende modkrav, der er forkyndt for sagsøgeren,

- § 373 om forkyndelser i ankesager,
- § 360, stk. 3, 3. pkt., om processkrifter, der indeholder ændringer i sagsøgers påstand, og som skal være forkyndt for sagsøgte,
- § 386, stk. 1, sidste pkt. og stk. 3, sidste pkt., om forkyndelse for appellanten, henholdsvis indstævnte af processkrifter fra indstævnte, henholdsvis appellanten, der indeholder udvidelse af påstanden i anken eller nye anbringender,
- § 456 m, stk. 3, om forkyndelser i Statstidende af meddelelser om sagens anlæg, tilsigelser og domme¹¹,
- § 456 n om forkyndelse af dom i ægteskabssag,
- § 494 m, stk. 2, om forkyndelse af tilsigelser til møde i fogedretten.

2.8.2 Straffesager

I straffesager skal forkyndelse kun ske, når det er bestemt i retsplejeloven, jf. § 153, stk. 2.¹² I sager, der behandles under medvirken af nævninge eller domsmænd, vil det som regel være anklagemyndigheden (politiet), der foretager forkyndelserne, mens det er retten i bødesagerne efter kapitel 81. De følgende eksempler på bestemmelser, der foreskriver forkyndelse, viser, at der er tale om kommunikation både fra retten til sigtede/tiltalte og fra anklagemyndigheden/politiet til sigtede/tiltalte:

- § 85, stk. 2, om forkyndelse af kendelser for udeblevne nævninge,
- § 175 om forkyndelse af vidneindkaldelse,
- § 178, stk. 2, om forkyndelse af kendelse for udeblevent vidne,
- § 219 a, stk. 5, om forkyndelse af dom,
- § 724, stk. 2, om forkyndelse af meddelelse om omgørelse af beslutning om påtaleopgivelse,
- § 748, stk. 4, om forkyndelse af tilsigelse af sigtede til retsmøde under efterforskningen,
- 807, stk. 2 og 4, om forkyndelse af kendelse om edition og beslaglæggelse,
- § 832, stk. 2, og § 833, stk. 1, om forkyndelse af anklageskrift(er),
- § 840, stk. 2, om forkyndelse af stævning,
- § 932, stk. 1, om forkyndelse af tilsigelse for tiltalte,

¹¹ Efter § 456 f giver retten meddelelse til parterne om faderskabssagens indbringelse for retten. Der er ikke krav om, at meddelelsen skal forkyndes. Indkaldelse af parter (og vidner) til at møde skal forkyndes efter de almindelige regler, jf. retsplejelovens § 175, stk. 1, jf. § 305 for så vidt angår parter.

¹² Om baggrunden for, at lovreglen ikke er ens for borgerlige og straffesager, se Kommenteret Retsplejelov I (2000), s. 235. For så vidt angår meddelelser fra retten er der efter den forståelse af § 153, stk. 1, der er lagt til grund i teksten, ingen forskel.

- § 947, stk. 1, og § 948, stk. 2, om forkyndelse af ankemeddelelse, jf. § 965 b, stk. 2 og 3,
- § 970, stk. 1, om forkyndelse af kæremål for sigtede/tiltalte,
- § 950 om forkyndelse af ankegrunde, jf. § 965, stk. 1,
- § 990, stk. 1, om forkyndelse af ankemeddelelse i visse private straffesager.

2.8.3 Forkyndelsesformer

Forkyndelse kan ske som brevforkyndelse, postforkyndelse eller stævningsmandsforkyndelse, jf. § 155. Hertil kommer den såkaldte konventionsforkyndelse i udlandet, jf. § 158, og forkyndelse i Statstidende, jf. § 159.

Ved brevforkyndelse sendes eller afleveres det dokument, der skal forkyndes, til den pågældende, der samtidig anmodes om at bekræfte modtagelsen på en medsendt genpart af dokumentet eller på et særligt modtagelsesbevis.¹³ Dokumentet anses ifølge § 156 for forkyndt, hvis genparten eller modtagelsesbeviset er underskrevet af den pågældende personligt. Det følger endvidere af § 156, at forkyndelsen anses for sket den dag, hvor den pågældende anfører at have modtaget dokumentet, eller subsidiært poststemplets dato for tilbagesendelsen.

Ved postforkyndelse overgives dokumentet med bilag (i lukket kuvert) til modtageren af en postmedarbejder, og ved stævningsmandsforkyndelse afleveres en genpart af dokumentet og eventuelle bilag af en stævningsmand.

Det følger af § 157, at post- og stævningsmandsforkyndelse så vidt muligt bør ske for modtageren personligt på hans eller hendes bopæl, midlertidige opholdssted eller arbejdssted. Forkyndelsen er dog gyldig, uanset hvor den er foretaget, når blot meddelelsen er kommet modtageren i hænde, jf. § 163, stk. 2. § 157, stk. 1, nr. 2, indeholder bestemmelser om, for hvilke andre personer forkyndelse kan ske, hvis den pågældende ikke selv antræffes.

Forkyndelse, som er sket i overensstemmelse med disse regler, er lovlig og har retsvirkninger, selvom den, for hvem forkyndelse skal ske, ikke bliver bekendt med indholdet, jf. retsplejelovens § 163, stk. 1.

Er en part i en borgerlig sag repræsenteret ved en advokat, kan (og bør) forkyndelse ske for denne, jf. § 161.

Beslutninger, der (af retten) træffes i et retsmøde, om fastsættelse af et nyt retsmøde i sagen eller ”en retshandlings foretagelse”, anses for forkyndt, ikke alene for personer, der har været til stede i retsmødet, men også for fraværende personer, der har været lov-

¹³ Ved forkyndelse af stævninger, anklageskrifter mv. sendes det originale dokument ikke, men i stedet en genpart. Modtagelsesbevis kan kun benyttes, hvis forkyndelsen foretages ved rettens eller anklagemyndighedens foranstaltning, jf. retsplejelovens § 155, nr. 1.

ligt tilsagt hertil, jf. § 162, stk. 1 og 2. Yderligere underretning om sådanne beslutninger er derfor ikke nødvendig.

En part¹⁴ kan efter § 160 give afkald på forkyndelse ("frafald af kald og varsel"). Afkaldet kan dokumenteres, f.eks. ved en underskrevet påtegning på det dokument, der skal forkyndes, f.eks. en stævning. Afkaldet kan også gives mere indirekte. Hvis f.eks. sagsøgeren i en borgerlig sag ved indleveringen af stævningen oplyser, at sagsøgte har frafaldet eller vil frafalde kald og varsel, sender retten ved skriftlig forberedelse normalt blot en genpart af stævningen til sagsøgte (typisk dennes advokat) med anmodning om at fremkomme med et svarskrift inden en vis frist. Fremkommer svarskriftet, falder spørgsmålet om forkyndelse væk, da svarskriftet viser, at sagsøgte har modtaget stævningen. Fremkommer svarskriftet ikke, og fremgår det ikke på anden måde, at sagsøgte er bekendt med stævningen (f.eks. ved en anmodning om forlængelse af fristen for svarskriftet), vil retten lade stævningen forkynde for sagsøgte.

2.8.4 Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Reglerne om forkyndelse er udtryk for, at det vil kunne lægges til grund, at en part (eller et vidne eller anden tredjemand) har modtaget en processuel meddelelse, således at der kan tillægges partens (eller vidnets m.fl.) passivitet over for meddelelsen særlig betydning, f.eks. ved afsigelse af udeblivelsesdom, jf. § 354, stk. 3 og 6, gennemførelse af vidnetvang, jf. § 178, eller anholdelse, jf. § 757. Når der tillægges forkyndelsen denne betydning, hænger det naturligvis sammen med, at en forkyndelse, der har fundet sted i overensstemmelse med lovens regler, normalt også vil være kommet til adressatens kundskab. Forkyndelse i Statstidende, jf. § 159, bygger dog på en lovbestemt fiktion.

Det er karakteristisk, at retsplejeloven foreskriver, at i al fald den indledende meddelelse i alle sager, borgerlige som straffesager, til den part, der ikke selv har rejst sagen, f.eks. en sagsøgt,¹⁵ en sigtet eller en tiltalt, skal forkyndes. Meddelelser til personer, der ikke er parter, skal som regel også forkyndes for at få udeblivelsesvirkninger, f.eks. vidneindkaldelser. Forkyndelseskravet indebærer, at meddelelsen er formbunden, og meddelelsen kan derfor ikke gives ved digital kommunikation. Krav om forkyndelse er derfor til hinder for, at en meddelelse, der skal forkyndes, sendes digitalt.

Forkyndelsesreglerne forudsætter, at der er tale om en *skriftlig* meddelelse, enten fra retten eller fra anklagemyndigheden eller politiet. Selv om det antages, jf. ovenfor i afsnit 2.5, at skriftlighedskrav ikke i sig selv er til hinder for digital kommunikation, vil det i forkyndelseskravet liggende skriftlighedskrav kunne fortolkes således, at dette krav i sig selv er til hinder for digital kommunikation. Hertil kommer, at forkyndelsesproceduren som sit første skridt forudsætter en henvendelse fra domstolene (evt. anklage-

¹⁴ Bestemmelsen omtaler en "part" i en borgerlig sag, men også et vidne, en syns- og skønsmand osv. kan give afkald på forkyndelse. Det samme må gælde sigtede/tiltalte i en straffesag, jf. i det følgende.

¹⁵ Ved lov nr. 369 af 18. maj 1994 ændredes forkyndelsesreglerne i borgerlige sager, således at retten fik mulighed for at bestemme, at stævningen ikke skulle forkyndes for sagsøgte. Den udeblevne sagsøgte skulle i givet fald have udeblivelsesdommen forkyndt. Disse regler blev på ny ophævet ved lov 414 af 10. juni 1997.

myndigheden/politiet) til den pågældende sagsøgte/sigtede/tiltalte. Da der sjældent vil have været en forudgående kontakt med den pågældende (som typisk ikke selv forud vil have henvendt sig til retten eller politiet), vil også synspunktet om, at digitale meddelelser ikke bør sendes uden forudgående samtykke, være til hinder for digital kommunikation.

Som nævnt ovenfor indebærer en forkyndelse både en kommunikation *fra* retten (politiet mv.) til parten mv. *og* en kommunikation fra borgeren (evt. en stævningsmand eller postbud) *til* retten. En part mv. kan give afkald på forkyndelse, og forkyndelse anses for sket, hvis parten mv. (bevisligt) har fået det dokument i hænde, der skal forkyndes, uanset hvorledes dette er sket. I relation til problemstillingen omkring digital kommunikation kan det herefter overvejes, om et forkyndelseskrav er opfyldt i tilfælde, hvor

- 1) dokumentet er sendt på traditionel måde med post, og modtagelsen bekræftes ved en digital meddelelse,
- 2) dokumentet er sendt digitalt – hvor dette kan lade sig gøre – og modtagelsen bekræftes ved en meddelelse, der sendes på traditionel vis, og
- 3) dokumentet er sendt digitalt – hvor dette kan lade sig gøre – og modtagelsen bekræftes ved en meddelelse, der sendes digitalt.

Der gælder intet formkrav til bekræftelsen af at have modtaget en meddelelse. Bekræftelsen kan derfor sendes digitalt, jf. tilfældet nævnt under 1. En digital signatur vil sikre bekræftelsens autenticitet. I det under 2 nævnte tilfælde opstår der intet problem i relation til selve bekræftelsen, men for at bekræftelsen kan erstatte en traditionel forkyndelse, må der være sikkerhed for, at det dokument, der skal forkyndes, ikke er blevet ændret undervejs i kommunikationen. Denne sikkerhed kan opnås ved, at dokumentet sendes med digital signatur. I tilfælde 3) kan forkyndelseskravet kun (med sikkerhed) anses for opfyldt, hvis både dokumentet *og* bekræftelsen er sendt med digital signatur.

Digital signatur skaber ikke i sig selv sikkerhed for, at dokumentet ikke læses af andre undervejs i kommunikationen. For at opnå denne sikkerhed, skal dokumentet krypteres. Krypteringskravet opstår kun i relation til den meddelelse, der sendes fra retten (anklagemyndigheden/politiet), idet den borger, der sender en meddelelse *til* retten, selv må tage stilling til, hvilken grad af sikkerhed for meddelelsens konfidentiabilitet, der ønskes.

I tilfælde, hvor forkyndelse er foreskrevet, kan forkyndelse (i borgerlige sager, men efter en analogi også i straffesager, jf. straks nedenfor) frafalde, jf. § 160. Afkald på forkyndelse må medføre, at det herefter er op til retten at bestemme, hvorledes meddelelsen skal gives, medmindre afkaldet er gjort betinget af, at meddelelsen gives på en bestemt måde. I en situation, hvor en part giver afkald på forkyndelse, vil det være nærliggende, om parten samtidig tager stilling til, om den eller de meddelelser, afkaldet vedrører, kan sendes digitalt. Et afkald på forkyndelse kan dog efter arbejdsgruppens opfattelse ikke i sig selv opfattes som et samtykke til, at digital kommunikation kan anvendes.

Det er kun i borgerlige sager, at en part kan give afkald på forkyndelse, jf. § 160. Betydningen af denne begrænsning forekommer ikke ganske klar¹⁶, og det er nærliggende at antage, at tiltalte i en straffesag kan give afkald på at få meddelelser forkyndt, og at tiltalte kan acceptere at modtage meddelelser digitalt

Sammenfattende er det arbejdsgruppens opfattelse, at retsplejelovens krav om forkyndelse ganske vist er til hinder for digital kommunikation, og at hindringen ikke alene beror på selve formreglen, men også på, at digitale meddelelser til borgerne ikke kan sendes uden forudgående samtykke. Der er ingen betænkeligheder knyttet til, at en meddelelse uden forudgående samtykke sendes digitalt, når meddelelsen kun skal have virkning, hvis modtageren bekræfter modtagelsen, og derfor foreslår arbejdsgruppen, at forkyndelse kan ske digitalt uden forudgående samtykke, og at der i § 154, § 155 og § 156 a indføres særlige bestemmelser herom.

2.9 Persondataloven

Lov nr. 429 af 31. maj 2000 om behandling af personoplysninger (persondataloven) implementerede Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 24. oktober 1995 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger. Loven indeholder nærmere bestemmelser om elektronisk og i et vist omfang også anden form for behandling af personoplysninger, og loven gælder dermed for den digitale kommunikation med domstolene.

Centrale bestemmelser i loven er §§ 6-8, der fastsætter betingelserne for, hvornår de forskellige typer af ikke-følsomme og følsomme oplysninger om enkeltpersoner må behandles, dvs. indsamles, opbevares, videregives, mv. Lovens § 6 omfatter de almindelige, ikke-følsomme oplysninger. § 7 og § 8 omfatter de følsomme oplysninger, dvs. oplysninger om enkeltpersoners rent private forhold. Disse følsomme oplysninger omfatter efter § 7 oplysninger om racemæssig eller etnisk baggrund, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning, fagforeningsmæssige tilhørsforhold og oplysninger om helbredsmæssige og seksuelle forhold. De følsomme oplysninger, der er omfattet af § 8, er oplysninger om strafbare forhold, væsentlige sociale problemer og andre rent private forhold end de i § 7 nævnte, herunder f.eks. oplysninger om familiestridigheder, separations- og skilsmissebegæringer, adoptionsforhold, selvmord og selvmordsforsøg, etc.

Det har blandt andet i relation til de sikkerhedskrav, der stilles ved elektronisk behandling af personoplysninger, betydning at fastslå, om en oplysning må anses for at være fortrolig. Begrebet ”fortrolige oplysninger” defineres ikke i persondataloven, men må afgrænses på samme måde som i forvaltningslovens § 27 sammenholdt med straffelovens § 152. Mens man i praksis kan gå ud fra, at de følsomme oplysninger, jf. persondatalovens § 7 og § 8, er omfattet af begrebet fortrolige oplysninger, er det kun en del af

¹⁶ Kommenteret Retsplejelov (2000), bind I s. 246, henviser til U 1964.305 V og U 1997.333 V. I den førstnævnte sag var alene tiltaltes advokat indvarslet til et retsmøde, og advokaten havde tilkendegivet, at han ikke for tiden kunne repræsentere klienten, som var ude at sejle. Den sidstnævnte afgørelse afgør, at tiltalte ikke ved aftale med politiet kan forlænge fristen for anklagemyndighedens anke.

de oplysninger, der er omfattet af § 6, som er fortrolige, mens andre ikke er det. Som eksempler på fortrolige oplysninger, der er omfattet af § 6, kan nævnes oplysninger om enkeltpersoners indtægts- og formueforhold samt – efter omstændighederne - oplysninger om uddannelses- og ansættelsesmæssige forhold. Efter § 43 skal der forinden iværksættelsen af en behandling af oplysninger for den offentlige forvaltning ske anmeldelse til Datatilsynet. Behandling af personoplysninger, der ikke er fortrolige, er undtaget fra anmeldelsespligten.

Efter § 52 gælder de anmeldelsesregler, der er fastsat for den offentlige forvaltning, også for domstolene, dog således at anmeldelse skal ske til Domstolsstyrelsen.

Persondataloven indeholder ikke bestemmelser, der direkte regulerer den digitale kommunikation mellem myndighederne og borgerne. Af § 41, stk. 3, følger dog, at den dataansvarlige og databehandleren skal træffe de fornødne tekniske og organisatoriske sikkerhedsforanstaltninger mod, at oplysninger hændeligt eller ulovligt tilintetgøres, fortabes eller forringes, samt mod, at de kommer til uvedkommendes kendskab, misbruges eller i øvrigt behandles i strid med loven.

I medfør af persondatalovens § 41, stk. 1, har Justitsministeriet udstedt bekendtgørelse nr. 528 og nr. 535 af 15. juni 2000 om sikkerhedsforanstaltninger til beskyttelse af personoplysninger, som behandles henholdsvis af den offentlige forvaltning og domstolene. Eksterne kommunikationsforbindelser må efter § 14 i bekendtgørelserne kun etableres, ”hvis der træffes særlige foranstaltninger for at sikre, at uvedkommende ikke gennem disse forbindelser kan få adgang til personoplysninger”. Til denne bestemmelse hedder det i Datatilsynets vejledning af 2. april 2001:

Bestemmelsen gælder enhver form for telekommunikation i forbindelse med behandling af personoplysninger, f.eks. forsendelse af oplysninger med telefax eller ekstern e-post, etablering af terminaladgang ved opkaldsmodem, adgang til oplysninger via myndighedens hjemmeside og etablering af internetadgang fra arbejdspladser på myndighedens interne net. De særlige sikkerhedsforanstaltninger skal træffes efter myndighedens vurdering af sikkerhedsrisici i det konkrete tilfælde, herunder med hensyntagen til karakteren af de omhandlede oplysninger. ---

Ved tilslutning til **Internet** eller andre åbne net skal der træffes foranstaltninger, som sikrer imod uvedkommende trafik og forhindrer adgang fra det åbne net til den dataansvarliges interne net.

Ved brug af **telefax** skal opmærksomheden særligt være rettet mod dels risikoen for at faxen sendes til forkert modtager, dels at den modtagne fax kan være tilgængelig for uvedkommende hos modtageren. ---

For transmission af personoplysninger over **åbne net** (f.eks. Internet) gælder konkret nedenstående minimumskrav om sikkerhedsforanstaltninger:

Ved transmission af oplysninger over det åbne Internet er der generelt en risiko for, at oplysningerne undervejs læses og endog ændres af uvedkommende. Derudover er der en risiko for, at parterne i kommunikationen ikke er dem, de udgiver sig for.

Disse risici må vurderes af den dataansvarlige i den konkrete situation, således at der kan træffes de fornødne sikkerhedsforanstaltninger.

Hvad angår fortrolighed kan denne sikres ved forsvarlig kryptering af de transmitterede oplysninger. Hvis der er tale om transmission af fortrolige oplysninger, herunder personnummer, skal der som minimum foretages en kryptering. Hvis de transmitterede oplys-

ninger er af følsom karakter (omfattet af persondatalovens § 7, stk. 1 og § 8, stk. 1), skal der anvendes en stærk kryptering, baseret på en anerkendt algoritme.

Sikkerhed for autenticitet (afsenders og modtagers identitet) og integritet (de transmitterede oplysningers ægthed) må sikres i fornødent omfang ved anvendelse af passende sikkerhedsforanstaltninger, f.eks. elektronisk signatur eller individuelle, fortrolige adgangskoder.

Om kryptering af kommunikation mellem offentlige myndigheder og private henvises til afsnit 2.3.2.

2.10 Retsafgiftsloven

Reglerne om opkrævning af retsafgift fremgår af lov om retsafgifter, jf. lov nr. 206 af 21. maj 1969, se nu lovbekendtgørelse nr. 806 af 24. august 2000, som ændret ved § 2 i lov nr. 216 af 28. marts 2001, § 15 i lov nr. 466 af 7. juni 2001 og § 3 i lov nr. 1049 af 17. december 2002.

Retsafgiftsloven medførte en forenkling af afgiftsreglerne i forhold til den dagældende regulering ved, dels at afgifterne blev samlet i én lov, dels at der blev indført en række faste afgifter uafhængige af sagsgenstandens eventuelle økonomiske værdi.

Retsafgiftsloven er overordnet set bygget op efter et princip om, at afgiftspligten som udgangspunkt indtræder, når der fremsættes begæring om retshandlingens foretagelse, jf. lovens § 61, stk. 1. Kan afgiften beregnes, kan retten kræve afgiften betalt samtidig med begæringens fremsættelse, jf. § 62, stk. 1, 1. pkt. Betales afgiften ikke efter påkrav, kan retten fastsætte en frist for afgiftens betaling, og betales afgiften stadig ikke, betragtes begæringen som bortfaldet, jf. § 62, stk. 1, 2. og sidste pkt. Retsafgiften skal i så fald ikke betales. Kan afgiften ikke beregnes ved begæringens fremsættelse, betales afgiften efter påkrav, jf. § 62, stk. 2. Retten kan dog i mellemtiden kræve sikkerhedsstillelse for afgiftens betaling, jf. § 62, stk. 2. Efter § 35 og § 36, stk. 4, gælder visse undtagelser med hensyn til tidspunktet for betaling af retsafgift. Retsafgiften i visse skiftesager skal således først betales 14 dage efter forfaldstidspunktet.

Der er ikke fastsat regler i retsafgiftsloven for, hvornår retten *skal* kræve retsafgiften betalt, men kun hvornår retten *kan* kræve afgiften betalt. I praksis har domstolene dog krævet retsafgiften betalt samtidig med begæringens fremsættelse med undtagelse af de i §§ 35 og 36, stk. 4, nævnte tilfælde.

Domstolenes behandling af begæringer om foretagelse af retshandlinger forudsætter i dag tilstedeværelsen af et dokument i fysisk form, idet der efter fast praksis og i henhold til Domstolenes Institutionsinstruks skal ske en kassestempling af det pågældende dokument med angivelse af retsafgiftens størrelse.

Hvis der indleveres en stævning eller anden anmodning, der udløser retsafgift, uden samtidig betaling af retsafgiften, kasseregistreres det pågældende dokument af hensyn til sikker konstatering af modtagelsestidspunktet. Er registreringen og afstemplingen sket uden samtidig betaling af retsafgiften, konteres det manglende beløb i henhold til

Institutionsinstruksens afsnit 3, side 17, over en automatisk versurkonto. Dokumentet bliver ved kassen til betaling sker.

Det er arbejdsgruppens vurdering, at der ikke i retsafgiftsloven er bestemmelser, der direkte eller indirekte udgør en hindring for digital kommunikation inden for retsplejen. Såfremt der åbnes adgang til ved digital kommunikation at fremsætte retsafgiftsbelagte begæringer til domstolene, kan disse håndteres på samme måde som f.eks. stævninger, der fremsendes ved telefax, men de administrative bestemmelser i Domstolenes Institutionsinstruks bør dog gennemgås med henblik på en nødvendig afklaring.

Efter arbejdsgruppens kommissorium skal arbejdsgruppen bl.a. fremkomme med forslag til, hvorledes digital kommunikation kan fremmes. Der er ikke nogen direkte sammenhæng mellem retsafgiftens størrelse og det arbejde, der for domstolene er forbundet med behandlingen af en sag. Arbejdsgruppen har overvejet, om der bør gennemføres en afgiftsmæssig lempelse, når digital kommunikation til domstolene anvendes i afgiftsbelagte sager, men arbejdsgruppen har ikke fundet grundlag herfor.

2.11 Øget anvendelse af digital kommunikation og de økonomiske konsekvenser heraf. Forsøgsprojekter

Hvordan fremmes den digitale kommunikation?

Arbejdsgruppen stiller forslag om, at de eksisterende lovgivningsmæssige hindringer for digital kommunikation med domstolene fjernes. Det skal således overalt inden for de lovgivningsmæssige områder, som arbejdsgruppen har gennemgået, være muligt at anvende denne kommunikationsform, både når talen er om kommunikation til domstolene og fra domstolene. Arbejdsgruppens forslag går imidlertid heller ikke videre. Digital kommunikation til domstolene bør - i al fald indtil videre - alene være et tilbud, der står åbent for enhver. Arbejdsgruppen stiller heller ikke forslag om, at domstolene *skal* anvende digital kommunikation, hvor denne mulighed efter fjernelsen af de retlige hindringer står åben, jf. foran i afsnit 2.7. For det første vil et sådant forslag ikke med sikkerhed holde sig inden for arbejdsgruppens kommissorium. For det andet vil gennemførelsen af forslaget forudsætte væsentlige ændringer i domstolenes IT-løsninger. Valget af de fremtidige løsninger på dette område bør imidlertid gennemføres som led i projektet om digitalisering af domstolene, jf. afsnit 2.4, og arbejdsgruppen er derfor blevet stående ved sit forslag om at fjerne de retlige hindringer for digital kommunikation.

Det må forudses, at det navnlig vil være domstolenes faste samarbejdspartnere, herunder ikke mindst advokaterne, der vil gøre brug og have fordel af at kunne kommunikere digitalt med domstolene. Der har i arbejdsgruppen - ikke mindst hos Advokatrådets repræsentant - været udtrykt bekymring for, om arbejdsgruppens forslag i tilstrækkelig grad vil medvirke til at fremme den digitale kommunikationsform.

Efter arbejdsgruppens kommissorium skal arbejdsgruppen ikke overveje, *om* digital kommunikation skal indføres, men først og fremmest pege på de retlige hindringer, der i lovgivningen måtte være for digital kommunikation. Arbejdsgruppen skal imidlertid

også fremkomme med forslag til, hvorledes digital kommunikation kan fremmes. Den digitale kommunikation har åbenlyse fordele, og arbejdsgruppen kan ikke pege på en bedre måde at fremme den digitale kommunikation på, end ved at fjerne de retlige hindringer herfor og afklare den tvivl, der i dag på væsentlige områder kan være om, hvorvidt digital kommunikation kan anvendes. Noget andet er, at domstolenes nuværende IT-teknologi indebærer faktiske hindringer eller begrænsninger i udnyttelsen af digitaliseringsfordelene. Det er derfor af meget stor betydning for fremme af digital kommunikation med domstolene, at projektet om digitalisering af domstolene råder over de ressourcer, der er nødvendige for at gennemføre projektet inden for den fastsatte tidsramme.

Forsøgsprojekter?

Arbejdsgruppen kan efter sit kommissorium foreslå forsøgsprojekter, men arbejdsgruppen stiller ikke forslag herom. Det er efter arbejdsgruppens opfattelse åbenbart, at hindringer for digital kommunikation bør fjernes, og den digitale kommunikation fremmes. Det savner derfor mening at foreslå forsøgsordninger, hvis resultater skal indgå i grundlaget for en beslutning om at åbne for fuld adgang til digital kommunikation. Hertil kommer, at et sådant forsøgsprojekt i sig selv kunne give anledning til tvivl om, hvorvidt domstolene reelt er indstillet på digital kommunikation i videst muligt omfang. Forsøgsprojekter kan imidlertid være med til at påvirke valget af de tekniske løsninger, herunder sagsbehandlingsprogrammer, som domstolene bør have. Et forsøgsprojekt kan muligt også bidrage til at afklare, hvorledes digital kommunikation bedst lader sig integrere i domstolenes nuværende eller kommende sagsbehandlingssystemer. Arbejdsgruppen finder imidlertid, at sådanne overvejelser mest hensigtsmæssigt bør foregå som led i projektet om digitalisering af Danmarks Domstole, jf. herom afsnit 2.4.

Omkostningsmæssige overvejelser

Arbejdsgruppen har fundet det naturligt at overveje, hvilke omkostningsmæssige konsekvenser, der vil være forbundet med, at kommunikationen med domstolene kan foregå digitalt.

Det vil næppe være muligt at fremkomme med et kvalificeret skøn over, i hvilket omfang digital kommunikation vil blive benyttet, og omfanget, der givetvis vil være stigende, kan også blive afhængig af, hvilke tekniske løsninger, der er til rådighed for domstolene.

Alle landets domstole har i dag adgang til Internettet, og alle domstole har mindst én e-postadresse. I løbet af 2004 forventes det, at alle medarbejdere ved Danmarks Domstole vil have en personlig e-postadresse. Domstolene har således allerede i dag mulighed for at modtage digital kommunikation, men domstolenes netværk vil næppe have tilstrækkelig kapacitet til at modtage f.eks. et betydeligt antal bilag til en stævning. Indførelse af digital kommunikation med domstolene må derfor givetvis forudsætte, at domstolenes Internetforbindelser og netværk udvides.

Domstolenes, og i særlig grad byretternes, sags- og tekstbehandlingssystemer er ikke bygget op til at modtage og håndtere digital kommunikation. Domstolenes sagsbehandling er papirbaseret, hvilket indebærer, at alle dokumenter, der fremsendes til domstole-

ne digitalt med henblik på at indgå i en sag, skal udskrives på papir. Hertil kommer, at domstolenes digitale sagsbehandlingssystemer i dag primært er baseret på produkter, der er udviklet af DSI Data A/S. Systemerne er imidlertid ikke direkte kompatible med f.eks. dokumenter, der er skrevet i Microsoft® Office-pakken. Det medfører f.eks., at en stævning med bilag modtaget som digital kommunikation ikke umiddelbart kan indgå i sagsbehandlingssystemerne, og domstolene vil derfor ikke kunne drage den fulde nytte af, at dokumentet foreligger i digital form, f.eks. ved at et anklageskrift eller en stævning kan kopieres ind i en dom eller en kendelse. På samme måde vil i al fald byretterne med den nuværende teknologi heller ikke umiddelbart være i stand til – læsbart for modtageren - digitalt at sende dokumenter, som retten har produceret, f.eks. domme og kendelser, idet dokumenterne som udgangspunkt foreligger i et andet format end det gængse.

At domstolenes sagsbehandling i vidt omfang er papirbaseret, er således ikke i sig selv til hinder for digital kommunikation med domstolene, men kan mindske de fordele, domstolene kan have af digital kommunikation, f.eks. ved ”genbrug” af parts- og sagsoplysninger. Hvis en ret efter den regel, som arbejdsgruppen foreslår, modtager en stævning med et betydeligt antal bilag, skal stævningen og bilagene udskrives på papir ”til sagen”. Stævningen skal forkyndes, og kan digital forkyndelse ikke finde sted, jf. arbejdsgruppens forslag herom, skal stævningen og bilagene udskrives på papir med henblik på forkyndelse. Selv om digital forkyndelse kan finde sted, således at stævningen og bilagene ikke skal udskrives til brug herfor, er der ingen sikkerhed for, at forkyndelsen lykkes, og det kan derfor på et senere tidspunkt blive nødvendigt at udskrive stævningen og bilagene med henblik på en traditionel forkyndelse.

Indførelse af digital kommunikation vil utvivlsomt betyde en række fordele og væsentlige lettelser for domstolenes brugere. Blandt andet indebærer digital kommunikation, at brugerne ikke vil være nødt til at fremstille flere kopier af processkrifter og bilag til retten eller til de øvrige involverede i sagen.

Indførelse af digital kommunikation må derfor omvendt forventes at medføre en voldsom forøgelse af domstolenes udskrivningsbehov og dermed også en kraftig forøgelse af domstolenes papirforbrug og skabe behov for investeringer i printere mv. Tilsvarende vil behovet for at udskrive den modtagne kommunikation antageligt også medføre en (vis) udvidelse af personaleforbruget i forbindelse med modtagelse af stævninger og lignende.

Da domstolene med de nuværende sagsbehandlingssystemer vil have begrænset mulighed for digitalt at kommunikere med sagens parter mv., vil domstolene i al fald på kort sigt ikke kunne opnå væsentlige besparelser, f.eks. af portoudgifter.

På længere sigt, når projektet om digitaliseringen af Danmarks Domstole, jf. afsnit 2.4. er fuldt gennemført, må det omvendt forventes, at der i digitaliseringen af kommunikationen ligger en væsentlig driftsmæssig effektivisering.

Det er for arbejdsgruppen ikke i sig selv afgørende, at indførelse af digital kommunikation på domstolsområdet på kort sigt vil medføre et øget ressourceforbrug for domstolene. Digitaliseringen skal ikke alene ses ud fra domstolenes synsvinkel, men også ud fra brugernes synsvinkel. Selvom digital kommunikation således isoleret set vil medføre en

forøgelse af domstolenes ressourceforbrug, både i IT- og personalemæssig henseende, vil den samlede virkning af at muliggøre digital kommunikation med domstolene være klart positiv.

3 Anden lovgivning

Arbejdsgruppen skal identificere de bestemmelser i retsplejelovgivningen, som kan hindre digital kommunikation, og fremkomme med forslag til, hvorledes anvendelsen af digital kommunikation inden for retsplejens område kan fremmes. Identifikationen af de hindrende bestemmelser kan være vanskelig, idet opgaven i vidt omfang beror på en fortolkning. Det er derfor af væsentlig betydning, hvorledes lovgivningsmagten har grebet problemet an på andre lovgivningsområder. Det har også i sig selv væsentlig betydning, at den løsning, der bør gennemføres på retsplejeområdet omkring digital kommunikation, ikke afviger fra de løsninger, der er opnået på andre områder, i videre omfang end de særlige forhold kan begrunde. Arbejdsgruppen har derfor gennemgået anden lovgivning. Nedenfor omtales ændringen i forvaltningsloven, jf. afsnit 3.1, ændringerne i selskabslovgivningen (3.2) og lovgivningen på uddannelsesområdet (3.3). I afsnit 3.4 omtales de lovændringer om digital kommunikation på forskellige områder, der er gennemført i folketingssamlingen 2002-03. Endelig omtales i afsnit 3.5 kort udviklingen inden for tinglysningensområdet.

3.1 Forvaltningsloven

Den 30. januar 2002 fremsatte justitsministeren forslag til lov om ændring af forvaltningsloven. Ved forslaget, der er gennemført som lov nr. 215 af 22. april 2002, blev der i et nyt kapitel 8 a med overskriften "Anvendelse af digital kommunikation" indsat en ny bestemmelse i § 32 a, der er sålydende:

§ 32 a. Vedkommende minister kan fastsætte regler om ret til at anvende digital kommunikation ved henvendelser til den offentlige forvaltning og om de nærmere vilkår herfor, herunder fravige formkrav i lovgivningen, der hindrer anvendelsen af digital kommunikation.

Afsnit 1 om lovforslagets formål og baggrund er citeret ovenfor i afsnit 2.1. Det hedder videre i lovforslagets almindelige bemærkninger:

2. Gældende ret

2.1. Der findes ikke nogen generel lovregulering om formen for borgernes henvendelser til den offentlige forvaltning.

Som udgangspunkt må det derfor antages, at borgerne kan rette henvendelse til forvaltningen i den form, som de selv ønsker, forudsat at forvaltningen teknisk er i stand til at modtage henvendelser i denne form.

Der kan dog være tilfælde, hvor der må kræves en særlig sikkerhed for, at afsenderen af en henvendelse er den person, som vedkommende udgiver sig for. Det gælder f.eks., hvis der knytter sig særlige retsvirkninger til en henvendelse til den pågældende offentlige myndighed. I sådanne tilfælde må forvaltningen i fornødent omfang sikre sig afsenderens rette identitet f.eks. ved at anmode om, at henvendelsen underskrives.

Hertil kommer, at lovgivningen i en række tilfælde indeholder særlige bestemmelser om, at henvendelser til forvaltningen på det pågældende område skal opfylde bestemte formkrav. Der kan eksempelvis være tale om krav om anvendelse af særlige blanketter eller

ansøgningsskemaer eller krav om skriftlighed, underskrift mv. I forhold til sådanne formkrav i lovgivningen, vil det – hvor der ikke er taget udtrykkelig stilling til anvendelsen af digital kommunikation – bero på en fortolkning af den enkelte bestemmelse, om henvendelse ved digital kommunikation – eventuelt med brug af elektronisk signatur – opfylder formkravet.

Denne fortolkning kan falde ud til, enten at det er muligt at anvende digital kommunikation, eller at formkravet udelukker anvendelsen af digital kommunikation. En fortolkning vil desuden i en række tilfælde føre til, at det umiddelbart må anses for tvivlsomt, om digital kommunikation kan anvendes. Det skyldes, at formkrav af den nævnte karakter ofte vil være udformet, uden at det oprindeligt har været overvejet, om kravet kan opfyldes ved brug af digital kommunikation.

2.2. I det omfang borgerne er berettiget til at anvende digital kommunikation ved henvendelser til den offentlige forvaltning, opstår spørgsmålet om, hvilke vilkår der kan stilles for den digitale meddelelse.

Som anført ovenfor må det antages, at en borger kan rette henvendelse til forvaltningen i den form, som vedkommende selv ønsker, forudsat at den pågældende forvaltningsmyndighed teknisk er i stand til at modtage henvendelsen i denne form.

Det kan derfor i alle tilfælde kræves, at borgeren i forbindelse med brug af digital kommunikation anvender et teknisk format, der indebærer, at borgerens meddelelser kan læses af myndigheden. En forvaltningsmyndighed må også være berettiget til at bestemme, at digitale henvendelser til myndigheden skal ske til en bestemt e-mail-adresse (der f.eks. kan være angivet på myndighedens hjemmeside).

2.3. Særligt med hensyn til henvendelser, der skal være forsynet med underskrift, følger det af § 13 i lov nr. 417 af 31. maj 2000 om elektroniske signaturer, at bestemmelser i lovgivningen, hvorefter elektroniske meddelelser skal være forsynet med signatur (underskrift), anses for opfyldt, hvis meddelelsen er forsynet med en avanceret elektronisk signatur, der er baseret på et kvalificeret certifikat, og som er fremstillet ved brug af et sikkert signaturgenereringssystem. Ved elektroniske meddelelser til eller fra en offentlig myndighed gælder dette dog kun, hvis andet ikke følger af lov eller bestemmelser fastsat i medfør af lov.

Bestemmelsen i § 13 finder således anvendelse, hvor der findes et formkrav om underskrift eller lignende, som må forstås således, at det kan opfyldes ved benyttelse af digital kommunikation med elektronisk signatur. I disse tilfælde kan der som udgangspunkt ikke stilles krav om opfyldelse af strengere sikkerhedsnormer end, hvad der følger af denne bestemmelse. Bestemmelsen er en gennemførelse af artikel 5, stk. 1, litra a, i direktiv 1999/93/EF af 13. december 1999 om en fællesskabsramme for elektroniske signaturer, der som udgangspunkt forbyder medlemsstaterne at opretholde eller vedtage lovgivning med signaturkrav, som ikke kan opfyldes ved brug af en signatur, der lever op til direktivets krav. Som det også fremgår af lovens § 13, åbner direktivet dog mulighed for, at der kan stilles supplerende sikkerhedskrav i forbindelse med digital kommunikation til og fra offentlige myndigheder.

3. Justitsministeriets udvalg om retsvirkningerne af digital signatur mv.

3.1. I 1998 nedsatte Justitsministeriet i samråd med IT- og Forskningsministeriet (nu Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Forskning) et udvalg om retsvirkningerne af anvendelse af digital signatur mv. Udvalget består af repræsentanter for en række myndigheder og organisationer.

Efter kommissoriet har udvalget to hovedopgaver. For det første er udvalget blevet anmodet om at overveje, om der er behov for at lovgive om anvendelsen af digital kommunikation og elektronisk signatur i forbindelse med gældende krav i lovgivningen om skriftlighed, underskrift mv. For det andet skal udvalget overveje en række andre retlige spørgsmål, som opstår i forbindelse med anvendelsen af digital kommunikation og elek-

tronisk signatur, herunder spørgsmålet om hvorvidt der er behov for at lovgive om retsforholdet mellem afgiveren og modtageren af en digital meddelelse med elektronisk signatur.

3.2. Udvalget har i december 2000 afgivet en delbetænkning (betænkning nr. 1400/2001 om e-signatur og formkrav i lovgivningen). Heri redegør udvalget for sine overvejelser om behovet for, at der lovgives om anvendelsen af digitale meddelelser med digital signatur i forbindelse med formkrav og andre regler, der knytter retsvirkninger til, at en meddelelse er skriftlig og/eller underskrevet.

Til brug for disse overvejelser har udvalget gennemgået lovgivningen inden for 4 ministerområder. Det drejer sig om ca. 500 bestemmelser, der indeholder formkrav af den ene eller anden art, og som kan tænkes at udgøre en hindring for anvendelsen af digital kommunikation.

Udvalget konstaterer, at det er vanskeligt at udtale sig generelt om forståelsen af gældende formkrav om skriftlighed, underskrift mv. I de fleste tilfælde fremgår det således ikke klart af de gældende formkrav i lovgivningen, om de tillader brug af digital kommunikation. Det skyldes, at formkravene er udformet, uden at man har haft muligheden for digital kommunikation for øje, således at det er vanskeligt ved fortolkning at fastslå, hvordan bestemmelsen skal forstås. Denne fortolkningstvivl kan efter udvalgets opfattelse i sig selv udgøre en hindring for anvendelsen af digital kommunikation.

For at sikre, at lovgivningen ikke udgør en hindring for hensigtsmæssig brug af digital kommunikation, er det efter udvalgets opfattelse nødvendigt systematisk at gennemgå lovgivningen for at finde frem til de bestemmelser, som ikke understøtter den ønskede udvikling. I betænkningen konstateres det i den forbindelse, at der findes et meget betydeligt antal formkrav i love, bekendtgørelser mv. En gennemgang af samtlige regler af denne karakter – herunder en revision af de regler om formkrav, som udgør en hindring for en hensigtsmæssig IT-udnyttelse – vil derfor være en omfattende opgave.

Udvalget foreslår derfor i sin delbetænkning, at de enkelte ministerier iværksætter denne gennemgang uden at afvente udvalgets videre overvejelser af de andre spørgsmål, der er omfattet af udvalgskommissoriet.

For så vidt angår de områder, hvor der efter en sådan gennemgang i de enkelte ministerier findes at være behov for ændring af bestående formkrav, har udvalget overvejet, hvilken lovgivningsmodel der bør anvendes. Udvalget konkluderer, at det ikke er hensigtsmæssigt at udforme én eller flere regler, der ændrer alle formkrav i hele lovgivningen eller store dele af lovgivningen uden at afstemme ændringerne med forholdene på de enkelte områder.

På den anførte baggrund anbefaler udvalget, at der indsættes en bestemmelse, f.eks. i forvaltningsloven, hvorved de enkelte ministre bemyndiges til ved bekendtgørelse at ændre formkrav, der vedrører kommunikation til det offentlige, med henblik på, at det fremover i videre omfang skal være muligt at anvende digital kommunikation ved henvendelse til offentlige myndigheder.

Den delegation af lovgivningskompetence til forvaltningen, som en sådan bestemmelse indebærer, er efter udvalgets opfattelse forsvarlig, da hjemmelsbestemmelsen forudsættes udformet således, at borgerne kan få ret, men ikke pligt til at benytte digital kommunikation. Hertil kommer, at der er tale om en bemyndigelse til at udstede regler, der hovedsagelig er af mere formel, administrativ karakter.

Udvalget har overvejet, om kommunikation fra offentlige myndigheder til virksomheder, borgere mv. også bør være omfattet af den foreslåede bemyndigelsesbestemmelse. Det er imidlertid udvalgets opfattelse, at behovet for at ændre gældende formkrav på dette punkt formentlig ikke er særligt stort, og at retssikkerhedsmæssige hensyn taler for ikke i bekendtgørelsesform at fravige gældende lovregler, der giver borgerne ret til at modtage kommunikation fra det offentlige på en bestemt måde.

Af de samme grunde er det også med hensyn til kommunikation mellem borgere og virksomheder indbyrdes udvalgets opfattelse, at afskaffelsen af unødige hindringer for digital kommunikation bør ske ved særskilte ændringer af lovgivningen på de enkelte områder.

4. Justitsministeriets forslag

Justitsministeriet er enig med udvalget i, at der bør lovgives med henblik på at kunne afskaffe formkrav, som indebærer en uhensigtsmæssig og utilsigtet barriere for digital kommunikation.

Justitsministeriet kan i den forbindelse tilslutte sig udvalgets overvejelser om, hvilken lovgivningsmodel der bør anvendes. Også efter Justitsministeriets opfattelse taler mest således for, at man vælger den model, som udvalget anbefaler. Det vil sige, at der i forvaltningsloven bør indsættes en bestemmelse, hvorved den enkelte minister bemyndiges til ved bekendtgørelse at ændre formkrav i lovgivningen, der drejer sig om kommunikation til offentlige myndigheder.

I overensstemmelse hermed svarer lovforslaget om indsættelse af en ny bestemmelse i forvaltningsloven med visse sproglige ændringer til det udkast til bestemmelse, som udvalget har foreslået.

Kommunikation mellem borgerne indbyrdes samt kommunikation fra offentlige myndigheder til borgerne er ikke omfattet af lovforslaget. Her vil de nødvendige ændringer i formkrav, der indebærer en uhensigtsmæssig hindring for brug af digital kommunikation, i overensstemmelse med udvalgets anbefalinger blive gennemført ved ændringslove på det enkelte område.

3.2 Selskabslovgivningen

Den 1. februar 1996 fremsatte erhvervsministeren et forslag (L 198) til lov om ændring af blandt andet aktieselskabsloven. Efter forslaget, der blev vedtaget den 14. maj 1996, blev der som 2. og 3. pkt. i § 154, stk. 2, indsat følgende bestemmelse:

Styrelsen kan fastsætte regler om, at anmeldelse samt dokumenter i forbindelse hermed kan udveksles elektronisk, herunder indsendes til styrelsen, i en af styrelsen foreskrevet standardiseret form. Sådanne elektroniske dokumenter sidestilles med papirbaserede dokumenter i retlig henseende.

Af bemærkningerne til lovforslaget fremgår, at forslaget er fremsat som et led i gennemførelsen af regeringens IT-politiske handlingsplan fra 1995. Formålet var at åbne mulighed for, at registreringspligtige virksomheder samt advokater og revisorer mv., som er bemyndiget hertil af virksomhederne, kan kommunikere elektronisk med Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Herved understøttes virksomhedernes egen brug af informationsteknologi, og der vil være øget rationaliseringsgevinst i forbindelse med Erhvervs- og Selskabsstyrelsens overgang til elektronisk sagsbehandling og arkivering.

Det følger endvidere af bemærkningerne, at det i første omgang var tanken, at styrelsen ville udlevere et elektronisk anmeldelsesprogram til interesserede anmeldere på diskette. Når anmelderen havde indtastet de for anmeldelsen relevante oplysninger i programmet, kunne anmeldelsen sendes til styrelsen via e-post eller kopieres over på en diskette, som kunne indsendes til styrelsen med almindelig post.

Det følger endelig af bemærkningerne, at dokumenter, som ifølge lovgivningen skal ledsage anmeldelsen såsom generalforsamlingsudskrift mv., kan vedhæftes elektronisk eller indsendes i papirform med posten.

Den 10. januar 2001 fremsatte erhvervsministeren forslag til ændring af lov om aktieselskaber, lov om anpartsselskaber, lov om erhvervsdrivende fonde, lov om erhvervsdrivende virksomheder, lov om statsautoriserede revisorer og lov om registrerede revisorer (Ændringer som følge af lov om erhvervsdrivende virksomheders aflæggelse af årsregnskab mv.). Ved lovforslaget (L 139), der er gennemført som lov nr. 449 af 7. juni 2001, blev der (som § 1, nr. 38) i stedet for § 154, stk. 2 og 3, der ophævedes, indsat følgende bestemmelser:

Stk. 2. Breve, udskrifter og andre dokumenter, som Erhvervs- og Selskabsstyrelsen udsteder, kan være i såvel papirbaseret som elektronisk form. Dokumenterne er ligestillede i retlig henseende uanset formen. Dokumenterne kan være med eller uden underskrift, kan forsynes med maskinelt gengivet underskrift, digital signatur eller tilsvarende efter styrelsens valg.

Stk. 3. Anmeldelser, regnskaber og andre dokumenter, som Erhvervs- og Selskabsstyrelsen modtager i henhold til denne lov, kan være i såvel papirbaseret som elektronisk form. Dokumenterne er ligestillede i retlig henseende uanset formen. Dokumenterne kan være med personlig underskrift, med maskinelt gengivet underskrift, med digital signatur eller tilsvarende efter styrelsens nærmere bestemmelse. Styrelsen fastsætter regler om elektronisk indsendelse af de omhandlede dokumenter, herunder at indsendelse skal ske i en af styrelsen fastsat struktureret form. Styrelsen kan endvidere stille nærmere krav til de anvendte elektroniske systemer.

Stk. 4. Styrelsen fastsætter regler om anmeldelse og registrering, herunder hvilke forhold anmeldere eller andre selv kan registrere i styrelsens edb-system, og for brugen af dette system. Sådanne registreringer træder i stedet for indsendelse af anmeldelse. § 156 gælder også for sådanne registreringer.

I lovforslagets bemærkninger begrundes de foreslåede regler således:

Forslagets § 154, stk. 2 og 3, indeholder en præcisering og udvidelse af den nugældende bestemmelse i aktieselskabslovens § 154, stk. 2, 2. og 3. pkt., hvorefter Erhvervs- og Selskabsstyrelsen kan fastsætte regler om, at anmeldelse samt dokumenter i forbindelse hermed kan udveksles elektronisk.

I overensstemmelse med regeringens erhvervsstrategi .dk21 og regeringens IT-strategi for effektivisering af staten er Erhvervs- og Selskabsstyrelsen med i front, når det gælder udnyttelsen af informationsteknologierne til at digitalisere de administrative rutiner og indføre e-administration, dels for at lette kommunikationen mellem borgerne og det offentlige, dels for at lette kommunikationen internt i det offentlige. Styrelsen anvender således bl.a. et elektronisk regnskabs-rykkersystem, som i tilfælde af, at årsregnskab ikke er modtaget i styrelsen, når indsendelsesfristen er udløbet, automatisk genererer breve med påkrav til virksomhedens ledelse om indsendelse heraf. Modtages årsregnskabet efter påkravsfristens udløb, genererer systemet automatisk breve, der pålægger ledelsen afgift. Sådanne breve har f.eks. i en årrække været udsendt maskinelt uden underskrift.

De foreslåede bestemmelser har således bl.a. til formål at præcisere hjemlen for sådanne forretningsgange og samtidig fremtidssikre styrelsens fortsatte bestræbelser på som led i indførelsen af e-administration at effektivisere de administrative rutiner inden for rammerne heraf.

Forslagets stk. 4 viderefører det nuværende stk. 2, 1. og 4. pkt., og stk. 3, med de tilpasninger, der følger af forslagets stk. 2 og 3.

De nugældende bestemmelser i stk. 4 og 5 bliver herefter stk. 5 og 6.

Ved lovforslaget blev tilsvarende ændringer foreslået i den øvrige selskabslovgivning mv., som nævnt i lovforslagets titel.

Under lovforslagets behandling i Folketinget blev Erhvervs- og Selskabsstyrelsens praksis med hensyn til fremsendelse til skifteretterne af anmodninger efter aktieselskabslovens § 117 (og de tilsvarende bestemmelser i andre selskabslove) om tvangsopløsning af selskaber, berørt. Baggrunden herfor var, at Erhvervs- og Selskabsstyrelsen i nogle år havde fremsendt anmodninger om tvangsopløsninger af selskaber ved skrivelser, der var udskrevet maskinelt og ikke forsynet med personlig underskrift. Ved kendelse af 31. oktober 2000 (UfR 2001.252 Ø) stadfæstede Østre Landsret en afgørelse, truffet af en skifteret, hvorved en sådan anmodning var blevet afvist. I landsrettens kendelse anføres det:

De af skifteretten anførte reale begrundelser¹⁷ for, at dokumenter af juridisk betydning skal forsynes med underskrift, tiltrædes. Heroverfor kan de af kærende (Erhvervs- og Selskabsstyrelsen) anførte resurse-mæssige hensyn og mulighed for at identificere kærende som afsender af anmodninger om tvangsopløsning af selskaber på grund af manglende indsendelse af årsregnskaber ikke begrunde, at sådanne anmodninger fremsendes uden underskrift.

Den omstændighed, at skifteretterne ifølge kærende i en lang periode har behandlet sådanne anmodninger, selvom de ikke er underskrevet, kan heller ikke i sig selv føre til fravigelse af kravet om underskrift. Herefter, og da der efter det oplyste ikke af kærende er truffet særlige foranstaltninger for at løse de retssikkerhedsmæssige problemer, der følger af manglende underskrift på de omhandlede anmodninger, tiltrædes det, at skifteretten har afvist begæringen, ---

Højesteret stadfæstede den 7. juni 2001 landsrettens afgørelse med følgende begrundelse:

Efter retsplejelovens § 261, stk. 2, skal retten afvise processkrifter, der er underskrevet af andre end parten eller en person, der er berettiget til for vedkommende ret at give møde for parten. Retsplejeloven indeholder således et krav om, at processkrifter skal underskrives. Erhvervs- og Selskabsstyrelsens anmodning til skifteretten om tvangsopløsning af andels-selskabet er ikke underskrevet, og indgivelsen af den uunderskrevne anmodning har ikke hjemmel i anden lovgivning. Højesteret tiltræder derfor, at anmodningen er afvist af skifteretten, ---

I en artikel i Ugeskrift for Retsvæsen (U 2001B.183) kritiserede lektor, lic.jur. Søren Friis Hansen det ovenfor omtalte lovforslag (L 139), og Folketingets Erhvervsudvalg bad erhvervsministeren om at kommentere artiklen. Ministeren svarede¹⁸ den 7. maj 2001, at formålet med den foreslåede bestemmelse i § 1, nr. 38, var at give Erhvervs- og Selskabsstyrelsen

¹⁷ »at der kan placeres et tjenstligt ansvar,

at det skal kunne konstateres, om afgørelsen hidrører fra en person, der efter kærendes delegationsprincipper har kompetence i sagen,

at underskriften er den eneste måde, hvorpå en modtager kan se forskel på et udkast og en afgørelse,

at underskrift sikrer mod, at fremsendelse ikke er sket ved en fejl, f.eks. ved at et udkast fremsendes uden at være i endelig form eller uden, at der er truffet endelig beslutning om afsendelsen, og

at underskrift giver en vis sikring mod, at fremsendte begæringer ikke er forfalskede, hvorved bemærkes, at man ikke kan udelukke, at en udenforstående ved moderne teknik kan tilegne sig elektroniske kopier af kærendes tekster eller kan udfærdige skrivelser, der i fremtræden kan forveksles med kærendes.«

¹⁸ Svar på spørgsmål 7, se http://www.ft.dk/Samling/20001/udv-bilag/ERU/L139_bilag17.htm

...mulighed for at kommunikere med virksomhederne på den måde, som virksomhederne ønsker det. Hvis virksomhederne for eksempel sender en fax eller en e-mail til styrelsen, kan styrelsen svare virksomhederne på samme måde. Lektor, lic.jur. Søren Friis Hansens artikel er i øvrigt baseret på en række forkerte forudsætninger og faktuelle fejl, der ikke giver belæg for at foretage ændringer i de foreslåede bestemmelser om digital kommunikation. ...

Styrelsen har aldrig anvendt e-mails til de pågældende meddelelser og har heller ikke aktuelle planer herom. Styrelsen anvender elektronisk dannede breve, der sendes med posten på styrelsens officielle papir, hvis selskabet ikke har reageret på styrelsens påkravsbrev. Resultatet ville ikke være anderledes for virksomhederne, hvis brevene blev skrevet manuelt.

Henvender selskabet sig til styrelsen, overgår sagen til manuel sagsbehandling. En anden sag er, at det er vigtigt som allerede nævnt ovenfor at forberede lovgivningen på digital forvaltning, således at det er muligt at kommunikere med borgerne, på den måde de ønsker det, hvad enten det er per post, e-mail eller fax.

Højesterets kendelse er afsagt efter lovforslagets vedtagelse, men inden dets ikrafttræden. Det er vel nærliggende at antage, at der med lovforslagets vedtagelse er skabt den hjemmel, som Højesteret konstaterer ikke forelå på afgørelsestidspunktet.

Den 29. januar 2003 fremsatte økonomi- og erhvervsministeren forslag (L 145) til ændring af aktie- og anpartsselskabsloven, hvorefter der gives mulighed for at afholde ”elektroniske generalforsamling” og anvendelse af elektronisk kommunikation mellem selskabet og aktionærene. Forslaget blev vedtaget den 10. april 2003. I en ny § 179 er det i stk. 1 fastsat, at krav om underskrift i aktieselskabsloven kan opfyldes ved digital signatur eller tilsvarende elektronisk signatur. Endvidere fremgår det af stk. 2, at Erhvervs- og selskabsstyrelsen kan fastsætte nærmere regler om anvendelsen af digital signatur efter stk. 1.

I praksis sker registreringer (og vel anden kommunikation, der kan ske elektronisk) nu via Internettet på adressen www.webreg.dk. Det fremgår her, at der i forbindelse med afsendelsen stilles krav om brug af elektronisk signatur. I Webreg benyttes de såkaldte medarbejdercertifikater, som er et bevis på, at en navngiven person arbejder for et bestemt firma. Det er op til det enkelte firma at afgøre, hvem i firmaet der skal have et certifikat, og hvad certifikatet må bruges til. Medarbejdercertifikaterne udstedes af en række nøglecentre. Signaturen er strengt personlig og kan kun aktiveres af indehaveren. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen accepterer foreløbig kun kvalificerede certifikater, godkendt af IT- og Telestyrelsen. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen forventer dog at acceptere alle certifikater, der er OCES godkendt, når denne standard udbredes. Indtil da har styrelsen accepteret 3 nøglecentre (Kommunedata, TDC og EuroTrust).

3.3 Lovgivning på uddannelsesområdet

Ved lov nr. 246 af 6. april 2001 om ændring af forskellige love om selvejende uddannelsesinstitutioner blev der gennemført ændringer i en lang række love om forskellige

selvejende uddannelsesinstitutioner,¹⁹ hvorved der blev skabt hjemmel for undervisningsministeren til at bestemme, at pligtmæssige oplysninger fra uddannelsesinstitutionerne om uddannelserne, de studerende, personalet mv. skal leveres i elektronisk form og til at fastsætte, i hvilket format leveringen skal ske. Der blev endvidere givet undervisningsministeren bemyndigelse til at fastsætte regler om elektronisk kommunikation mellem institutionen og Undervisningsministeriet, herunder om anvendelse af elektronisk signatur i forbindelse med institutionernes levering af oplysninger om uddannelserne, de studerende mv. Det fremgår af lovforslagets bemærkninger, at de oplysninger, der er tale om, er de oplysninger, der er nødvendige til administration af tilskudsbetingelserne, refusionsordninger, ministeriets tilsyn mv.

Det forudsættes i bemærkningerne til lovforslaget, at der i forbindelse med elektroniske indberetninger vil være behov for anvendelse af digital signatur, men der er ikke nærmere redegjort for, hvornår eller i hvilket omfang digital signatur bør anvendes.

Under lovforslagets behandling i Folketinget blev der stillet et ændringsforslag af undervisningsministeren, hvorefter der i lov om statens uddannelsesstøtte blev indsat en ny bestemmelse, § 43 a, om elektronisk kommunikation mellem den uddannelsessøgende og myndighederne.²⁰ Bestemmelsen lyder således:

§ 43 a. Undervisningsministeren kan fastsætte regler om elektronisk kommunikation mellem den uddannelsessøgende eller låntageren og uddannelsesinstitutionen, styrelsen eller efter forhandling med finansministeren Finansstyrelsen. Undervisningsministeren kan herunder fastsætte regler om anvendelse af digital signatur eller anden sikker personidentifikation bl.a. i forbindelse med ansøgninger om uddannelsesstøtte, lånedokumenter og ved afgivelse af oplysninger, jf. § 39, stk. 6, nr. 2, 3 og 6.

Stk. 2. Undervisningsministeren kan fastsætte regler om elektronisk kommunikation mellem uddannelsesinstitutionerne og styrelsen, herunder om anvendelse af digital signatur eller anden sikker identifikation bl.a. i forbindelse med aflevering af oplysninger efter § 43, stk. 2.

I Undervisningsministeriets bemærkninger til forslaget hedder det bl.a.:

Med den foreslåede ændring af lov om statens uddannelsesstøtte (SU-loven) vil der blive hjemmel til at udnytte den nyeste teknologi ved at give adgang til at fastsætte regler om elektronisk kommunikation mellem den uddannelsessøgende og låntageren på den ene side og uddannelsesstedet, SU-styrelsen og Finansstyrelsen på den anden side, jf. de foreslåede bestemmelser i § 43 a i SU-loven.

Bestemmelsen i § 43 a, stk.1, omfatter al kommunikation i forhold til de studerende, dvs. også de støttemeddelelser m.v., som udsendes fra SU-styrelsen. Der vil herudover efter de foreslåede bestemmelser i § 39, stk. 6, nr. 2, 3 og 6, i SU-loven blive mulighed for at fastsætte regler om ansøgninger, lånedokumenter og oplysninger i elektronisk form. Ændringen af § 12, stk. 2, i SU-loven er en konsekvens af de foreslåede bestemmelser i § 43 a, stk. 1.

¹⁹ Det fremgår af undervisningsministerens bemærkninger til det ændringsforslag, der blev fremsat under Folketingets behandling af lovforslaget, og som er omtalt senere i teksten, at det er Undervisningsministeriets opfattelse, at det uden særlig hjemmel kan pålægges de uddannelsesinstitutioner, der er statsinstitutioner, at anvende elektroniske indberetninger og hermed tilhørende digital signatur.

²⁰ Lovændringen er omtalt af Tom Latrup-Pedersen i *Rammer for elektronisk kommunikation mellem borger og myndighed* i Hyldestskrift til Jørgen Nørgaard (2003), s. 198.

Bestemmelsen i § 43 a, stk. 1, omfatter også al kommunikation mellem Finansstyrelsen og låntagerne eller støttemodtagerne i forbindelse med tilbagebetalingen af stats-, studie- og slutlån og for meget udbetalt støtte, som efter aftale varetages af Finansstyrelsen.

I første omgang er det hensigten, at der kun skal være tale om en mulighed for, at de studerende og låntagere, der ønsker det, kan sende ansøgninger m.v. med digital signatur eller anden sikker personidentifikation. Senere vil det, afhængig af udbredelsen af adgangen til at sende ansøgninger m.v. elektronisk med digital signatur eller anden sikker personidentifikation, kunne blive obligatorisk for de studerende at sende og underskrive ansøgninger om SU og ændring af SU elektronisk og at aflevere og underskrive lånebeviser og forskellige oplysninger i elektronisk form. Formålet med ordningen er at give en bedre service til de studerende, samtidig med at administrationen lettes.

Da der er tale om dokumenter, der skal danne grundlag for udbetaling af SU og for tilbagebetaling af SU, er det nødvendigt, at ansøgninger, lånebeviser og oplysninger af betydning for støttetildelingen, der sendes elektronisk, forsynes med enten en digital signatur eller i en overgangsperiode med en anden sikker personlig identifikation. Der tænkes hermed på en pinkodeløsning. Når ansøgninger m.v. sendes over nettet, vil der ske en forsvarlig kryptering.

Pinkodeløsningen er dog ikke uden risikomomenter, idet det sædvanligvis antages, at pinkodeløsninger ikke kan sikre uafviselighed. Hertil kommer, at der endnu ikke er retspraksis om betydningen af brug af pinkode eller digital signatur. Det vurderes dog, at fordelene ved at gennemføre en sådan ordning langt overstiger de ulemper, risikomomenterne indebærer, og det foreslås derfor, at den nødvendige hjemmel tilvejebringes, for at der kan gennemføres en sådan ordning.

Specielt for så vidt angår gennemførelsen af en ordning med digitale lånebeviser gælder, at sikkerheden nøje vil blive vurderet, før det besluttet, om en sådan ordning vil kunne gennemføres.

Udgifterne for SU-styrelsen og Finansstyrelsen ved at gennemføre elektronisk kommunikation på uddannelsesstøtteområdet afhænger bl.a. af, hvilken sikkerhedsløsning der vælges. Når selvbetjeningsløsningen er fastlagt, og der dermed er klarhed over de økonomiske konsekvenser, vil der blive søgt om bevillingsmæssig tilslutning til forslaget enten i form af et aktstykke til Finansudvalget eller ved optagelse på forslaget til finanslov.

Efter § 43 a, stk. 2, i SU-loven kan undervisningsministeren fastsætte regler om, at al kommunikation eller en del af kommunikationen mellem uddannelsesinstitutionerne og SU-styrelsen kan eller skal foregå elektronisk og med brug af digital signatur eller i en overgangsperiode med pinkode. Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til § 1, nr. 4.

Det forventes ikke, at udvidelsen af den elektroniske kommunikation mellem uddannelsesinstitutionerne og SU-styrelsen vil medføre merudgifter af nævneværdigt omfang. Udgifterne hertil vil kunne afholdes inden for SU-styrelsens nuværende økonomiske rammer.

3.4 Lovprogrammet 2002-03

Regeringen iværksatte i efteråret 2002 et program med det formål at fjerne formkrav i lovgivningen, som unødigt hindrer digital kommunikation.

Der skal ikke her foretages en udtømmende redegørelse for de dele af lovgivningen, som regeringen påtænkte at tilpasse med henblik på at muliggøre digital kommunikation. Her skal blot nævnes eksempler, der har lighed med de i denne redegørelse nævnte problemstillinger.

3.4.1 Lejelovgivningen

Socialministeren fremsatte den 29. januar 2003 et forslag (L 139) til lov om ændring af lov om leje, lov om leje af almene boliger og lov om midlertidig regulering af boligforholdene (Brug af digitale dokumenter ved krav om skriftlighed i lejelovgivningen).

Det blev foreslået at indsætte følgende bestemmelse i lejeloven (som ny § 4, stk. 2):

Stk. 2. Hvis udlejer og lejer eller udlejer og beboerrepræsentation ønsker at give hinanden mulighed for udveksling af digitale dokumenter, som kan gøres læselige ved frembringelse af skrifttegn og kan lagres på et varigt medium, i tilfælde hvor der i denne lov eller i lov om midlertidig regulering af boligforholdene kap. II-V stilles krav om skriftlighed, eller hvor der i loven foreskrives en meddelelsespligt mellem parterne, der ikke hensigtsmæssigt lader sig gennemføre på andre måder end skriftligt, skal dette aftales mellem parterne. Denne aftale kan til enhver tid opsiges uden varsel. Det kan ikke aftales, at meddelelser efter § 87 og § 93, stk. 2, afgives som digitale dokumenter.

I lov om leje af almene boliger blev en tilsvarende bestemmelse foreslået som ny § 5, stk. 2.

I lovforslagets bemærkninger hedder det bl.a.:

Lovændringen foreslås som led i det af regeringens Koordinationsudvalg besluttede moderniseringsarbejde, der har til formål at ændre eller ophæve formkrav m.v. i lovgivningen, som unødigt hindrer hensigtsmæssig brug af digital kommunikation. I overensstemmelse med handlingsplanen for moderniseringsarbejdet skal lovændringen medvirke til at fremme brugen af digital kommunikation i tilfælde, hvor der ved anvendelse af de bestemmelser i lejelovgivningen, der foreskriver skriftlighed m.v., kan opstå fortolkningstvivl om, hvorvidt digitale kommunikationsformer kan anvendes med frigørende virkning.

... Med dette lovforslag overlades det derfor til lejer, beboerrepræsentation og udlejer selv at aftale, om lejelovgivningens krav om skriftlighed skal kunne opfyldes ved anvendelse af digitale kommunikationsmidler i det indbyrdes forhold. Lovforslaget giver imidlertid ikke mulighed for at aftale, at udlejers skriftlige opsigelse af en lejeaftale, at lejers skriftlige indsigelse mod udlejers opsigelse af lejeaftalen, eller at udlejers skriftlige fremsendelse af påkravsskrivelse som følge af manglende betaling kan opfyldes ved fremsendelse af digitale dokumenter. ...

2. Gældende ret

... Der foreligger ikke oplysninger om afgørelser fra beboerklagenævn, huslejenævn eller domstole, der har taget stilling til, i hvilket omfang lejelovgivningens direkte eller indirekte krav om skriftlighed kan opfyldes ved fremsendelse af e-post m.v. Fra anden lovgivning, hvor der ligeledes stilles krav om skriftlighed, vides, at det har givet anledning til tvivl, om læselige meddelelser formidlet via andre medier end papir opfylder formkravene, herunder krav om skriftlighed. På den baggrund har man i anden lovgivning fundet anledning til at præcisere disse formkrav, således at læselige meddelelser kan fremsendes via andre medier end papir, herunder e-post. Fra straffeloven kan nævnes formuleringen »skriftligt eller ved andet læsbart medie« og fra pakkerejseloven kan nævnes formuleringen »skriftligt eller på anden egnet måde«. I patentloven er ordet »skriftligt« udgået af en bestemmelse for at muliggøre indgivelse af patentansøgninger i elektronisk form.

På den baggrund er det opfattelsen, at der kan være tvivl om, hvorvidt lejelovgivningens såvel direkte som indirekte krav om skriftlighed kan opfyldes ved fremsendelse af en læsbar meddelelse knyttet til et andet medie end papir, herunder e-post.

Det skal bemærkes, at lejelovgivningen tillige foreskriver en række meddelelser mellem parterne hvortil der ikke er knyttet krav om skriftlighed m.v. ... Sådanne meddelelser er således ikke omfattet af dette lovforslag.

Det fremgår endvidere af bemærkningerne, at undtagelsen med hensyn til meddelelser efter lejelovens § 87 (opsigelse og indsigelse imod opsigelse) og § 93, stk. 2, (påkravs-skrivelse vedrørende manglende betaling) er begrundet med, at det i disse tilfælde er ”ekstraordinært vigtigt” at begrænse muligheden for fejlkommunikation, og at disse meddelelser i dag ofte fremsendes ved anbefalet brev. Det forventes, at der i forbindelse med indgåelse af sådanne kommunikationsaftaler kan foretages yderligere begrænsninger med hensyn til, hvilke meddelelser der kan fremsendes digitalt, teknisk krav mv.

Socialministeriet forventer ikke, at der vil blive fastsat særlige krav til digital signatur eller lignende, da Socialministeriet ikke vurderer, at der er et kvalificeret behov for at sikre sig, at afsenderen er den, som vedkommende udgiver sig for at være²¹.

Lovforslaget blev vedtaget og er gennemført som lov nr. 399 af 28. maj 2003.

3.4.2 Ekspropriationsloven mv.

Trafikministeren fremsatte den 15. januar 2003 et forslag (L 122) til lov om ændring af lov om offentlige veje og lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom (Modernisering af formkrav, der unødigt hindrer digital kommunikation). Lovforslaget er gennemført som lov nr. 156 af 12. marts 2003.

Ved lovændringen blev de gældende bestemmelser om, at indvarsling til en åstedsforretning og meddelelse om en ekspropriation skal ske ved ”brev”, ophævet, således at disse meddelelser enten skal ske ”skriftligt” eller skal ”sendes”, og en ekspropriationskendelse skal ikke længere sendes med ”brev”.

I lovforslagets almindelige bemærkninger hedder det bl.a.:

2. Lovforslagets indhold

Med lovforslaget ophæves formkrav i lov om offentlige veje og i lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom, hvorefter en række meddelelser til borgerne skal ske ved brev. Begrundelsen er, at kravet, om at meddelelsen sker ved brev, kan skabe tvivl om, hvorvidt meddelelsen kan ske digitalt, f.eks. ved e-mail.

Det er hensigten, at ophævelsen af formkravet skal gøre lovteksten mere smidig, så det er muligt at tilpasse kommunikationsformerne i takt med udviklingen på området.

Hvis der skal anvendes digital kommunikation, skal det sikres, at borgerne ønsker og er klar til digital kommunikation. I dag er det f.eks. ikke alle borgere, der har en e-mailadresse, og selvom de har en e-mailadresse, er det ikke sikkert, at de ønsker at modtage post fra offentlige myndigheder i form af e-mails. Hertil kommer, at ekspropriationsområdet er et følsomt område, hvor der gøres indgreb i borgernes faste ejendom. Det er derfor vigtigt, at ekspropriationsproceduren indrettes således, at den kan anvendes i forhold til alle befolkningsgrupper.

²¹ Socialministeriets handlingsplan på www.e.gov.dk for så vidt angår lovændringer i 2003.

Af hensyn til borgerne har ministeriet derfor forudsat, at muligheden for at sende borgeren f.eks. elektroniske indvarslinger kun anvendes i de tilfælde, hvor borgeren har tilkendegivet et ønske om, at kommunikationen sker på den pågældende måde. Borgerens samtykke vil f.eks. kunne ske telefonisk, ved e-mail eller i forbindelse med ekspropriationsforretningen. Borgerens samtykke vil også kunne ske, f.eks. ved at borgeren tilmelder sig en ordning, som indebærer, at borgeren får meddelelser fra det offentlige digitalt.

Borgerens samtykke til anvendelse af en ny kommunikationsform skal ske udtrykkeligt. Det forhold, at borgeren selv har henvendt sig til myndigheden, f.eks. på e-mail, indebærer alene, at myndigheden kan gå ud fra, at borgeren har accepteret at modtage elektronisk svar på den pågældende e-mail. Myndigheden kan i denne situation ikke uden videre gå ud fra, at borgeren herved har accepteret at modtage andre meddelelser elektronisk.

Når borgeren har tilkendegivet et ønske om at modtage fremtidige meddelelser, f.eks. på e-mail, og myndigheden beslutter at anvende e-mail ved behandling af sagen, skal borgeren vejledes om, at den digitale kommunikationsform erstatter og har samme retsvirkninger, som hvis meddelelserne var blevet givet med almindelig post. Det forudsættes, at vejledningen af borgeren kan ske f.eks. i forbindelse med borgerens tilmelding til en generel ordning eller i forbindelse med den konkrete sag.

Af bemærkningerne til lovforslagets enkelte bestemmelser fremgår det, at ændringen af formkravet ”ved brev” til ”skriftligt” muliggør brug af elektronisk kommunikationsmidler. Hvor loven i dag foreskriver, at en meddelelse skal ”sendes ved brev”, foreslås ”ved brev” ophævet, men intet (yderligere) formkrav, idet kravet, om at meddelelsen skal ”sendes”, anses for at indebære, at meddelelsen ikke kan ske mundtligt. Lovforslaget forudsætter således, at krav om skriftlighed ikke er til hinder for digital/elektronisk kommunikation.

Lovforslagets bemærkninger om, hvornår elektronisk kommunikation overhovedet kan anvendes i en kommunikation mellem borgerne og ekspropriationsmyndighederne, har ikke fundet udtryk i selve lovforslaget. Der er heller ikke i lovforslaget taget stilling til, om digital signatur kan eller skal anvendes.

3.4.3 Lov om klagenævnet for udbud og næringsloven

Økonomi- og Erhvervsministeren fremsatte den 26. februar 2003 et forslag til ændring af lov om klagenævnet for udbud og næringsloven. Efter forslaget bemyndiges ministeren til at fastsætte regler om muligheden for at anvende digital kommunikation inden for udbudslovens område og om de nærmere vilkår herfor, herunder fravige formkrav, der hindrer anvendelsen af digital kommunikation, jf. forslaget til § 5 a. Det fremgår af lovforslagets bemærkninger, at bemyndigelsen kan udnyttes til at fastsætte bestemmelser om digital kommunikation *mellem* borgere og virksomheder indbyrdes og om kommunikation *fra* offentlige myndigheder til borgerne mv. Da loven omfatter ordregivere, som kan være offentlige myndigheder og andre offentligretlige organer og forsyningsvirksomheder omfattet af visse EU-direktiver, er lovens myndighedsbegreb videre end forvaltningslovens § 32 a. Bemyndigelsen vil derfor også omfatte digital kommunikation *fra* offentligretlige organer eller forsyningsvirksomheder.

Det fremgår endvidere af bemærkningerne, at bemyndigelsesbestemmelsen ikke kan udnyttes til at fastsætte bestemmelser, der udelukker digital kommunikation, hvor denne ellers ville være mulig. Der er i lovens § 4, stk. 3, (om underretninger) og § 5, stk. 1,

(om udveksling af indlæg) krav om skriftlighed. Der kan være tvivl om, hvorvidt dette krav er til hinder for digital kommunikation, hvorfor bemyndigelsesbestemmelsen tænkes anvendt til at fjerne denne tvivl. Det forudsættes, ”at almindelige samtykkekrav ved digital kommunikation iagttages”. Bestemmelser om anvendelse af *elektronisk signatur* forudsættes i bemærkningerne fastsat, hvor der foreligger særlige hensyn, som begrundet et sådant vilkår. Valg af sikkerhedsniveau bør ske efter en konkret vurdering.

Ændringen i næringsloven skal sikre, at næringsbreve, ”som ikke umiddelbart vil være egnede til ophængning”, kan udstedes digitalt.

Lovforslaget er gennemført som lov nr. 306 af 30. april 2003 og er trådt i kraft den 1. juli 2003.

3.4.4 Lov om arbejdsløshedsforsikring

Beskæftigelsesministeren fremsatte den 29. januar 2003 forslag (L 150) til ændring af lov om arbejdsløshedsforsikring mv. (Digital kommunikation, afgørelseskompetence i visse svingssager mv.). I forslaget foreslås som § 100 b følgende bestemmelse:

Direktøren for Arbejdsdirektoratet kan efter forhandling med Landsarbejdsrådet fastsætte regler om muligheden for digital kommunikation mellem medlemmet, arbejdsløsheds-kassen, Arbejdsdirektoratet og Arbejdsmarkedets Ankenævn. I lovforslagets bemærkninger anføres det, at formålet med lovforslaget er at skabe hjemmel til at fastsætte regler for digital kommunikation *fra*²² Arbejdsdirektoratets og Arbejdsmarkedets Ankenævn til medlemmer og arbejdsløsheds-kasser.

Det hedder videre i bemærkningerne:

Det bemærkes, at bemyndigelsesbestemmelsen i forvaltningsloven og forslaget i nærværende lov er udformet således, at borgeren (medlemmet) kan få ret, men ikke pligt til at benytte digital kommunikation. Borgeren (medlemmet) kan således frit vælge formen for henvendelsen til forvaltningen (arbejdsløsheds-kassen, Arbejdsdirektoratet og Arbejdsmarkedets Ankenævn). Vælges digital kommunikation, forudsættes det, at forvaltningen teknisk er i stand til at modtage henvendelsen i denne form. Det findes ubetænkeligt at stille krav til arbejdsløsheds-kasserne herom, idet de allerede efter gældende regler er forpligtet til at følge de krav til administrationen af lovgivningen mv., som stilles af Arbejdsdirektoratet. Det må endvidere generelt kunne kræves, at borgeren (medlemmet) anvender et teknisk format, der kan læses af forvaltningen. Benyttes fx e-post, skal henvendelsen ske til en bestemt e-post adresse.

Der er ikke i bemærkningerne taget stilling til, hvorledes bemyndigelsesbestemmelsen tænkes udformet for så vidt angår kommunikation fra de pågældende myndigheder *til* borgerne (og arbejdsløsheds-kasserne).

Lovforslaget blev gennemført som lov nr. 290 af 30. april 2003.

²² Hjemlen til at fastsætte bestemmelser om digital kommunikation *til* myndighederne findes i forvaltningsloven.

3.4.5 Anmeldelse af arbejdsskader

Som et led i regeringens handlingsplan for regelforenklning og administrative lettelser har Arbejdsskadestyrelsen sammen med Arbejdstilsynet under Beskæftigelsesministeriet indført mulighed for digital anmeldelse af arbejdsskader og arbejdsbetingede lidelser via anmeldelsessystemet "EASY".

Arbejdsskader og arbejdsbetingede lidelser anmeldes i dag af enten skadelidte, arbejdsgiver, læge eller tandlæge. Anmeldelse sker normalt til både Arbejdstilsynet og til forsikringsselskab eller Arbejdsskadestyrelsen. Ofte er der en forholdsvis omfattende udveksling af dokumenter, idet der blandt andet næsten altid udarbejdes lægeerklæring, for at omfanget af skaderne kan vurderes.

EASY er et digitalt system, der kan modtage anmeldelser af arbejdsskader mv. over Internettet. Forud for brug af EASY skal den enkelte bruger (arbejdsgiver, læge, tandlæge m.fl.) anmode om at få tilsendt en pinkode, som skal "aktiveres" inden 14 dage fra modtagelsen. Anmeldelsen sker på en bestemt hjemmeside, hvor alle relevante oplysninger indtastes via en krypteret (sikker) internetforbindelse efter den standard, som Datatilsynet anbefaler. Når de relevante oplysninger er indtastet og godkendt af anmelderen, bliver oplysningerne i skemaet fordelt til de relevante myndigheder og forsikringsselskaber. Således vil arbejdsgiverens forsikringsselskab, Arbejdstilsynet og Arbejdsskadestyrelsen kunne få tilsendt anmeldelsen afhængig af skadetype mv. Sagen behandles derefter af den relevante myndighed / forsikringsselskab.

3.5 Tinglysningen

Ved lov nr. 281 af 29. april 1992 om edb i tinglysningen blev der skabt grundlag for, at edb kunne anvendes i forbindelse med tinglysning, ikke mindst ved at de papirbaserede registre over tinglyste rettigheder over fast ejendom ("tingbogen"), løsøre og formue ("bilbogen" og "personbogen") blev erstattet af elektroniske registre. Tinglysningen er dog fortsat papirbaseret, da rettigheder mv., der skal tinglyses, skal foreligge i papirform. I en betænkning nr. 1394/2000 om edb i tinglysningen fremkom det daværende tinglysningsudvalg med overvejelser omkring indførelse af et elektronisk anmeldersystem og foreslog som en midlertidig ordning, at alle ikke-negotiable realkredit- og pengeinstitutpantebreve med pant i fast ejendom kunne tinglyses papirløst på grundlag af anmeldelser fra særligt godkendte anmeldere. Udvalgets forslag er ikke blevet gennemført.

Regeringen har den 15. august 2003 besluttet at nedsætte et bredt sammensat tinglysningsudvalg med højesteretsdommer Lars Bay Larsen som formand. Udvalget skal overveje de spørgsmål af retlig, praktisk og teknisk karakter, som en fuldstændig papirløs tinglysningsordning giver anledning til, og fremkomme med forslag til, hvorledes papirløs tinglysning vil kunne gennemføres på grundlag af digitalt fremsendte rettigheder mv. Efter kommissoriet bør udvalget tilstræbe en ordning, hvorefter enhver kan foretage anmeldelser digitalt. Udvalget skal overveje, i hvilket omfang de eksisterende former for digital signatur (herunder OCES-certifikatet) vil kunne danne grundlag for

tinglysningsordningen og træde i stedet for underskrift på et papirdokument. Udvalget skal endvidere overveje, om varetagelsen af tinglysningsopgaven kan organiseres på en mere hensigtsmæssig måde. Udvalget skal således overveje, om tinglysningsopgaven skal privatiseres eller – hvis den fortsat skal varetages af domstolene - om varetagelsen bør ske samlet for hele landet ved placering hos en enkelt eller 2 – 3 regionale tinglysningsenheder.

Det fremgår af kommissoriet, at udvalget skal samordne sine overvejelser med de overvejelser, der foregår i Udvalget om retsvirkningerne af anvendelse af digital signatur mv.

4 Fremmed ret

4.1 Norge

Justits- og politidepartementet i Norge fremsatte den 18. oktober 2002 et lovforslag med det formål at fjerne retslige hindringer for digital kommunikation i den norske retsplejelovgivning. Forslaget blev vedtaget ved lov nr. 24 af 25. april 2003 om ændringer i rettergangslovgivningen mv. (elektronisk kommunikasjon med domstolene mv.)²³

Til grund for lovforslaget lå et høringsnotat, som departementet udsendte i september 2001.

Det fremgår af notatet, at den norske retsplejelovgivning kræver, at processkrifter skal være skriftlige og forsynet med underskrift. Det er departementets vurdering, at kravet om underskrift må fortolkes som et krav om underskrift på papir, hvilket bevirker, at kravet ikke umiddelbart kan tilgodeses ved brug af elektronisk kommunikation.

Ændringen giver mulighed for, men ikke ret eller pligt til elektronisk kommunikation med domstolene.

Loven indfører en overordnet regel om elektronisk kommunikation med domstolene. Man har vurderet, at det ikke ville være nødvendigt med en ændring af hver enkelt bestemmelse eller proceslov.

Den overordnede regel er indsat i domstolslovens kapitel 9 om forkyndelser, meddelelser og elektronisk kommunikation, der har fået følgende ordlyd:

§ 197 a

Kongen kan ved forskrift bestemme at kommunikasjon med domstolene som etter loven skal skje skriftlig, også kan skje elektronisk.

Kongen kan ved forskrift gjøre unntak fra lovbestemte krav til skriftlig kommunikasjon med domstolene når kommunikasjonen sker elektronisk.

Kongen kan ved forskrift gi nærmere regler om elektronisk kommunikasjon med domstolene, herunder regler om signering, autentisering, integritet og konfidensialitet og regler som stiller krav til produkter, tjenester og standarder som er nødvendige for slik kommunikasjon.

Med denne bestemmelse er der således skabt hjemmel til, at der kan fastsættes administrative regler, der regulerer den elektroniske kommunikation med domstolene²⁴. Det er endnu uvist, hvad indholdet af disse bestemmelser vil blive, og dermed hvilke krav der vil blive stillet til elektronisk kommunikation.

²³ Tidspunktet for lovens ikrafttræden fastsættes af kongen, jf. lovens afsnit IV.

²⁴ En tilsvarende bestemmelse er indsat i den norske lov om tinglysning, jf. § 4 a i lov nr. 2 af 7. juni 1935 om tinglysning med senere ændringer.

Ved bestemmelsens placering i lovens kapitel 9, er der åbnet op for, at også forkyndelse kan ske elektronisk. Hvorvidt dette vil blive udnyttet, og under hvilke forudsætninger, det i givet fald vil ske, afhænger ligeledes af de administrative regler, der skal fastsættes på området.

Loven indeholder endvidere en ændring af domstolslovens § 146, om fristafbrydelse. Bestemmelsen har fået følgende ordlyd (ændringerne er anført med fed skrift):

Skal en forkyndelse foregå i løpet af en frist, kræves at skriftet før udløpet af fristen er avgitt til den offentlige tjenestemann som skal utføre forkyndelsen, eller til postoperatør eller den telegraf- eller telefonstasjon som skal utføre forkyndelsen eller bringe skriftet fram til vedkommende tjenestemann. **Ved bruk av elektronisk kommunikasjon, avbrytes fristen ved avsendelse til riktig elektronisk adresse.**

Skal en meddelelse, begjæring eller erklæring i en sak avgis i løpet av en frist, er det, når ikke annet er bestemt, nok at skriftet før udløpet av fristen er avgitt til postoperatør eller den telegraf- eller telefonstasjon eller offentlige tjenestemann som skal bringe skriftet fram. Det samme gjelder når en frist skal avbrytes ved saksanlegg eller tilsvarende skritt eller ved prosessvarsel til tredjemann. **Ved bruk av elektronisk kommunikasjon, avbrytes fristen ved avsendelse til riktig elektronisk adresse.**

Kommer ikke skriftet fram, eller blir forkyndelsen ikke utført, må de nevnte rettergangskritt gjentas innen 1 uke etter at vedkommende har fått vite om dette eller burde ha forstått det, eller om den opprinnelige frist er kortere, innen en frist av samme lengde som denne. Ble rettergangskrittet ikke foretatt ved rekommandert brev eller telegram, må det dog i alle slike tilfelle senest være gjentatt innen 1 måned etter det tidspunkt da skrittet opprinnelig skulle vært foretatt, **enten ved elektronisk oversendelse som er bekreftet mottatt**, ved rekommandert brev eller telegram eller ved bevislig overlevering av skriftet til rette vedkommende på bestemmelsesstedet. **Ved bruk av elektronisk kommunikasjon er fristene i første og annet punktum henholdsvis 1 dag og 1 uke.**

Kongen kan gi nærmere regler om at avgivelse med virkning etter denne paragraf skal kunne skje også til tjenestemann, postoperatør eller telegraf- eller telefonstasjon i fremmed stat.

Bestemmelsen giver ikke i sig selv hjemmel til elektronisk kommunikation med domstolene. Det er en forudsætning, at der i medfør af § 197 a er åbnet op for elektronisk kommunikation med domstolene.

Hvad der skal forstås ved den korrekte elektroniske adresse er et fortolkningssspørgsmål i det enkelte tilfælde. Fortolkningen vil særligt bero på, hvorvidt adressaten er en offentlig myndighed eller en privat person. I kravet til korrekt adresse ligger endvidere, at adressen skal være gengivet korrekt. Hvis oversendelsen mislykkes på grund af en fejl i adressen, vil der således ikke være sket fristafbrydelse.

Afsenderen skal, for at en e-post har fristafbrydende virkning, have gjort det, der normalt anses for tilstrækkeligt for, at meddelelsen kommer frem til modtageren. Det er afsenderen, der bærer risikoen for fejl eller lignende ved de maskiner eller programmer, som han har kontrol over. Hvis der efterfølgende opstår tvivl om, hvorvidt en e-post er blevet afsendt, er det afsenderen, der bærer bevisbyrden herfor.

4.2 Sverige

Domstolsverket har oplyst, at samtlige domstole i Sverige har e-postadresser, som er tilgængelige for borgerne, og der er således i Sverige mulighed for at kommunikere elektronisk med domstolene. Spørgsmålet om elektronisk kommunikation med domstolene i Sverige er imidlertid ikke lovreguleret, og der har endnu ikke udviklet sig retspraksis på området.

I Sverige er der krav om, at et processkrift skal være skriftligt, og i visse tilfælde skal det tillige være forsynet med underskrift. Det er Domstolsverkets vurdering, at de fleste domstole antager, at et processkrift, der er fremsendt per e-post, opfylder skriftlighedskravet i det øjeblik, processkriftet bliver printet ud og dermed foreligger i papirform. Spørgsmålet har dog endnu ikke været prøvet ved højere instans. For så vidt angår de tilfælde, hvor der tillige stilles krav om underskrift, accepterer de svenske domstole ikke, at processkriftet fremsendes som e-post, medmindre det efterfølges af det originale dokument i underskrevet stand. De fleste svenske domstole anser endvidere et processkrift, fremsendt som e-post, for at have samme fristafbrydende virkning som en telefaxmeddelelse.

4.3 Finland

Digital kommunikation inden for offentlige myndigheder er i Finland reguleret i lov nr. 13 af 24. januar 2003 om "...elektronisk kommunikation i myndighedernes virksomhed."²⁵ Loven trådte i kraft den 1. februar 2003.

Loven afløser lov nr. 1318 af 30. december 1999 om "elektronisk kommunikation i förvaltningsärenden" og lov nr. 594 af 28. juni 1993 om "elektronisk telekommunikation i rättegångsärenden" med senere ændringer.

Omfattet af loven er ikke alene forvaltningsorganer, men også anklagemyndighed og de almindelige domstole samt forvaltningsdomstolene, forsikringsdomstolene og andre konfliktløsningsorganer, der ikke tidligere har været omfattet af lovgivning om elektronisk kommunikation. Der er således tale om en samlet lov om digital kommunikation for offentlige myndigheder.

Loven omfatter de tilfælde, hvor indbringelse, behandling samt afsendelse af afgørelser sker elektronisk, jf. § 2. Inden for loven falder f.eks. anvendelse af telefax, elektroniske blanketter, elektronisk post og elektroniske edb-systemer, men ikke telefonsamtaler, jf. § 4, nr. 1.

Loven giver ikke borgere og virksomheder et generelt krav på at kommunikere elektronisk med de myndigheder, der er omfattet af loven, men giver den enkelte offentlige myndighed pligt til at tilbyde mulighed for elektronisk kommunikation mv. i det om-

²⁵ I tilknytning hertil har den finske riksdag vedtaget lov nr. 14 af 24. januar 2003 om elektroniske signaturer.

fang, myndigheden har det nødvendige tekniske, økonomiske og øvrige beredskab, jf. lovens § 5.

Offentlige myndigheder forpligtes dog til generelt at offentliggøre oplysninger om, hvordan den enkelte myndighed kan kontaktes på elektronisk vis, jf. § 7.

Lovens kapitel 3 indeholder regler om afsendelsen / modtagelsen af elektroniske meddelelser, herunder regler om ansvar, spørgsmål om skriftlighed / underskrift og fuldmagt, fastlæggelse af modtagelsestidspunktet for en elektronisk meddelelse, journalisering af elektroniske dokumenter mv.

Sender man en elektronisk meddelelse til en offentlig myndighed, er det på afsenderens eget ansvar, jf. § 8, ligesom det er tilfældet med almindelig post.

Elektroniske meddelelser ligestilles med skriftlige meddelelser, og krav om underskrift i lovgivningen kan opfyldes ved en digital signatur efter § 18 i den i note 25 nævnte lov om elektroniske signaturer, jf. § 9. Der stilles i øvrigt ikke generelt krav om underskrift, hvis blot meddelelsen indeholder oplysninger om afsenderen, og der ikke er grund til at betvivle meddelelsens autenticitet og integritet, jf. § 9, stk. 2.

Elektroniske meddelelser anses som udgangspunkt for at være modtaget, når beskeden er tilgængelig for myndigheden. Undtaget herfra er de tilfælde, hvor dette tidspunkt ikke kan fastlægges pga. tekniske nedbrud o.l. hos myndigheden, jf. § 10. Her anvendes i stedet tidspunktet for afsendelsen, i det omfang der foreligger pålidelige oplysninger herom.

Formentlig for at gøre anvendelsen af elektronisk kommunikation mere attraktiv for afsenderen, forpligtes den modtagende myndighed til uden forsinkelse at bekræfte modtagelsen af det elektroniske dokument, jf. § 12. Dette vil formentlig opveje ulempen ved, at afsendelse af en elektronisk meddelelse sker på afsenderens eget ansvar, jf. § 8.

Der er efter § 18 mulighed for at anvende elektronisk forkyndelse, i det omfang parten har samtykket heri. Når der anvendes elektronisk forkyndelse, er det i § 18 foreskrevet, at det skal ske ved, at meddelelsen, der skal forkyndes, kan hentes af den pågældende fra en af myndigheden angiven server, database eller lignende, hvor modtageren skal identificere sig ved et certifikat eller på anden pålidelig og bevislig datateknisk vis.

Loven indeholder i øvrigt regler om maskinel underskrift af elektroniske dokumenter, jf. § 20, arkivering, jf. § 21, og bemyndigelse til Arkivverket og Finansministeriet til at fastsætte nærmere regler inden for lovens anvendelsesområde.

4.4 Østrig

Det er over for arbejdsgruppen oplyst, at papirløs kommunikation i Østrig mellem retterne og parterne blev etableret i 1990 og løbende er blevet forbedret. Den nødvendige regulering er fastlagt i §§ 89 a – g i "Gerichtsorganisationsgesetz". Hertil knytter sig en lov om elektronisk udveksling af retsdokumenter (Verordnung des Bundesministers für

Justiz über den Elektronischen Rechtsverkehr (ERV 1995)). Af denne lov følger, at det kun er bestemte persongrupper, der har mulighed for at deltage i den elektroniske udveksling af retsdokumenter, herunder advokater, notarer, offentlige myndigheder og halvoffentlige retssubjekter. Afsenderen af elektroniske meddelelser til retten identificeres ved hjælp af en kode ("Ansschriftcode"), der træder i stedet for en underskrift. Skriftlige og elektroniske dokumenter er ligestillede med hensyn til fristafbrydelse.

Det er endvidere oplyst, at i 85% af de civile sager, der behandles ved byretterne, bliver dokumenterne udvekslet elektronisk, og 60% af alle anmodninger om tvangsfuldbyrdelse bliver fremsendt elektronisk. I 2002 modtog retterne 1,9 mio. dokumenter i elektronisk form og sendte 3,9 mio. dokumenter elektronisk til ca. 3.500 deltagere i ordningen.

5 Retsplejeloven

5.1 Mundtlighed og skriftlighed

Mundtlighedsprincippet, der som bekendt bygger på grundlovens § 65, indebærer, at rettens afgørelse træffes på grundlag af en mundtlig forhandling og bevisførelse, jf. for civile sagers vedkommende § 344, stk. 1, og for straffesager, f.eks. § 896. Mundtlighedsprincippet har nær sammenhæng med bevisumiddelbarhedsprincippet, hvoraf følger, at de beviser, der ønskes taget i betragtning ved sagens afgørelse, skal præsenteres for den dømmende ret. Der kan naturligvis anvendes skriftlige dokumenter som bevis, f.eks. et forfalsket brev i en straffesag, men mundtlighedsprincippet indebærer, at dokumentet skal læses op ("dokumenteres") under domsforhandlingen.

Disse grundfæstede principper indebærer, at digital kommunikation med domstolene under alle omstændigheder må få en begrænset og – set i forhold til de afgørelser, der træffes – underordnet betydning. Digital kommunikation kan ikke erstatte parter og vidners fysiske tilstedeværelse under domsforhandlingen.

Efter retsplejelovens § 38 forsynes aktstykker og andre dokumenter, som fremlægges i retten, med fremlæggelsespåtegning. Denne bestemmelse forudsætter, at fremlagte dokumenter foreligger i papirform.

De dokumenter, der optræder i en civil sag eller straffesag, kan – groft – inddeles i 4 kategorier: 1) hjælpedokumenter, 2) bevisdokumenter og 3) indkaldelser og anden korrespondance mellem retten og parterne og 4) rets- og dombøger.

5.1.1 Hjælpedokumenterne

Det hedder i retsplejelovens § 148, stk. 1: "Retssager forhandles mundtlig. Skrift anvendes kun i det omfang, i hvilket loven særlig bestemmer det."

De "skrifter", som vil være omfattet af § 148, stk. 1, er følgende:

Den civile retspleje ²⁶:

- stævning, jf. § 348,
- interventionsstævning, jf. § 251,
- svarskrift, jf. § 352,
- anmodning om indtræden som biintervenient, jf. § 252, stk. 3,
- yderligere processkrifter, jf. § 353,

²⁶ I landsrets- og højesteretssager samles dokumenterne eller de dele, der agtes påberåbt, i ekstrakter, jf. § 365, stk. 3, og § 385.

- endelige påstandsdokumenter, jf. § 356 a,
- anmodning om genoptagelse, jf. § 367,
- ankestævning, jf. § 372,
- ankesvarskrift, jf. § 375,
- yderligere processkrifter, jf. § 378,
- skriftligt indlæg fra indstævnte ved appellantens udeblivelse, jf. § 386, stk. 1,
- anmodning om fornyet behandling efter hjemvisning, jf. § 388,

Strafferetsplejen:

- anklageskrift, jf. § 831, § 926, § 930, § 965 b,
- § 834 og § 836, stk. 1, om bevisfortegnelser,
- skriftlig begæring fra forsvareren vedrørende bevisførelsen, jf. § 836, stk. 2,
- begæringer til retten, jf. § 844, jf. § 927 og § 965 a,
- indlæg under forberedelse af en straffesag, jf. § 837, stk. 1 og 2,
- skriftlig forelæggelse, jf. § 927 b, jf. § 965 d,
- anklagemyndighedens ankemeddelelse, jf. § 947, jf. § 963,
- tiltaltes ankemeddelelse, jf. § 948, stk. 2, jf. § 963,
- begæringer til ankeretten, jf. § 954, stk. 2, jf. § 965, stk. 1,
- indlæg om eventuel afvisning af en anke, jf. § 964,
- begæring om genoptagelse, jf. § 979, stk. 2.

Fælles bestemmelser:

- indlæg til Den særlige Klageret, jf. § 49, stk. 4 (klagen til Den særlige Klageret må antages at skulle foreligge skriftligt, men intet udtrykkeligt krav herom, jf. § 49, stk. 1).

Som regel er skriftet obligatorisk, men kan i visse tilfælde erstattes af en mundtlig udtalelse, der fremsættes til retsbogen. Det gælder f.eks.

- mundtligt indlæg for Den særlige Klageret, jf. § 49, stk. 4,
- biintervention, jf. § 252, stk. 3,
- svarskrift i mundtligt forberedte byretssager, jf. § 351, stk. 3,
- svarskrift i landsretssager efter landsrettens bestemmelse, jf. § 351, stk. 5,²⁷
- anmodning om forelæggelse for et forbrugerklagenævn, jf. § 361, stk. 2,
- indlæg under forberedelse af en straffesag, jf. § 837, stk. 1 og 2,

²⁷ I ankesager medfører manglende skriftligt ankesvarskrift, at indstævnte anses for at have påstået stadfæstelse, § 375, jf. § 377.

- begæringer under straffesags forberedelse, jf. § 844,
- tiltale i en straffesag, der behandles efter kapitel 81, jf. § 930,
- tiltaltes ankemeddelelse i straffesager, jf. § 948, stk. 2,
- indlæg om afvisning af anke, jf. § 964, og
- anmodning om genoptagelse, jf. § 979, stk. 2.

Skrifterne har karakter af hjælpedokumenter, idet det ikke er tilstrækkeligt, at en påstand eller et anbringende er fremsat i et skrift, hvis ikke påstanden eller anbringendet er gentaget og fastholdt under domsforhandlingen, jf. Gomard, Civilprocessen, 5. udgave, s. 536.

5.1.2 Bevisdokumenterne

Bevisdokumenter kan være synbare eller reelle, f.eks. en forfalsket check. Andre dokumenter er dispositive dokumenter, idet de indeholder en retlig disposition (der har betydning for sagen), f.eks. en ægte check. Andre dokumenter er berettende, idet dokumentets tekst indeholder oplysninger, som – alternativt – kunne være tilvejebragt ved en parts- eller vidneforklaring. Berettende dokumenters beviskraft er naturligvis afhængig af, under hvilke omstændigheder dokumentet er tilblevet. Retsplejelovens § 38 (nævnt ovenfor) forudsætter, at dokumenterne foreligger skriftligt. Det samme gør talrige andre bestemmelser i retsplejeloven, der regulerer fremkomsten og anvendelsen af dokumenter, jf. f.eks. §§ 351, 352, 355, 380 og 381 (en parts egne dokumenter) og § 298 og § 299 om editionsplæg.

Syns- og skønserklæringer er ligeledes berettende, men indeholder også en (sagkyndig) bedømmelse af et givent faktum. I den her drøftede sammenhæng kan disse dokumenter og sagkyndige udtalelser i øvrigt behandles som andre berettende dokumenter, men de adskiller sig herfra ved, at der gælder særlige regler for deres tilvejebringelse.

5.1.3 Indkaldelser og korrespondance

Efter retsplejelovens § 153, stk. 1, skal processuelle meddelelser i borgerlige sager forkyndes, medmindre andet er bestemt i loven. I straffesager skal forkyndelse kun ske, hvis det er bestemt i loven, jf. § 153, stk. 2. Retsplejelovens regler om forkyndelse, jf. afsnit 2.8, forudsætter, at det er et skriftligt dokument, der skal forkyndes, jf. f.eks. § 163, stk. 3, og § 175 om indkaldelser af vidner. For strafferetsplejens vedkommende kan der henvises til § 748, stk. 4, § 932, (om stævning) og § 840, stk. 1 – 2, jf. § 927 og § 965 a.

Ud fra andre spredte bestemmelser kan det tilsvarende udledes, at også indkaldelser til retsmøder og plæg om afgivelse af processkrifter, der ikke skal forkyndes, må foreligge skriftligt, for at en udeblivelse kan få retsvirkninger, jf. Kommenteret Retsplejelov (2000), bind I, s. 236 – 237.

Flere bestemmelser i retsplejeloven pålægger en part at underrette den anden part om processuelle skridt, jf. f.eks. § 352, stk. 2 (genpart af svarskrift og påberåbte dokumenter), § 356a, stk. 1 (påstands dokumenter), § 376, stk. 4 (genpart af ankesvarskrift).

I andre tilfælde er der ikke foreskrevet nogen bestemt form for underretningen, jf. § 357, stk. 1, og § 377, stk. 2, og f.eks. § 838.

5.1.4 Rets- og dombøger

Referat af, hvad der er passeret i retsmøder, indføres i retsbogen, jf. retsplejelovens § 34. Skal der gives en part eller andre underretning om, hvad der er passeret i et retsmøde, kan der meddeles vedkommende en udskrift, jf. f.eks. § 201, stk. 2.

Domme og kendelser indføres i dombogen, jf. retsplejelovens § 35, stk. 5, 2. pkt. Efter bekendtgørelse nr. 253 af 13. maj 1976, kan rets- og dombøgerne indrettes som faste protokoller eller efter løsbladssystem. Retsbøgerne forefindes derfor ikke i et digitalt medie. Faste protokoller anvendes ikke længere, i hvert fald ikke i noget nævneværdigt omfang. Da domstolene betjener sig af IT-teknologi, vil rets- og dombøgerne være blevet til ved anvendelse af denne teknologi og har foreligget i et digitalt medie, inden de udskrives og underskrives (jf. bekendtgørelsens § 7, stk. 1).

Udskrift af dombøger anvendes til underretning om trufne afgørelser, jf. f.eks. § 219 a, stk. 5, og § 456 n. I flere bestemmelser stiller retsplejeloven krav om, at en udskrift skal foreligge som dokumentation for afgørelsen, jf. f.eks. § 373, stk. 2, § 396, stk. 1, og § 488, stk. 2.

I det følgende vil de bestemmelser, der umiddelbart kan hindre digital kommunikation med domstolene, blive lokaliseret i forbindelse med en kronologisk beskrivelse af de normale sagsge i civile sager (5.2), fogsdsager (5.3), og straffesager (5.4). Derefter følger arbejdsgruppens overvejelser og stillingtagen til, om bestemmelserne efter en fortolkning også *er* eller *ikke er* til hinder for digital kommunikation, eller om spørgsmålet må henstå som tvivlsomt. I overvejelserne inddrages spørgsmålet om digital signatur, herunder hvilke krav der bør stilles til en sådan signatur.

5.2 Den civile retspleje

5.2.1 Oversigt

En borgerlig sag anlægges ved en stævning, jf. retsplejelovens § 348. Sagsøgtes stillingtagen til sagsøgerens krav skal som hovedregel foreligge i et svarskrift, jf. § 351, stk. 4. Muligheden for at lade sagsøgte svare mundtligt i et retsmøde, jf. retsplejelovens § 351, stk. 3, (byretssager), og bestemmelsen i § 351, stk. 5, (landsretssager), har i praksis ikke

længere nogen (nævneværdig) betydning²⁸. Retten kan bestemme, at der skal udveksles yderligere processkrifter (replik og duplik mv.). Parterne skal fremlægge de dokumenter, der påberåbes (og som skal oplæses, ”dokumenteres”) under domsforhandlingen. Under sagens forberedelse kan der udmeldes syn og skøn, og skønsrapporten fremlægges (og dokumenteres under domsforhandlingen). I forbindelse med domsforhandlingen kan der stilles krav om indlevering af påstandsdokumenter, jf. § 356 a.

En borgerlig sag kan forberedes *skriftligt* eller *mundtligt*. Ved den mundtlige forberedelse træffes der bestemmelse om sagens forberedelse, berømmelse mv. i retsmøder, hvor parterne skal være mødt eller repræsenteret. Ved den skriftlige forberedelse træffes de nødvendige bestemmelser på skriftligt grundlag uden afholdelse af retsmøde.

Den normale forberedelse vil indeholde momenter af både den skriftlige og mundtlige forberedelse, jf. også retsplejelovens § 355, stk. 1, hvorefter retten indkalder parterne til et særligt forberedende retsmøde, medmindre det skønnes overflødigt.

Om stævninger og andre processkrifter kan fremsendes digitalt, er et spørgsmål om kommunikation *til* domstolene. Forkyndelse af stævningen og eventuelt af andre dokumenter vedrører kommunikation *fra* domstolene, hvor der gælder særlige formregler. Korrespondance i øvrigt mellem domstolene og parterne om sagernes forberedelse, berømmelse og andre tilrettelæggelses- eller forberedelsesspørgsmål vil være mest omfattende i de skriftligt forberedte sager og vedrører kommunikation *til* og *fra* domstolene uden at være bundet af særlige formkrav.

5.2.2 Stævningen

Gældende ret

Retsplejelovens § 348, stk. 2, opstiller en række krav til stævningens indhold. Stævningen skal således indeholde parternes navne og adresser, angivelse af den ret, hvor sagen anlægges, sagsøgerens påstand, en udførlig fremstilling af de faktiske omstændigheder, hvorpå påstanden støttes, en angivelse af de dokumenter og andre beviser, som sagsøgeren agter at påberåbe sig, og angivelse af en postadresse i Danmark, hvor meddelelser til sagsøgeren vedrørende sagen kan sendes, og hvor forkyndelse kan ske.

Det fremgår udtrykkeligt af retsplejeloven, at stævningen skal være skriftlig, men det fremgår ikke, at stævningen skal være underskrevet. Stævning kan indleveres af sagsøgeren selv, men vil – ofte – være udarbejdet og blive indleveret af en advokat på sagsøgerens vegne. I så fald følger det af retsplejelovens § 261, stk. 2, at stævningen skal være underskrevet af advokaten. Stk. 2 lyder således:

²⁸ I *mundtligt* forberedte byretssager kan bestemmelsen dog hjælpe den part, der uden at være repræsenteret af en advokat møder op til sagens første retsmøde, jf. § 351, stk. 1, hvor dommeren som led i sin vejledningspligt kan formulere sagsøgtets svar til retsbogen.

Retten har på embeds vegne at afvise personer, der ikke er berettigede til for den at give møde for andre, og at tilbagevise processkrifter, der er underskrevne af andre end parten og de foran nævnte mødeberettigede personer.

Af bestemmelsen følger kun direkte, at ikke alle og enhver (med behørig fuldmagt) kan underskrive en stævning eller andet processkrift, men bestemmelsen må antages at forudsætte, at processkrifter skal være underskrevet af parten, når de ikke underskrives af en mødeberettiget person (med fuldmagt hertil). Det kan for så vidt undre, at retsplejeloven ikke udtrykkeligt har taget stilling til, om stævningen skal underskrives. I praksis opfattes kravet formentlig som selvfølgeligt, og en ikke underskrevet eller ikke behørigt underskrevet stævning vil blive afvist eller frist givet til berigtigelse, jf. retsplejelovens § 349, stk. 2.²⁹ At der gælder en regel om, at stævninger skal underskrives, er baggrunden for den praksis, som har udviklet sig med hensyn til stævninger, der modtages som telefax, jf. straks i det følgende.

En stævning, der modtages som telefax, anses som ikke underskrevet, og dermed som mangelfuld. Den telefaxede stævning skal efter den praksis, der har udviklet sig, følges op af den originale stævning, også selv om den telefaxede stævning fremtræder som en kopi af en underskrevet stævning. Praksis har således fastholdt et krav om original underskrift, jf. UfR 1997.358 H og senest U 2002.1383 Ø. Om underskriften påføres den telefaxede stævning, efter at den er kommet frem, eller den originale stævning indleveres i underskrevet stand, er uden betydning.

Retsplejelovens § 348, stk. 3, stiller krav om, at der sammen med stævningen skal indleveres

- genparter af denne,
- genpart af de dokumenter, sagsøgeren ønsker at påberåbe sig, og
- kuvert med sagsøgtes navn og adresse.

I bekendtgørelse nr. 505 af 14. december 1979 er antallet af genparter fastsat til henholdsvis 3 og 1. Det er i bekendtgørelsen endvidere foreskrevet, at stævning og genparterne heraf skal udfærdiges i A 4 format.

Hvis stævningen ikke opfylder kravene i retsplejelovens § 348, og den herefter er uegnet til at danne grundlag for sagens behandling, afvises sagen, eller retten meddeler sagsøgeren en frist til at afhjælpe manglerne, jf. § 349, stk. 2. Manglende genparter eller kuvert behandles på samme måde.

Problemstilling vedrørende digital kommunikation

De indholdsmæssige krav, retsplejeloven stiller til en stævning, kan opfyldes, også hvis stævningen sendes digitalt som e-post eller på anden måde, f.eks. via den pågældende domstols hjemmeside (hvis sådant bliver muligt). Retsplejelovens skriftlighedskrav må imidlertid antages at hindre fremsendelse på denne måde. Skriftlighedskravet må antages at bygge på væsentlige hensyn, ikke alene til sagsøgeren, men også til retten og

²⁹ U 1990.307 H, U 1997.358 H og U 2001.252 Ø, omtalt foran i afsnit 3.2.

modparten. En stævning har en række retsvirkninger, der rækker ud over, at en part tilkendegiver at have et krav. En stævning udløser som regel krav på retsafgift, og der kan opstå spørgsmål om fristafbrydelse. En stævning danner grundlag for oprettelsen af en sag ved domstolene og den videre behandling, herunder inddragelse af en modpart. Både hensyn til domstolene og til modparten tilsiger, at skriftlighedskravet ikke kan fraviges, og at der i dette krav ligger andet og mere end et krav om læsbarhed.

Kravet om original underskrift kan ikke opfyldes ved digital kommunikation. Da det må antages, at en stævning ikke kan fremsendes digitalt, vil en (kvalificeret) digital signatur ikke kunne erstatte en original underskrift.

Krav om genparter af stævningen er til hinder for digital kommunikation. Hvis der åbnes adgang til at kunne sende stævningen digitalt, bør kravet om genparter dog ikke i sig selv udelukke denne mulighed, idet retten i stedet for at udskrive ét eksemplar af stævningen, uden større besvær kan udskrive flere eksemplarer. Konsekvensen er imidlertid, at det papirforbrug mv., som denne udskrivning indebærer, må dækkes af domstolene. Ulempen herved må vejes op med de fordele, som en adgang for domstolene til at kommunikere digitalt med parterne vil kunne give.

Også kravet om, at de påberåbte dokumenter skal fremsendes med stævningen, udelukker digital kommunikation, i al fald, hvis kravet skal forstås som et krav om, at det er de originale dokumenter, der skal medsendes. Retsplejeloven forudsætter vistnok, at sagsøgeren skal fremlægge de dokumenter, som sagsøgeren vil påberåbe sig, i original, jf. § 351, stk. 2, sammenholdt med § 348, stk. 3, nr. 2. Også § 39 synes at forudsætte, at det er de originale dokumenter, der fremlægges.³⁰ Selv om fotokopier accepteres i praksis, kan det ikke uden videre antages, at digitale kopier vil blive accepteret. Der kan dels være større tvivl om den digitale kopis overensstemmelse med originalen, både når den foreligger i digital form og i papirform, dels vil de personalemæssige og papirmæssige omkostninger ved at omskabe de digitale dokumenter til papirbaserede ikke være ubetydelige.

Hvis der åbnes adgang til at sende en stævning digitalt, vil der ikke være noget til hinder for, at stævningens bilag fremsendes på sædvanlig måde, idet der i givet fald kan fastsættes en frist hertil, jf. retsplejelovens § 349, stk. 2.

Kuvertreglen kan ikke opfyldes ved elektronisk kommunikation, men denne regel, der blev indført i forbindelse med den nu ophævede adgang til at undlade at forkynde stævninger, er foreslået ophævet, jf. Retsplejerådets delbetænkning 1401/2001, s. 488.

³⁰ I praksis er der en udpræget og uanfægtet tendens til, at det er fotokopier, der fremlægges, medmindre originalen har særlig betydning. Domstolenes arkiveringspraksis tilskynder i høj grad parterne til at følge denne tendens, også da originale dokumenter næppe udleveres uopfordret.

5.2.3 Svarskriftet og yderligere processkrifter

Gældende ret

Retten kan i henhold til retsplejelovens §§ 351 og 352 forberede en sag mundtligt eller skriftligt.

Ved mundtlig forberedelse indkalder retten parterne til et første møde, hvor sagsøgte enten skal fremlægge svarskrift eller svare mundtligt til retsbogen, jf. § 351, stk. 3.³¹ I praksis benyttes næsten altid hjemlen til at kræve svarskrift, jf. § 351, stk. 5, 2. pkt. Samtidig skal sagsøgte fremlægge de dokumenter, sagsøgte vil påberåbe sig. Genpart af svarskriftet og af dokumenterne skal samtidig overgives til sagsøgeren (der vil være mødt eller repræsenteret i retsmødet). Ved skriftlig forberedelse pålægges sagsøgte at indlevere et svarskrift sammen med de dokumenter, han ønsker at påberåbe sig, til rettens kontor sammen med genparter heraf. Samtidig skal genpart af svarskriftet og de påberåbte dokumenter sendes til sagsøgeren.

De indholdsmæssige krav til et svarskrift fremgår af § 351, stk. 4. Kravene svarer stort set til kravene til en stævning.

Retten kan pålægge parterne at afgive yderligere processkrifter, jf. § 353. I modsætning til stævning og svarskrift er der ikke i retsplejeloven opstillet specifikke krav til disse yderligere processkrifter, men det må anses forudsat – og er fastslået i praksis – at det er retten, der ikke alene bestemmer, *om* der skal udveksles yderligere processkrifter, men også *hvad* disse processkrifter skal dreje sig om.

Parterne kan endvidere pålægges at indlevere endelige påstandsdokumenter, jf. § 365 a. Påstandsdokumenter indleveres (som regel) efter forberedelsens slutning, og har derfor en anden funktion end svarskrift og senere processkrifter, der indleveres under (den skriftlige) forberedelse. På trods af navnet skal påstandsdokumenterne også indeholde en angivelse af partens anbringender, en angivelse af de dokumenter, der agtes påberåbt,³² og en angivelse af de beviser, der agtes ført under domsforhandlingen.

Problemstilling vedrørende digital kommunikation

På samme måde som med stævninger må det antages at være gældende ret, at svarskriftet og senere processkrifter, herunder påstandsdokumenter, skal være skriftlige og underskrives af parten selv eller af en rettergangsfuldægtig (advokat) på hans vegne. Af de grunde, der er nævnt foran vedrørende stævninger, må det også for svarskriftet og senere processkrifter antages, at skriftlighedskravet ikke kan opfyldes ved digital kommunikation. Retsplejeloven er derfor til hinder for, at svarskrift og yderligere processkrifter fremsendes digitalt.

³¹ I sager, der behandles ved landsret som første instans, kræver mundtligt svar dog landsrettens bestemmelse, § 351, stk. 5. Bestemmelsen har ingen praktisk betydning.

³² Hvis dokumenterne ikke allerede er fremlagt (inden forberedelsens slutning), kræver fremlæggelse sammen med påstandsdokumentet rettens og/eller modpartens tilladelse efter § 357, stk. 1, jf. stk. 3, og § 363, stk. 2 ("rettidigt").

Det bør vel bemærkes, at (by)retterne sædvanligvis ikke stiller store krav til svarskrifter, der er indleveret rettidigt af en part, der ikke er advokatrepræsenteret. Hvis en (by)ret – når dette bliver muligt - efter gældende ret modtager et svarskrift som e-post, må det i overensstemmelse med den praksis, der sædvanligvis følges ved telefax, sikkert antages, at et sådant svarskrift, om end det er behæftet med formfejl, vil blive accepteret, således at der ikke indtræder udeblivelsesvirkning, jf. § 354, stk. 6. I overensstemmelse med den gældende praksis om telefaxede processkrifter vil retten kunne fastsætte en frist til berigtigelse eller fuldstændiggørelse af svarskriftet, jf. herved § 354, stk. 7 (der dog ikke udtrykkeligt nævner denne mulighed).

Det, der er anført om processkrifter, må tilsvarende finde anvendelse på processuelle anmodninger af tilsvarende karakter og betydning, jf. f.eks. § 252, stk. 3, (anmodning om biintervention), § 343 (anmodning om bevisførelse uden for retssag), mv. Der kan være grund til at behandle andre anmodninger anderledes, f.eks. anmodning om kendelse (jf. § 349, stk. 1, 3. pkt., § 354, stk. 3, § 360, stk. 3), anmodning om fremsættelse af nova, jf. § 357, stk. 1 ("underretning"), anmodning om dom for modkrav, jf. § 360, stk. 1 ("anmodning"), jf. § 361 ("anmoder"). Disse tilfælde behandles i afsnit 5.2.8 nedenfor.

5.2.4 Meddelelser fra retten, der skal forkyndes

Gældende ret

I borgerlige sager skal processuelle meddelelser forkyndes, medmindre andet er bestemt i loven, jf. § 153, stk. 1. Bestemmelsen i § 154 om, at meddelelser *fra* retten gives på den måde, som rettens formand bestemmer, er en generel undtagelse fra forkyndelsesreglen i § 153, stk. 1, således at processuelle meddelelser *fra* retten kun skal forkyndes, hvis det er særligt bestemt. Der henvises i det hele til afsnit 2.8.

5.2.5 Andre meddelelser fra retten

Gældende ret

Det følger af retsplejelovens § 154, at det – bortset fra tilfælde, hvor forkyndelse er foreskrevet – er retten, der bestemmer, på hvilken måde meddelelser fra retten skal gives. Meddelelser kan således gives såvel skriftligt som mundtligt, herunder telefonisk, og skriftlige meddelelser kan sendes med almindelig post, som anbefalet, med indleveringsattest osv. Det må antages, at rettens valg må bero på en vurdering af meddelelsens betydning for den pågældende, og om det har betydning, at der sikres bevis for, at meddelelsen er kommet frem til den pågældende eller er kommet til den pågældendes kundskab.

De meddelelser, der her tænkes på, er følgende:

- a) indkaldelser til forberedende retsmøder, jf. § 351, stk. 1, § 355, stk. 1, og (forudsætningsvist) § 356, stk. 3, og § 360, stk. 1,
- b) indkaldelser til berammelsesmøder, jf. § 356, stk. 2, 2. pkt.,
- c) indkaldelser til retsmøder ved anden ret end den, hvor sagen behandles ("subsidiære" retsmøder), jf. § 360, stk. 1, 1. pkt. (forudsætningsvist), jf. § 340,
- d) pålæg om afgivelse af processkrift (jf. § 351, stk. 5, og § 352 om svarskrift, § 353 om yderligere processkrifter og § 356a om påstandsdokumenter)
- e) meddelelser om pålæg, givet til modparten³³,
- f) indkaldelser til domsforhandlinger, jf. § 356, stk. 2, 1. pkt. og § 362,
- g) meddelelser om domsafsigelser,
- h) anden korrespondance.

Fælles for de under a) – d) og f) nævnte meddelelser er, at der er eller kan knyttes udeblivelsesvirkninger til en undladelse af at møde eller opfylde et pålæg.

Selv om det ikke direkte fremgår af § 154, kan et skriftlighedskrav til en meddelelse indfortolkes, hvis meddelelsen af den ene eller anden grund skal forkyndes. Hvis der er knyttet udeblivelsesvirkning til meddelelsen, må det også antages, at meddelelsen skal være skriftlig, medmindre meddelelsen er givet i et retsmøde. Det samme gælder, hvis der i loven er opstillet indholdsmæssige krav til meddelelsen. Et skriftlighedskrav kan formentlig også udledes af, om den pågældende meddelelse skal kunne afbryde processuelle frister.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Et skriftlighedskrav kan ikke i sig selv antages at være til hinder for digital kommunikation. Hvor meddelelsen skal forkyndes, eller der er knyttet særlige retsvirkninger til meddelelsen, f.eks. udeblivelsesvirkninger eller afbrydelse af processuelle frister, og hvor der i øvrigt gælder særlige krav til meddelelsens indhold, må det antages, at meddelelsen ikke kan gives digitalt. På samme måde som en part kan give afkald på "kald og varsel", må en part også på forhånd kunne acceptere – i en bestemt sammenhæng og eventuelt i et bestemt omfang – at modtage kommunikation fra retten digitalt. En forudsætning for, at digital kommunikation kan anvendes i disse tilfælde, må dog være anvendelse af digital signatur (og kryptering), således at modtageren har rimelig sikkerhed for, at en meddelelse fra retten også stammer fra retten, og at den ikke er forvansket undervejs.

Der er ingen udeblivelsesvirkning knyttet til de under e), g) og h) nævnte meddelelser. De situationer, hvor der skal gives meddelelse om domsafsigelser, jf. g), er tilfælde,

³³ Det er ikke eksplicit beskrevet i retsplejeloven, at retten skal underrette modparten om sådanne pålæg, men det er en selvfølgelig følge af kontradiktionsgrundsætningen.

hvor sagen ikke optages til dom i et retsmøde, som parterne har deltaget i eller har været bekendt med, jf. herved § 219, stk. 1. I disse situationer vil det være afgørende for ankefristen, om meddelelsen er kommet frem og i givet fald hvornår. Der gælder ingen formkrav til meddelelsen, og i praksis accepteres også telefoniske underretninger. Det må derfor antages, at underretningerne også kan gives digitalt. Risikoen for, at meddelelsen ikke kommer frem, eller kommer for sent frem eller er blevet forvansket undervejs, må dog klart være rettens.

Der er ikke knyttet særlige retsvirkninger til de under e) og h) nævnte meddelelser. Der er derfor heller ikke grund til at opstille særlige krav til meddelelsesformen. Det må derfor antages, at der i retsplejelovens § 154 er hjemmel til, at retten kan beslutte at give meddelelserne ved digital kommunikation, herunder som e-post. En forudsætning herfor er naturligvis, at denne form overhovedet kan anvendes over for den pågældende. Anden lovgivning, f.eks. persondataloven, kan være til hinder for, at meddelelser fra retten afsendes uden kryptering og digital signatur.

5.2.6 Indkaldelser af vidner

I almindelige borgerlige sager er det parterne, der afgør, hvilke vidner der skal indkaldes. I indispositive sager, f.eks. faderskabssager, er det retten, der træffer beslutning om afhøring af parter og vidner, jf. retsplejelovens § 456 h, stk. 2. I de almindelige dispositive sager er det normalt parterne (advokaterne), der indkalder vidnerne formløst. Dokumentation for, at indkaldelsen er modtaget, tilvejebringes ved vidnets kvittering for modtagelsen. Hvis indkaldelsen ikke foretages af parterne, er det retten, der indkalder, jf. retsplejelovens § 175. Bestemmelsen finder formelt set også anvendelse på parter, der ønskes indkaldt til at give personligt møde, jf. § 305. Hvis der skal iværksættes vidnetvang, jf. § 178, over for et udeblevet vidne, skal indkaldelsen være forkyndt for vidnet (parten), jf. § 175, stk. 1, 2. pkt. Heri ligger, at indkaldelsen skal være skriftlig. Forkyndelseskravet er opfyldt, hvis det på anden måde dokumenteres, at vidnet har modtaget en korrekt vidneindkaldelse, f.eks. ved vidnets kvitteringspåtegning, jf. § 163, stk. 2. Da kvitteringen forudsætter en original underskrift, vil en sådan ”forkyndelseserstatning” ikke kunne ske digitalt.

Anvendelse af vidnetvang over for udeblevne vidner, jf. § 178, forudsætter, at vidneindkaldelsen er forkyndt med rette varsel, og at vidnet ikke har oplyst om nogen gyldig grund til at udeblive. Baggrunden for, at vidneindkaldelser i borgerlige sager ønskes foretaget af retten, må i mange tilfælde antages at være et ønske om at kunne dokumentere (ved forkyndelse), at vidnet lovligt er indkaldt, således at parten har en legitim grund til at begære en domsforhandling udsat med henblik på ny indkaldelse, hvis vidnet er udeblevet.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Reglen om, at en indkaldelse af vidner (og parter, der skal møde personligt) skal forkyndes, er til hinder for, at indkaldelsen sker ved digital kommunikation.

Man kan rejse det spørgsmål, om en advokat, der formløst ved e-post har indkaldt et vidne, og som har fået vidnets bekræftelse af at have modtaget indkaldelsen som e-post, herved kan dokumentere, at vidnet er lovligt indkaldt, således at udeblivelsesvirkninger kan indtræde (vidnetvang, udsættelse). En sådan virkning må sikkert forudsætte, at der er anvendt (kvalificeret) digital signatur, såvel ved fremsendelse af indkaldelsen, som ved tilbagesendelsen af kvitteringen for modtagelsen.

5.2.7 Sagkyndige erklæringer, syn og skøn mv.

Udmeldelsen

Efter retsplejelovens § 196, stk. 1, kan retten udmelde en eller flere syns- og skøns-mænd. Der er ikke særlige formkrav, men det må antages, at udmeldelsesdekretet, jf. § 203, enten må fremgå af en retsbogstilførsel eller skal være skriftligt. Skriftlighedskravet følger også af, at dekretet skal forkyndes, jf. § 203, stk. 1.

Samme fremgangsmåde som ved syn og skøn anvendes ved indhentelse af sagkyndige erklæringer, f.eks. spørgsmål til Retslægerådet, Det Veterinære Sundhedsråd, osv.

Syns- og skønserklæringen (besvarelsen)

Det fremgår af retsplejelovens § 204, stk. 1, at syns- og skønsmandens erklæring skal være skriftlig og underskreven. Det samme krav må antages at gælde sagkyndige erklæringer i al almindelighed.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Reglen om, at udmeldelsesdekretet skal forkyndes, indebærer et krav om skriftlighed. I praksis bliver udmeldelserne imidlertid ikke forkyndt. Enten overlader retten til den part (partens advokat), der har anmodet om syn- og skøn, at underrette skønsmanden om udmeldelsen (ved almindeligt brev), eller retten sender udmeldelsen til syns- og skønsmanden direkte med almindelig post. Udmeldelsen skal under alle omstændigheder være skriftlig. Af hensyn til den betydning et syn og skøn har for sagen, må det antages, at det i al fald er tvivlsomt, om skriftlighedskravet kan opfyldes ved digital kommunikation.

Reglen i § 204, stk. 1, om syns- og skønserklæringen er til hinder for, at erklæringen fremsendes digitalt. Den betydning, der tillægges en syns- og skønserklæring, taler også for dette resultat. Den omstændighed, at skønsmanden altid vil kunne indkaldes til at møde i retten til afhjæmning af erklæringen, jf. § 204, stk. 1, 3. pkt., kan næppe føre til andet resultat.

Det samme må antages at gælde sagkyndige erklæringer.

5.2.8 Korrespondance til retten

I mundtligt forberedte sager vil parternes korrespondance med retten være yderst begrænset, for så vidt som forberedelsen sker i forberedende retsmøder, hvor parterne er mødt eller repræsenteret.

I skriftligt forberedte sager vil retten fra parterne modtage en lang række henvendelser. Der er tale om en stor mangfoldighed af skriftlige henvendelser, f.eks.

- anmodninger om forlængelser af processuelle frister, f.eks. for afgivelse af processkrifter,
- anmodninger om omberammelser,
- anmodninger om syn og skøn (jf. § 196), udkast til syns- og skønstema (jf. § 201), forslag til syns- og skønsmænd (jf. § 200),
- bemærkninger til anmodninger fra modparten,
- meddelelser efter retsplejelovens § 357 om nova og indsigelser herimod,
- anmodninger om nævnsbehandling efter § 361 eller behandling ved kredsbestyrelse efter § 361 a, for så vidt som disse anmodninger ikke er fremsat i et processkrift eller mundtligt til retsbogen.

Der kan også være tale om henvendelser fra andre end parter, f.eks. henvendelser fra vidner om forfald eller om vidnefritagelse mv.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Det er kendetegnende, at korrespondance til retten, som ikke har karakter af processkrifter, i praksis kan ske ved telefax. Der stilles med andre ord ikke krav om original underskrift. Det må derfor tilsvarende antages, at retsplejeloven heller ikke er til hinder for, at denne form for kommunikation kan ske digitalt, når blot kravene til sikkerhed er opfyldt. Om persondataloven, se afsnit 2.9.

5.2.9 Korrespondance mellem parterne

Retsplejeloven bygger som bekendt på et kontradiktorisk princip, hvilket bl.a. indebærer, at den ene parts kommunikation til retten skal meddeles den anden. Eksplicit er reglen f.eks. udtrykt i § 351, stk. 3, 3. pkt., § 357, stk. 1, m.fl.

Der er ikke særlige formkrav til disse underretninger.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Spørgsmålet er, om pligten til at underrette sin modpart, kan dokumenteres opfyldt ved (fremlæggelse af) en kopi af en digital meddelelse.

Hvis kravene til kommunikationens sikkerhed er opfyldt, kan det ikke antages, at retsplejeloven på dette punkt er til hinder for digital kommunikation.

5.2.10 Domsforhandlingen, rets- og dombøger

Om rets- og dombøger henvises til afsnit 5.4.4 og 5.4.5 vedrørende straffesager. Det er en selvfølge, men ikke direkte udtalt i retsplejeloven, at parterne i en civil sag har krav på en udskrift af den trufne afgørelse. Den første udskrift er gratis, jf. retsafgiftslovens § 49, stk. 2, nr. 1. Den første udskrift sendes uanmodet, bortset fra udeblivelsesdomme efter retsplejelovens § 354, stk. 3 og stk. 6 (manglende svarskrift). Parterne har også krav på udskrifter af retsbøgerne vedrørende sagen, men afgiftsfritagelsen rækker ikke så langt. Hvis en udskrift sendes som – eller i stedet for anden – underretning, er den naturligvis gratis.

Problemstillinger ved digital kommunikation

Der henvises til den tilsvarende problemstilling vedrørende straffesager, jf. nedenfor i afsnit 5.4.4 og 5.4.5 .

5.2.11 Anke, kære og genoptagelse

Anke

Anke til Højesteret eller til en landsret sker ved ankestævning. Kravene hertil svarer i det væsentlige til kravene til en stævning, jf. § 373. Selv om det ikke udtrykkeligt er nævnt, antages det, at ankeretten kan give frist til berigtigelse af fejl eller mangler, sml. § 349, stk. 2, om stævninger. Anken iværksættes ved, at ankestævningen inden ankefristens udløb indleveres til ankerettens kontor, jf. § 372, stk. 1. Ankestævningen skal forkyndes for indstævnte, jf. § 375, og indstævnte kan afgive et ankesvarskrift, jf. § 376. Ankeretten kan pålægge parterne at afgive yderligere processkrifter, jf. § 378, og § 386, stk. 1 og 2, forudsætter, at disse processkrifter skal forkyndes for modparten.

Ankesagens forberedelse og domsforhandling følger de almindelige regler, dog kan domsforhandlingen være skriftlig, jf. § 387. Denne bestemmelse benyttes vist kun af Højesteret.

§ 386, stk. 4, indeholder en indholdsmæssig forskrift til indkaldelser af parterne under genoptagelse af ankesagens forberedelse.

I § 380 og § 388 er der bestemmelser om ”anmodninger” om henholdsvis bevisførelse inden domsforhandlingen og om fornyet behandling efter hjemvisning. Der er ikke knyttet særlige formkrav til disse anmodninger.

I visse tilfælde kræver anke en tilladelse (”bevilling”), enten fra Procesbevillingsnævnet, jf. § 368, stk. 2, og § 371, stk. 2, eller – i tilfælde, hvor ankefristen er udløbet – fra

ankeretten, jf. § 372, stk. 2. Der er ingen formkrav til en ansøgning til ankeretten. Det er i praksis antaget, at indlevering af ankestævning efter ankefristens udløb ikke i sig selv kan betragtes som en ansøgning om tilladelse til anke efter ankefristens udløb.

Efter retsplejeloven er der heller ingen formkrav til en ansøgning til Procesbevillingsnævnet om anketilladelse. I medfør af retsplejelovens § 25 er det i nævnets forretningsorden, jf. bekendtgørelse nr. 151 af 23. februar 2001, i § 2 bestemt, at ansøgningen skal være skriftlig. Procesbevillingsnævnet accepterer, at en ansøgning alene fremsendes som telefax³⁴.

Kære

Mens domme som udgangspunkt ankes, kares kendelser og beslutninger. Visse domme kan dog kares (jf. § 391, stk. 3) og i en enkelt situation kan enkelte bestemmelser i en dom kares (jf. § 391, stk. 1). Kære iværksættes ved et kæreskrift, jf. § 393, stk. 3, men kan også i visse tilfælde iværksættes mundtligt til retsbogen hos den ret, hvis afgørelse påkæres, jf. § 393, stk. 4. Den ret, hvis afgørelse er påkæret, ”indsender” kæreskriftet med de nødvendige bilag til kæreren, jf. § 396, stk. 1 og 2, og giver samtidig parterne meddelelse om sagens indsendelse, jf. § 396, stk. 3. Parterne har adgang til at indsende skriftlige udtalelser. Behandlingen af kæremålet er som regel skriftlig, men en mundtlig forhandling kan bestemmes, jf. § 398, stk. 2.

I visse tilfælde kræver kære tilladelse fra Procesbevillingsnævnet, jf. § 389, stk. 3, § 391, stk. 2 og 3, og § 392, stk. 2. Ansøgning om kære tilladelse skal indgives inden kærefristens udløb. En ansøgning, der er indgivet senere, men dog inden 6 måneder efter at afgørelsen blev truffet, kan dog undtagelsesvist tages i betragtning. Der gælder efter retsplejeloven ingen formkrav til en ansøgning, men i nævnets forretningsorden er der fastsat krav om skriftlighed.

Genoptagelse

Den, der er dømt som udebleven, kan kræve sagen genoptaget. Skriftlig anmodning herom skal indgives inden 4 uger, undtagelsesvist ét år, jf. § 367.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Vedrørende ankebehandlingen kan i det hele henvises til afsnittet om 1. instansbehandlingen af civile sager. Det må antages, at ansøgning om anketilladelse til ankeretten skal være skriftlig. Samme krav stilles udtrykkeligt til ansøgninger til Procesbevillingsnævnet. Indgives ansøgningen af en advokat, skal ansøgningen være underskrevet af advokaten, jf. § 261, stk. 2. Eftersom skriftlighedskravet ikke har fundet udtryk i lovteksten, kan det ikke antages, at kravet bygger på så væsentlige hensyn, at kravet er til hinder for digital kommunikation.

Kæreskrifter må efter sagens natur være skriftlige, og der må gælde det samme som for andre processkrifter. Det samme gælder anmodninger om genoptagelse.

³⁴ Procesbevillingsnævnets årsberetning 2002, s.9.

5.2.12 Specialprocessen

Til ”specialprocessen” henregnes normalt reglerne om behandlingen af sager om ægteskab og forældremyndighed (retsplejelovens kapitel 42), faderskabssager (kapitel 42 a), værgemålssager (kapitel 43), prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse (kapitel 43 a) og prøvelse af beslutning om adoption uden samtykke (kapitel 43 b). Hertil kommer bestemmelserne i kapitel 44 om fremgangsmåden ved erhvervelse af mortifikations- eller ejendomsdom.

Fælles for disse regler er, at retsplejelovens almindelige bestemmelser er fraveget i et vist, men varierende omfang. Det gælder navnlig reglerne om sagens anlæg og sagernes oplysning. Der er i kapitlerne ikke bestemmelser om særlige formkrav til kommunikationen med domstolene (skriftlighed og underskrift), som fraviger retsplejelovens tilsvarende bestemmelse, og der er derfor ikke behov for en nærmere gennemgang af disse regler. Det skal dog bemærkes, at bortset fra ægteskabssager (om mortifikationssager se straks i det følgende) indledes sagerne med en meddelelse, og ikke en stævning. Efter den forståelse af retsplejelovens § 261, stk. 2, som er fastslået i retspraksis, må det dog antages, at en sådan meddelelse, dels skal være skriftlig, dels være underskrevet.

For så vidt angår mortifikationssagerne finder bestemmelserne i lov om mortifikation af værdipapirer, jf. lovbekendtgørelse nr. 639 af 16. september 1986, som ændret ved lov nr. 1082 af 20. december 1995, anvendelse, jf. retsplejelovens § 476. Mortifikationsloven, der er fra 1938, er ikke blevet ændret i takt med ændringerne i retsplejeloven. En mortifikationssag anlægges ikke ved stævning, men ved indlevering af en begæring om at få udstedt en offentlig indkaldelse. Begæringen skal indgives skriftligt til retten sammen med en ”afskrift” af det pågældende dokument, jf. § 4, stk. 2. Mortificianten ”tilsiges” til et retsmøde og skal give interesserede underretning om retsmødet. Retten kan ”afæske” mortificianten yderligere oplysninger, mundtligt eller skriftligt, jf. § 5, stk. 2. Retten udfærdiger ”offentlig indkaldelse”, som mortificianten skal lade bekendtgøre i Statstidende, eventuelt også i flere stedlige blade. Ved pantebreve i fast ejendom skal der gøres bemærkning om indkaldelsen i tingbogen og Tingbladet. Retten kan pålægge mortificianten at give bestemte personer særskilt ”underretning” om indkaldelsen. Hvis betingelserne for mortifikation er opfyldt, afsluttes sagen med en dom, der kan danne grundlag for tinglysning og træde i stedet for det mortificerede dokument eller danne grundlag for udstedelse af et nyt.

5.2.13 Arbejdsgruppens overvejelser

Som det vil være fremgået, stiller retsplejeloven i en række bestemmelser krav om eller forudsætter skriftlighed. En række bestemmelser kræver eller forudsætter desuden underskrift som et formkrav. Krav om underskrift udelukker digital kommunikation, mens et skriftlighedskrav ikke generelt udelukker digital kommunikation, men kan gøre det efter en nærmere fortolkning af den pågældende forskrift, eller spørgsmålet må henstå som tvivlsomt.

De hindringer for digital kommunikation, som i dag findes i retsplejeloven, kan kun fjernes ved lov. Der vil givetvis også være et stort praktisk behov for en afklaring af de

situationer, hvor det er tvivlsomt, om digital kommunikation kan anvendes. En usikkerhed om anvendeligheden af digital kommunikation vil i sig selv være en omstændighed, der vil kunne begrænse anvendelsen af digital kommunikation.

Ved overvejelserne om de lovmodeller, der kan komme på tale, må det tages i betragtning, at grundlovens § 61 efter den almindelige opfattelse er til hinder for, at regler om domstolenes organisation og virksomhed fastsættes administrativt i henhold til lovgivningsmagtens bemyndigelse. En lovmodel som den norske og som den, der er gennemført i forvaltningsloven, kan derfor ikke anvendes inden for retsplejens område. Det kan således ikke overlades til justitsministeren, når de praktiske muligheder er skabt, at fastsætte de nødvendige bestemmelser.

Der skal derfor i retsplejeloven tages stilling til, om digital kommunikation kan anvendes, og hvilke krav der i givet fald skal stilles til en sådan kommunikation, herunder om anvendelse af digital signatur, og om kravene til en sådan signatur. Regler om digital kommunikation kan tænkes fastsat i relation til de enkelte bestemmelser, der foreskriver eller forudsætter formkrav om skriftlighed og/eller underskrift. En anden mulighed vil være en eller flere generelle bestemmelser om digital kommunikation.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at en lovgivningsmodel med en generel bestemmelse, hvortil der rundt i proceslovgivningen kan være knyttet undtagelser eller begrænsninger, bør foretrækkes. Herved opnår man, at lovlæseren et enkelt sted kan skaffe sig oplysninger om, hvorledes retsplejeloven forholder sig til digital kommunikation, og man undgår en del gentagelser i loven. Man vil endvidere inden for retsplejelovens område få en regulering, der bedre er i tråd med den generelle lovgivningsmetode, der er anvendt inden for forvaltningsretten. Ulempen er naturligvis, at den enkelte bruger, der f.eks. vil undersøge retsplejelovens krav til et svarskrift, må søge flere steder i loven for at finde svaret.

Arbejdsgruppen foreslår derfor, der i en ny § 148 a tages stilling til digital kommunikation *til* domstolene og i et nyt stykke i § 154 til digital kommunikation *fra* domstolene.

De bestemmelser i retsplejelovens regler om behandling af civile sager, som hindrer digital kommunikation, er identificeret i det foregående. Arbejdsgruppen har overvejet, om der er tilfælde, hvor det er velbegrunderet at opretholde krav om skriftlighed og eventuel underskrift og dermed udelukke digital kommunikation. Arbejdsgruppen har imidlertid ikke fundet, at der inden for den civile retspleje kan peges på tilfælde, hvor digital kommunikation bør være udelukket.

Arbejdsgruppen har særligt overvejet, om *bilag* til stævninger og andre processkrifter bør kunne fremsendes digitalt. Efterhånden vil mange bilag formentlig allerede foreligge digitalt, og med moderne kontormaskiner vil indscanning af selv mange og omfangsrige bilag næppe være noget praktisk problem. Hvis bilag ikke kan fremsendes digitalt, men skal fremsendes på sædvanlig måde, vil fordelene ved digital forsendelse af processkriftet være minimal. På den anden side vil udprintning af mange bilag hos retterne kunne blive et ganske omfattende og ressourcekrævende arbejde. Arbejdsgruppen finder dog, at fordelene for brugerne vejer tungest og foreslår derfor ingen begrænsninger med hensyn til bilag. En ren kapacitetsmæssig begrænsning vil dog kunne fastsættes af Domstolsstyrelsen i medfør af den bemyndigelsesbestemmelse til at fastsætte nærmere

regler om digital kommunikation, som arbejdsgruppen foreslår, jf. nedenfor om forslaget til § 148, stk. 2.

Arbejdsgruppen foreslår herefter, at der efter retsplejelovens § 148 som en ny § 148 a indsættes en bestemmelse, hvorefter krav i loven om skriftlighed og om underskrift ikke skal være til hinder for, at digital kommunikation til domstolene anvendes. Arbejdsgruppen foreslår endvidere, at det i bestemmelsen foreskrives, at digital kommunikation skal ske med anvendelse af digital signatur med en bemyndigelsesbestemmelse om, hvilke sikkerhedskrav signaturen skal opfylde.

Det kan overvejes, om der i tilslutning til en generel bestemmelse om digital kommunikation også skal tages stilling til, hvilken virkning det skal have, at disse formkrav ikke er opfyldt. Overholdelsen af formkravene kan i de enkelte tilfælde tillægges forskellig betydning, hvilket taler imod en generel regulering. Omvendt er det næppe ganske hensigtsmæssigt at overlade løsningen til retspraksis, fordi der i en længere periode kan opstå usikkerhed om retstilstanden. Arbejdsgruppen foreslår derfor, at der gennemføres en afhjælpningsfristbestemmelse, der er formuleret som f.eks. retsplejelovens § 349, stk. 2, om stævninger.

Der er rundt omkring i lovgivningen bestemmelser, hvorefter retssag skal anlægges inden udløbet af en bestemt frist, f.eks. forældelsesfrister og frister for at indbringe administrative afgørelser for domstolene. I retsplejeloven er der adskillige eksempler på, at retten kan fastsætte en frist for, hvornår et processuelt skridt skal være foretaget. Arbejdsgruppen finder, at en usikkerhed om, hvornår en digital meddelelse kan anses for at være modtaget (kommet frem), i sig selv kan hindre digital kommunikation, og en afklaring af dette spørgsmål bør derfor også foretages i lovteksten.

5.3 Tvangsfuldbyrdelse mv.

5.3.1 Oversigt

Tredje afsnit i retsplejelovens tredje bog om den borgerlige retspleje omhandler tvangsfuldbyrdelse og giver regler om følgende tvangsfuldbyrdelsesskridt:

- Udlæg,
- Tvangsfuldbyrdelse af andre krav end pengekrav,
- Tvangsauktion over løsøre og fast ejendom,
- Brugeligt pant,
- Umiddelbare fogedforretninger.

Femte afsnit omhandler de foreløbige retsmidler: arrest, forbud og bevissikring ved immaterialretskrænkelser. Da behandlingen af de foreløbige retsmidler er henlagt til fogedretterne, og da der også er andre lighedspunkter med tvangsfuldbyrdelsesreglerne, behandles de to afsnit under ét i denne redegørelse.

I retsplejelovens kapitel 45 er der bestemmelser om grundlaget for tvangsfuldbyrdelse, mens kapitel 46 giver regler for fremgangsmåden ved udlæg og tvangsfuldbyrdelse af andre krav end pengekrav. De centrale bestemmelser i dette kapitel er – i den her drøftede sammenhæng – kravene til fordringshaverens anmodning om tvangsfuldbyrdelse, indkaldelsen af skyldneren og behandlingen af sagen. I kapitel 48 er der særregler for tvangsfuldbyrdelse af andre krav end pengekrav.

5.3.2 Anmodningen

Udlægsanmodninger mv.

En anmodning om *tvangsfuldbyrdelse* indgives til fogedretten. Anmodningen skal indeholde de oplysninger, som er nødvendige til sagens behandling, men behøver ikke at være skriftlig, medmindre fogedretten bestemmer det, jf. § 488, stk. 1. I praksis er anmodningen som regel skriftlig, enten i form af en påtegning på udlægsgrundlaget, jf. straks nedenfor, eller ved en særskilt anmodning ("rekvisition"). Om de tilfælde, hvor fogedretten bør kræve en skriftlig anmodning, se Kommenteret Retsplejelov III (2000), s. 55. Der kan ved omkostningsfastsættelsen, jf. § 503, tillægges fordringshaveren et beløb til dækning af udgifter til nødvendig rekvisition, og i praksis opstår spørgsmålet om nødvendigheden af en skriftlig anmodning oftest som et omkostningsspørgsmål, fordi de fleste anmodninger er skriftlige, uden at fogedretten har fremsat noget krav herom.

Ifølge retsplejelovens § 488, stk. 2, skal anmodningen om tvangsfuldbyrdelse på grundlag af domme, kendelser, forlig og aftaler om forældremyndighed være ledsaget af en udskrift af afgørelsen, forliget, bevillingen, statsamtets afgørelse eller den godkendte aftale. I praksis fremsendes i almindelige, ukomplicerede udlægssager som regel alene udlægsgrundlaget forsynet med fordringshaverens opgørelse af det skyldige beløb. Der er ikke noget krav om, at der ved senere fogedforretninger om samme krav skal indleveres samme udskrift, men af retsafgiftsmæssige grunde, for at sikre en korrekt opgørelse, og for let at konstatere, hvornår kravet tidligere har været behandlet i fogedretten, foretrækker de fleste fogedretter givetvis, at det er den samme udskrift, der benyttes.

Ved fremsættelse af anmodning om tvangsfuldbyrdelse på grundlag af udenretlige forlig, gældsbreve, pantebreve, vekslere og checks skal fordringshaveren samtidig indlevere det originale dokument til fogedretten, jf. § 488, stk. 2, medmindre fogedretten anser det for unødvendigt. I praksis fremsendes ofte blot en kopi af det pågældende dokument sammen med anmodningen, hvorefter det originale dokument forevises under selve forretningen. Reglen omfatter også dokumenter, der ikke er negotiable.

Tvangsfuldbyrdelse af digitale lånedokumenter?

Det spørgsmål kan rejses, hvorledes retsplejeloven forholder sig til "digitale lånedokumenter", hvorved i denne sammenhæng forstås lånedokumenter, der alene foreligger i digital form, underskrevet af skyldneren med digital signatur. Spørgsmålet falder uden for arbejdsgruppens kommissorium, for så vidt der ikke er tale om en kommunikation

med domstolene. Spørgsmålet har dog en så nærliggende sammenhæng med kommissoriet, at arbejdsgruppen har overvejet spørgsmålet.

Ved gennemførelsen af § 43 a i lov om statens uddannelsesstøtte, omtalt foran i afsnit 3.3, er der åbnet mulighed for digitale lånedokumenter på dette område. Det er i bemærkningerne, der er citeret anførte sted, tilkendegivet, at en sådan ordning ikke vil blive igangsat uden en nøje vurdering af sikkerheden.

Retsplejeloven opstiller ikke krav, der i sig selv hindrer, at *gældsbreve* kan foreligge i digital form, jf. § 478, stk. 1, nr. 5. Retsplejeloven må imidlertid forstås således, at loven henholder sig til den almindelige opfattelse af, hvad et gældsbrev er. Gældsbrevsloven bliver i så henseende afgørende. Med støtte i gældsbrevslovens forarbejder antages det i almindelighed, at et gældsbrev skal være *skriftligt* og forsynet med *underskrift*, men underskriften behøver ikke at være håndskrevet og kan således være stemplet eller trykt. I visse situationer fraviges underskriftskravet, f.eks. ved rente- og udbyttekuponer, jf. Karnov (2002) s. 4915, note 3 med henvisninger til den foreliggende litteratur.

Et *frivilligt forlig* skal for at danne grundlag for fuldbyrdelse være skriftligt, men der er i retsplejeloven ikke krav om underskrift, jf. § 478, stk. 1, nr. 4. En håndskreven underskrift har i praksis utvivlsomt været opfattet som den eneste mulighed for at godtgøre, at skyldneren har påtaget sig forpligtelsen.

Det må herefter antages, at retsplejeloven ikke stiller krav om, at et gældsbrev (eller frivilligt forlig) er personligt underskrevet, men at det i praksis vil være svært at godtgøre, at skyldneren har påtaget sig forpligtelsen, medmindre der foreligger en personlig underskrift. Et digitalt lånedokument (gældsbrev eller frivilligt forlig), der er underskrevet med digital signatur må – hvis den digitale signatur anses for pålidelig – herefter kunne danne grundlag for tvangsfuldbyrdelse. Det næste spørgsmål er så, hvilken digital signatur, der (i denne sammenhæng) kan anses for pålidelig, og hvorledes det kan konstateres af fogedretten, at gældsbrevet mv. har været forsynet med digital signatur, og i givet fald hvilken signatur. Spørgsmålet kan efter arbejdsgruppens opfattelse give anledning til betydelig tvivl, og da det – som nævnt – ligger uden for arbejdsgruppens kommissorium, skal det ikke forfølges nærmere.

Tvangsauktionsanmodninger

En anmodning om tvangsauktion over løsøre skal opfylde bestemmelserne i § 488, jf. § 541. En anmodning om tvangsauktion over fast ejendom skal derimod være skriftlig, jf. § 560, stk. 1, og indeholde visse nærmere angivne oplysninger om ejendommen mv. Anmodningen skal være ledsaget af dokumentation for auktionsgrundlaget, jf. § 541, attest om ejendomsvurderingen og tingbogsattest, jf. § 560.

Der er ikke krav om, at en skriftlig anmodning om tvangsfuldbyrdelse skal være underskrevet. Har fogedretten ikke krævet en skriftlig anmodning, kan underskrift ikke forlanges. I praksis underskrives opgørelser på udlægsfundamenter vist nok ikke, i al fald ikke med personlig underskrift. Har fogedretten forlangt en skriftlig anmodning, og er fordringshaveren repræsenteret ved advokat, kan et underskriftskrav støttes på § 261, stk. 2, der efter sin placering i tredje bogs første afsnit om almindelige bestemmelser også finder anvendelse på fogedsager.

Brugeligt pant

Det fremgår indirekte af retsplejelovens § 589, at en begæring fra en panthaver til fogedretten om overtagelse af den pantsatte ejendom til brugeligt pant skal være skriftlig. En overtagelse er betinget af, at panthaveren med mindst 2 ugers varsel har givet pantsætteren ”skriftlig meddelelse” om muligheden for overtagelse til brugeligt pant.

Umiddelbare fogedforretninger og forbudsforretninger

Det fremgår af henvisningen i retsplejelovens § 598, stk. 2, og § 646, stk. 2, til § 348, at en anmodning om en umiddelbar fogedforretning og en anmodning om forbud skal opfylde samme krav som en stævning. Der kan derfor i det hele henvises til afsnit 5.2.2.

Arrestforretninger

En anmodning om foretagelse af arrest skal være skriftlig og indeholde oplysninger om de konkrete omstændigheder, som kreditor påberåber sig, jf. § 631.

Bevissikringsforretninger

En anmodning om fogedrettens bistand til foretagelse af en undersøgelse med henblik på bevissikring ved (påståede) krænkelser af immaterialrettigheder skal være skriftlig og indeholde de relevante oplysninger til sagens behandling, jf. § 653 a.

Retsafgiftsspørgsmål

Ved fremsættelse af en anmodning om foretagelse af en fogedforretning skal der betales retsafgift, jf. retsafgiftslovens kapitel 3. Retsafgiften består af en grundafgift på 300 kr. og – bortset fra visse fogedforretninger – en procentafgift på ½% af den del af kravet, der overstiger 3.000 kr., jf. retsafgiftslovens §§ 16 og 17. Afgiftspligten indtræder, ”når der første gang over for fogedretten fremsættes begæring vedrørende kravet”, jf. § 18. Det forekommer ofte, at der vedrørende samme krav fremsættes nye begæring, f.eks. om foretagelse af fogedforretning på skyldnerens bopæl i tilfælde, hvor en berammet fogedforretning på rettens kontor ikke har ført til udlæg, fordi skyldneren enten er udeblevet eller nok er mødt, men har erklæret intet at eje til genstand for udlæg. Retsafgiftslovens § 19 bestemmer, at der ikke svares ny afgift ved sådanne senere begæring på grundlag af samme krav, hvis begæringen fremsættes mindre end 3 måneder efter afgiftspligtens indtræden. Overskrides fristen, svares ny afgift uanset grunden.

I overensstemmelse med Institutionsinstruksen for Danmarks Domstole påføres ”det juridiske dokument” et kassestempel som bevis for retsafgiftens betaling. I ukomplicerede gængse udlægssager er det udlægsgrundlaget, der afstemmes. Selv om der hverken i retsafgiftsloven eller retsplejeloven er krav om, at det skal være den samme dom eller retsbogsudskrift, der benyttes som udlægsgrundlag ved senere begæring vedrørende samme krav, indebærer denne praksis, at det i al fald i de fleste tilfælde umiddelbart lader sig konstatere, om der ved senere begæring skal svares ny afgift. Benyttes skriftlig anmodning, forventes det vist nok, at den samme anmodning anvendes ved senere anmodning om samme krav. Hvis det ikke umiddelbart lader sig konstatere, må

det være kreditor, der skal godtgøre – ved forevisning af det pågældende dokument – at en ny begæring ikke udløser retsafgift.

Problemstilling vedrørende digital kommunikation

Anmodninger i almindelige udlægssager og anmodninger om tvangsauktion over løsøre behøver ikke at være skriftlige, og bestemmelserne i § 488, stk. 1, 1. pkt. og § 541 er derfor ikke til hinder for, at en anmodning fremsendes ved digital kommunikation. Et krav fra fogedretten om en skriftlig anmodning kan vel navnlig komme på tale, hvor der kan være tvivl om fordringens grundlag og opgørelse eller fogedrettens kompetence. Krav om skriftlighed kan også tænkes stillet – og vil blive opfattet som noget nær selvfølgelig – i særlige tilfælde, hvor der f.eks. anmodes om udlæg inden fuldbyrdelsesfristens udløb, udlæg på trods af fredningsreglen, jf. § 490, stk. 2 eller udlægsforretning uden tilsigelse af skyldneren, jf. § 493, stk. 2.³⁵ Eksemplerne viser, at skriftlighedskravet bygger på et ønske om tilvejebringelse af oplysninger eller afklaring af en tvivl, og det er således ikke sikkert, at skriftlighedskravet vil kunne opfyldes ved digital kommunikation, heller ikke selv om det sker med anvendelse af digital signatur.

Det krav, der i praksis opstilles ved senere fogedforretninger om samme krav, om at den tidligere anmodning skal benyttes, kan ikke opfyldes ved digital kommunikation. Kravet bygger på praktiske overvejelser om tilvejebringelse af sikre oplysninger om, hvornår den tidligere fogedbegæring er indleveret, og hvad fordringen blev opgjort til. Da der også på udlægsbegæringen eller –fundamentet kan være foretaget noteringer om udfaldet af tidligere forretninger, f.eks. insolvenserklæringer, beslutning om politifremstillinger mv., fungerer dokumentet også som en let tilgængelig og sikker journal. Den praktiske tilrettelæggelse af arbejdsgangene i fogedretterne er således i høj grad baseret på, at der som grundlag for en fogedforretning foreligger et skriftligt og genbrugeligt dokument i papirform, uanset hvorledes dokumentet måtte være fremsendt.

Kravet om, at det originale udlægsfundament i visse tilfælde skal indleveres til fogedretten, kan ikke opfyldes ved f.eks. digital fremsendelse af dokumentet efter indscanning. Da det efter praksis er tilstrækkeligt at indlevere en kopi af fundamentet sammen med anmodningen med henblik på forevisning af det originale dokument under selve forretningen, er bilagskravet ikke til hinder for digital kommunikation.

Det må anses for tvivlsomt, om kravet om skriftlighed til anmodninger om tvangsauktion over fast ejendom, jf. § 560, er til hinder for digital kommunikation. Formålet med dette krav er vel i første række at sikre, at beslutningen om tvangsauktion, der jo kan få helt afgørende betydning for skyldneren, er alvorligt ment. Skriftlighedskravet skaber også fuld klarhed over, hvem der begærer tvangsauktionen og på hvilket grundlag, og bidrager hermed til at sikre skyldnerens retssikkerhed samtidig med, at fordringshaveren advares imod uovervejede at sætte et sådant retsskridt i gang. Skriftlighedskravet må derfor antages at være til hinder for digital kommunikation. Noget andet er, at digital kommunikation på grund af de bilag, der skal vedlægges, normalt heller ikke fremstår som et brugbart alternativ.

³⁵ Eksemplerne er hentet fra Kommenteret Retsplejelov III (2000), s. 55.

Anmodninger om brugeligt pant, umiddelbare fogedforretninger, forbudsforretninger, arrestforretninger og bevissikringsforretninger, skal som nævnt være skriftlige. I al fald hvis kreditor (rekvirenten) er repræsenteret af advokat, må det antages, at anmodningerne skal være underskrevne. Også i andre tilfælde er det nærliggende, at praksis vil kræve underskrift på grund af disse fogedforretningers indgribende karakter. Af denne grund og af de grunde, der er nævnt ovenfor, må det antages, at skriftlighedskravet i al fald ikke med sikkerhed kan opfyldes ved digital kommunikation. Som anført i afsnit 5.2.2 om stævninger vil fremsendelse f.eks. som e-post næppe heller fremstå som et brugeligt alternativ, når de nødvendige bilag ikke praktisk lader sig fremsende på samme måde. Som ved stævninger må det antages, at en anmodning, fremsendt som e-post, vil blive betragtet på samme måde som en anmodning, der fremsendes som telefax, og som skal følges op ved fremsendelse af den ”originale” anmodning.

5.3.3 Meddelelser fra fogedretten til fordringshaveren (rekvirenten)

Det fremgår af retsplejelovens § 491, stk. 1, der også finder anvendelse på sager om brugeligt pant (jf. § 589, stk. 4), umiddelbare fogedforretninger (jf. § 598, stk. 2), arrestforretninger (jf. § 631, stk. 2) og forbudsforretninger (646, stk. 2), og af § 653 a (bevissikringsforretningerne), at fogedretten fastsætter tid og sted for forretningen og giver meddelelse herom til den, der har fremsat den pågældende anmodning. Der er ingen formkrav til denne meddelelse, som således kan gives på den måde, som fogedretten finder hensigtsmæssig – herunder f.eks. telefonisk - jf. retsplejelovens § 154.

Retsplejelovens bestemmelser om tvangsauktion over løsøre indeholder ikke bestemmelser, der er relevante i denne sammenhæng. Det bemærkes herved, at bestemmelserne sjældent finder anvendelse, bortset fra auktioner over registrerede skibe.

Ved tvangsauktion over fast ejendom, der tjener til beboelse for skyldneren, skal fogedretten *underrette* rekvirenten om indkaldelsen af skyldneren til et vejledningsmøde. Fogedretten kan også *indkalde* rekvirenten til vejledningsmødet med den virkning, at auktionsbegæringen anses for bortfaldet, hvis der udeblives, jf. § 561, stk. 2. Der er ingen bestemmelser om, hvorledes underretningen og indkaldelsen skal gives.

Efter fogedrettens bestemmelse kan der afholdes et forberedende auktionsmøde, jf. § 563. Rekvirenten indkaldes hertil med den virkning, at udeblivelse eller manglende tilvejebringelse af nødvendige omkostninger kan medføre tab af auktionsomkostninger, jf. § 563, stk. 1. Der er ingen formkrav til indkaldelsen.

Medmindre auktionen er berammet på et forberedende retsmøde, indkalder fogedretten pant- og udlægshavere i ejendommen (herunder også rekvirenten) og andre, der berøres af auktionen, til tvangsauktionsmødet. Der er i § 564 opstillet en lang række krav til indkaldelsens indhold, men der ikke noget krav om, hvorledes indkaldelsen skal ske. I almindelighed sker indkaldelsen ved anbefalet brev, jf. Kommenteret Retsplejelov III (2000), s. 305, note 7. Sammen med indkaldelsen skal følge salgsopstillingen, der er udarbejdet i henhold til § 562, stk. 3. Ved udsættelse af auktionen sker underretning om det nye auktionsmøde på samme måde, jf. § 571, stk. 2. § 564 finder også anvendelse ved berammelse af ny auktion, jf. § 577, stk. 1.

Hvis auktionsbegæringen tilbagekaldes, skal fogedretten underrette de indkaldte, jf. § 563 (forberedende auktionsmøde) og § 567 (selve auktionen). Der er ikke krav til underretningens form.

Hvis der under auktionen opstår uenighed om fordelingen af auktionsbuddet, kan fogedretten udarbejde et fordelingsudkast, der sendes til de interesserede med opfordring til at fremkomme med indsigelser, jf. § 579, stk. 1. Fremsættes der indsigelser, indkalder fogedretten til møde. Der er ikke formkrav til udsendelsen af fordelingsudkastet eller til indkaldelserne.

§ 580 omhandler fogedrettens udstedelse af auktionsskøde til auktionkøberen.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Gennemgangen viser, at der i mange tilfælde skal ske kommunikation mellem rekvirenten og fogedretten. Fælles for disse regler er, at de i langt de fleste tilfælde kræver skriftlighed. Hvor der ikke er krav om skriftlighed, er der intet til hinder for digital kommunikation. Der er ikke udtrykkelige krav til underskrift i de tilfælde, hvor skriftlighed kræves. Der er ikke krav om forkyndelse eller fremsendelse af brev som anbefalet. Der er derfor næppe noget til hinder for, at fogedrettens kommunikation med rekvirenter kan ske digitalt.

5.3.4 Underretning og eventuel tilsigelse af skyldneren

Det følger af retsplejelovens § 493, stk. 1, at fogedretten så vidt muligt skal underrette skyldneren om tid og sted for forretningen. Underretningen kan undlades i de tilfælde, hvor fogedretten finder det ubetænkeligt at gennemføre forretningen uden meddelelse til skyldneren, eller hvis det må antages, at muligheden for at opnå dækning bliver væsentlig forringet ved at underrette skyldneren.

Underretningen er som udgangspunkt ikke underlagt særlige formkrav.

Hvis fuldbyrdelsen sker på grundlag af udpantningsret følger det imidlertid af § 493, stk. 3, at meddelelse om forretningens foretagelse skal forkyndes for skyldneren, medmindre andet er bestemt i lovgivningen.

Underretningen kan gives i form af en *tilsigelse* af skyldneren i henhold til retsplejelovens § 494. Fogedretten kan tilsige skyldneren til forretningen, hvis denne foretages i den retskreds, hvor skyldneren har bopæl, opholdssted, driver erhvervsmæssig virksomhed eller i en tilstødende retskreds. Ved tilsigelsen pålægges det skyldneren at møde. Hvis tilsigelsen er blevet forkyndt for skyldneren, kan udeblivelse fra mødet uden lovligt forfald medføre, at fogedretten træffer bestemmelse om politifremstilling, jf. retsplejelovens § 494, stk. 2.

Ved tvangsauktion over fast ejendom, der benyttes til beboelse for skyldneren eller hans familie, skal skyldneren som regel indkaldes til et vejledningsmøde, jf. retsplejelovens § 561, stk. 1. Indkaldelsen skal ske ved *anbefalet brev*. I stedet for en indkaldelse til et

møde kan fogedretten i visse situationen *skriftligt* orientere skyldneren om auktionsbegæringen og om skyldnerens muligheder, jf. § 561, stk. 5. Der er ikke andre formkrav til denne orientering.

Det følger af § 564, stk. 1, at fogedretten ved tvangsauktion over fast ejendom skal indkalde skyldneren, pant- og udlægshavere, servitutberettigede og andre, der berøres af ejendommens salg, til tvangsauktionen. Der er ingen formkrav til denne indkaldelse. Stk. 2 opstiller en række indholdsmæssige krav til denne indkaldelse, herunder at den skal indeholde oplysninger om tid og sted, rekvirentens navn og ejendommens beliggenhed.

Problemer vedrørende digital kommunikation

Da fogedrettens underretning til skyldneren ikke er underlagt formkrav, er det fogedretten, der bestemmer underretningsmåden, jf. herved retsplejelovens § 154. Underretningen kan derfor ske digitalt, hvis denne form overhovedet kan bruges.

En tilsigelse (indkaldelse) til et fogedretsmøde skal forkyndes for at have udeblivelsesvirkning. Forkyndelseskravet er til hinder for digital kommunikation, jf. ovenfor i afsnit 5.2.4 og 2.8.

Hvor en indkaldelse skal sendes som anbefalet brev, kan kommunikationen ikke ske digitalt. § 561, stk. 1, om indkaldelse til vejledningsmødet er derfor til hinder for digital kommunikation. Der er ikke formkrav til indkaldelser til auktionsmøder, men salgsopstillingen skal vedlægges. De indholdsmæssige krav til indkaldelse kan uden problemer opfyldes digitalt.

5.3.5 Underretning af andre

Fogedretten kan ”om fornødent” underrette vedkommende kommunalbestyrelse om et vejledningsmøde i forbindelse med behandlingen af en auktionsbegæring vedrørende fast ejendom, jf. § 561, stk. 2. Der er ingen formkrav til underretningen.

Som led i auktionsbehandlingen kan fogedretten antage en sagkyndig, der udarbejder en salgsopstilling. Er ingen sagkyndig antaget, påhviler opgaven rekvirenten. Der er ingen regler om kommunikationen med den sagkyndige. Salgsopstillingen skal foreligge skriftligt, idet den skal sendes ud til de berettigede i forbindelse med indkaldelser til auktionen, men retsplejeloven kan næppe hindre, at salgsopstillingen udsendes digitalt i forbindelse med digital kommunikation.

Fogedretten kan indkalde ”berettigede” i en ejendom til et forberedende auktionsmøde, jf. § 563. Udeblivelse kan medføre tab af auktionsomkostninger. Der er ingen formkrav til indkaldelsen.

Om indkaldelse til selve auktionen og til en eventuel ny auktion, se afsnit 5.3.4 ovenfor.

Problemstillinger ved digital kommunikation

Da der ikke i retsplejeloven er formkrav til disse underretninger, vil underretningspligten kunne opfyldes ved digital kommunikation, hvor denne i øvrigt vil kunne anvendes.

5.3.6 Tredjemands indtrædelse som part under forretningen

Det følger af retsplejelovens § 499, at tredjemand i forbindelse med spørgsmålet om, hvorvidt en forretnings foretagelse vil stride mod hans ret, kan indtræde som part under forretningen. Indtrædelse sker ved, at tredjemand afgiver en erklæring herom til fogedretten.

Der er ingen formkrav til denne erklæring, som således f.eks. kan fremsættes mundtligt til fogedrettens retsbog.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Da der ikke er formkrav til denne erklæring, er bestemmelsen ikke til hinder for digital kommunikation.

5.3.7 Appel af fogedrettens afgørelser

Reglerne om appel af fogedrettens afgørelser findes i retsplejelovens kapital 53.

Ifølge § 587 finder retsplejelovens regler om kære af rettens afgørelser i borgerlige sager tilsvarende anvendelse, og der henvises således til afsnit 5.2.11.

5.3.8 Særligt om bevissikringsforretninger

For så vidt angår anmodningen om foretagelse af bevissikring ved krænkelse af immaterialrettigheder, jf. § 653, henvises til afsnit 5.3.2. Efter § 563 a, stk. 2, skal fogedretten underrette rekvirenten og rekviritus om tid og sted for forretningens foretagelse. Underretning til rekviritus kan i visse risikotilfælde undlades. Der er ikke foreskrevet formkrav til underretningen. Har rekviritus ikke været til stede under forretningen, skal fogedretten uden unødigt ophold underrette rekviritus om det passerede. Fogedretten skal give rekvirenten underretning om undersøgelsens afslutning. Modtagelsen af underretningen er udgangspunktet for fristen for anlæggelse af sag om immaterialretskrænkelsen, jf. § 653 c, stk. 1. Der er ikke knyttet formkrav til disse underretninger.

5.3.9 Arbejdsgruppens overvejelser

Fremstillingen viser, at der også i retsplejelovens fogedretlige regler er bestemmelser, der hindrer digital kommunikation eller skaber tvivl om, hvorvidt digital kommunikation kan anvendes. Der er formentlig stærke praktiske grunde, der kunne tale for, at et krav fra fogedretten om skriftlighed til en anmodning om tvangsfuldbyrdelse, jf. § 488, stk. 1, 2. pkt., ikke bør kunne opfyldes ved digital kommunikation. På grund af den indgribende betydning, som en tvangsauktion over fast ejendom har, taler skriftlighedskravet også for at udelukke digital kommunikation.

Arbejdsgruppen finder efter en samlet vurdering imidlertid ikke, at der på det fogedretlige område kan påvises sådanne særlige forhold, der kan begrunde, at der på dette område skal gælde andre regler end inden for den civile retspleje i øvrigt. Arbejdsgruppens forslag til en ny bestemmelse i § 148 a og § 154, stk. 2, om digital kommunikation henholdsvis til og fra domstolene vil derfor også finde anvendelse på behandling af fogedsager. Endvidere vil arbejdsgruppens forslag til digital forkyndelse også finde anvendelse på fogedsager. Det behov, fogedretten kan have for at modtage oplysninger om tidligere forretninger vedrørende samme krav, kan opfyldes ved at stille (udtrykkeligt) krav herom, jf. retsplejelovens § 488, stk. 1, 1. pkt.

Den særlige regel i § 561, stk. 1, om anvendelse af anbefalet brev er til hinder for digital kommunikation. Arbejdsgruppen foreslår, at reglen ikke skal have denne virkning, ved at tydeliggøre, at der i stedet for anbefalet brev kan anvendes forkyndelse, herunder den foreslåede digitale forkyndelse.

5.4 Strafferetsplejen

5.4.1 Oversigt

Strafferetsplejen bygger som den civile retspleje på et mundtligheds- og umiddelbarhedsprincip. I relation til behandlingen og afgørelsen af en straffesag samler interessen sig derfor om, hvad der mundtligt er fremkommet under domsforhandlingen. Den kommunikation, der inden domsforhandlingen har fundet sted med retten, vil derfor - i forhold til afgørelsen - have en underordnet betydning. På trods heraf optræder der i straffesager en lang række dokumenter, der har været bærere af - eller er udtryk for - en kommunikation, og som har større eller mindre betydning for straffesagens afgørelse.

Dokumenterne i en straffesag kan groft opdeles således:

- anklagemyndighedens anklageskrift og retsmødebegæringer,
- anklagemyndighedens og eventuelt forsvarerens bevisfortegnelse,
- (genpart af) indkaldelser af tiltalte og vidner, eventuelt med dokumentation for at indkaldelsen er modtaget eller forkyndt,
- genpart af andre indkaldelser,
- de fra anklagemyndigheden modtagne sagsakter (retsbogsudskrifter vedrørende sagens hidtidige behandling i det omfang behandlingen har involveret retten, dokumenter der umiddelbart er beviser i sagen, f.eks. falske checks og pengesedler, trusselsbreve osv., berettende dokumenter som f.eks. politi-rapporter, sagkyndige udtalelser, herunder lægeerklæringer, udtalelser om retsmedicinske eller kemiske undersøgelser, og oplysninger om tiltaltes tidligere kriminalitet ("særakten") og personlige forhold ("mappe med personlige oplysninger")),
- dokumenter, der måtte være modtaget fra forsvareren, og som kan inddeles i samme kategorier,
- korrespondance mellem retten og anklagemyndigheden, politiet, forsvareren, tiltalte, vidner mv.

I forhold til en civil sag er det karakteristisk, at "sagens akter" i al væsentlighed er tilvejebragt af politi og anklagemyndighed, og at oplysningerne om tiltaltes stilling til sagen og en eventuel begrundelse herfor ikke foreligger skriftligt inden domsforhandlingen og ikke kommer til at foreligge på anden måde end gengivelsen heraf i retsbogen og dom-bogen.

Om de særlige procesdokumenter, der efter reglerne i § 927 b og § 928 a, kan genfindes i mere komplicerede byretssager, henvises til afsnit 5.4.6 nedenfor.

I strafferetsplejen er parterne i den typiske kommunikation

- domstolene,
- politi og anklagemyndighed,

- sigtede (tiltalte),
- sigtedes forsvarer,
- den forurettede og den advokat, der måtte være beskikket for denne, og
- andre, der f.eks. som anmeldere, erstatningsparter eller vidner kommer i forbindelse med en straffesag.

Kommunikationen har forskellig karakter og indhold, alt efter på hvilket stadium sagen befinder sig. I forhold til civile sager er det karakteristisk, at der i almindelighed ikke foretages en på skrift baseret forberedelse af sagen til domsforhandling. Fremstillingen i det følgende vil beskrive retsplejelovens regler om kommunikation 1) under efterforskningen og efter efterforskningens afslutning inden tiltalerejsningen, 2) tiltalerejsningen og efter tiltalerejsningen, men inden domsforhandling, 3) domsforhandlingen og 4) tiden efter domsforhandlingen.

5.4.2 Efterforskningen

Efterforskning besluttet og gennemføres af politiet, jf. retsplejelovens § 742, stk. 2. Retten medvirker dels som en klage- og kontrolinstans, jf. § 746³⁶, dels som det kompetente organ i tilfælde, hvor kompetencen er henlagt til retten, jf. § 747. Rettens medvirken sker i retsmøder, jf. § 747. Et velkendt eksempel er grundlovsforhør, hvor der skal tages stilling til begæring om varetægtsfængsling.

Kommunikation med anmeldere, vidner og andre ikke sigtede

Anmeldelser om strafbare forhold indgives til politiet, jf. § 742, stk. 1. Der er ikke knyttet formkrav til en anmeldelse, og en anmeldelse vil derfor kunne foretages ved hjælp af digital kommunikation. Da en anmelder ikke har krav på, at efterforskning indledes, og da efterforskning kan indledes uden anmeldelse, jf. § 742, stk. 2, er det ikke afgørende, om en anmeldelse kan indgives f.eks. som e-post.

Anmelderen (og andre) kan indkaldes til afhøringer hos politiet. Der er ingen regler om indkaldelsen og dermed heller ingen formkrav hertil. Da politiet ikke kan pålægge nogen at afgive forklaring, jf. § 750, er det alene et praktisk spørgsmål, hvorledes en indkaldelse foretages. Det forudsættes naturligvis, at persondatalovens bestemmelser overholdes.

Ikke sigtede personer skal i visse tilfælde underrettes om tilladte tvangsindgreb, jf. f.eks. § 788 og § 791 b om indgreb i meddelelshemmeligheden. Efter § 796, stk. 3, jf. stk. 4 og stk. 6, om ransagninger, og § 806, stk. 3, om beslaglæggelser, skal der gives den berørte lejlighed til at udtale sig, inden retten træffer afgørelse om godkendelse af en af politiet besluttet ransagning eller beslaglæggelse. Det samme gælder forud for editionspålæg, jf. § 806, stk. 6. Udtaleretten forudsætter, at der er givet underretning om det pågældende retsskridt. Underretningen vil som regel blive givet af politiet, men

³⁶ Som ændret ved lov nr. 436 af 10. juni 2003

eventuelle udtalelser kan fremsættes såvel til politiet som til retten og er ikke bundet til bestemte formkrav. En noget lignende regel findes i § 814, stk. 3, om fotoforevisning.

Ved en ransagning skal der gives underretning til den, der har rådighed over det husrum eller den genstand, der ransages, når den pågældende ikke har været til stede, jf. § 798, stk. 3. Underretningen kan (af politiet) gives ved en skriftlig meddelelse, der efterlades på stedet, men også på anden måde uden at være bundet af bestemte formkrav.

§ 798, stk. 2, og § 807, stk. 1, om henholdsvis ransagning og beslaglæggelse i henhold til retskendelse, og § 807, stk. 2, om editionskendelser, forudsætter, at rettens kendelse foreligger som en skriftlig udskrift af en rets- eller dombog. Udskriften tjener dels som rettens underretning til politiet om, at indgrebet er tilladt og som politiets dokumentation herfor over for den, indgrebet vedrører. For så vidt angår politiet kan der næppe være noget til hinder for, at en udskrift fremsendes f.eks. som e-post under forudsætning af, at de krav, der følger af persondataloven, er iagttaget. Det kan derimod være tvivlsomt, om en sådan digitalt fremsendt udskrift kan tjene som dokumentation over for den, som indgrebet vedrører, idet denne ikke har mulighed for at konstatere, under hvilke omstændigheder udskriften er fremsendt.

Anmelderen har efter retsplejeloven ikke i almindelighed krav på at blive orienteret om sagens gang eller resultatet af efterforskningen. Opgives påtale, skal anmeldere og eventuelt andre, der har en rimelig interesse heri, underrettes, jf. § 724, stk. 1. Der er ikke foreskrevet formkrav for denne underretning, der i princippet også kan gives mundtligt.

Kommunikation til og fra sigtede

Under efterforskningen vil politiet kunne indkalde den sigtede til afhøringer hos politiet. Der er – som nævnt ovenfor - ingen bestemmelser om, hvorledes en sigtet (eller andre) indkaldes til afhøring, og dermed heller ingen formkrav til en indkaldelse. Det samme gælder anden korrespondance mellem den sigtede og politiet. Der er ikke knyttet retsvirkninger til en indkaldelse til afhøring, men passivitet kan eventuelt skabe et anholdelsesgrundlag.

En sigtet kan indkaldes til et retsmøde under efterforskningen med tilkendegivelse af, at udeblivelse kan medføre anholdelse, jf. § 748, stk. 4, jf. § 757. Indkaldelsen foretages af retten og vil derfor være omfattet af reglen i retsplejelovens § 153, stk. 2, hvorefter forkyndelse (af processuelle meddelelser) kun skal ske, når det er bestemt i loven. At indkaldelsen skal forkyndes følger af § 748, stk. 4, 6. pkt. Som anført i afsnit 2.8.4 kan en indkaldelse, der er fremsendt som e-post, anses for forkyndt, hvis modtageren har bekræftet modtagelsen. Sker bekræftelsen ved e-post, må det kræves, at såvel indkaldelsen som bekræftelsen har været krypteret og forsynet med digital signatur.

Der er heller ikke knyttet særlige formkrav til anden form for kommunikation mellem retten og den sigtede, f.eks. anmodning om beskikkelse af forsvarer, jf. § 732, eller om foretagelse af eller klager over efterforskningsskridt, jf. § 746, anmodning om afholdelse af retsmøde med henblik på sikring af bevis, jf. § 747, underretning om retsmøder, jf. § 748, 1. pkt., og underretning om, hvad der er passeret i retsmøder, som sigtede har været afskåret fra at overvære, jf. § 748, stk. 6. I mange tilfælde vil denne kommunika-

tion ikke foregå direkte mellem sigtede og retten, men mellem sigtede og hans forsvarer eller politiet, som retten kan have overladt underretningspligten til.

Sigtede vil som regel ikke på forhånd være underrettet om efterforskningskridt, der besluttet af politiet. Beslutning om efterforskningskridt, der kræver rettens medvirken, besluttet i retsmøder, som sigtede skal underrettes om, jf. § 748, 1. pkt. Sigtede underrettes dog ikke om retsmøder, der afholdes med henblik på at opnå rettens forudgående beslutning om tvangsindgreb, jf. § 748, 2. pkt. Spørgsmål om efterfølgende underretning opstår kun, hvor sigtede ikke i kraft af selve tvangsindgrebet er blevet underrettet om rettens beslutning, f.eks. en anholdelse eller varetægtsfængsling. Underretning kan også komme på tale af andre end sigtede eller mistænkte, som er blevet berørt af indgrebet, jf. ovenfor. Efter § 788, jf. § 791 b, skal der gives ”underretning” om et indgreb i meddelelshemmeligheden og om dataaflæsning. Underretningen skal gives til indehaveren af telefonen, ejeren eller brugeren af det aflyttede lokale eller afsenderen eller modtageren af et åbnet eller standset brev. Der er ingen formkrav knyttet til underretningen, men derimod visse indholdsmæssige krav, når underretningen gives til en person, der ikke har været mistænkt i sagen, jf. § 788, stk. 1.

En sigtet underrettes om resultatet af efterforskningen, enten ved at tiltale rejses, eller ved en meddelelse om, at påtale opgives (eller begrænses), eller at tiltale frafalder, jf. § 724, stk. 1. Der er ingen formkrav knyttet til en sådan meddelelse. Meddelelse om omgørelse af påtaleundladelsen eller tiltalefrafald og dermed en fortsættelse af strafforfølgningen skal derimod forkyndes (inden en frist på 2 måneder). Der henvises herom til det, der er anført ovenfor.

Kommunikation til og fra forsvareren

Der er i retsplejeloven ingen formkrav til kommunikationen mellem retten og forsvareren eller politiet og forsvareren.

Politirapporter

Politirapporter er skriftlige optegnelser, der indeholder referater af afhøringer og oplysninger om andre efterforskningskridt, jf. § 744. § 751 opstiller krav til rapportens indhold for så vidt angår afhøringer. Den afhørte skal have mulighed for at gøre sig bekendt med rapporten, og den afhørtes rettelser og tilføjelser skal medtages. Den afhørte har ikke pligt til at underskrive rapporten, men det kan heraf udledes, at den afhørte skal have lejlighed til (mulighed for) at underskrive rapporten. En underskrivelse af rapporten kan blive tillagt betydning, hvis den afhørte senere benægter at have udtalt sig som anført i rapporten. Underskriftskravet indebærer således, at rapporten, der i de fleste tilfælde foreligger i elektronisk form i politiets IT-system (”Polsas”), må udskrives på papir.

5.4.3 Tiltalerejsningen og domsforhandlingens forberedelse

Kommunikation til domstolene

Tiltale rejses ved et *anklageskrift*, der skal underskrives af anklagemyndigheden, jf. § 831 (nævningesager), § 926 (domsmandssager) og § 930 (sager uden domsmænd). Kravene til anklageskrift finder også anvendelse i tilståelsessager, der behandles efter § 923, jf. henvisningen i stk. 5. I andre tilståelsessager, der fremmes efter § 922 (dvs. sager, hvor der alternativt skulle have medvirket domsmænd), rejses tiltalen ved tilførsel til retsbogen, jf. § 922, stk. 7. Kravet om underskrift er i sig selv til hinder for digital kommunikation, men underskriftskravet kan opfyldes med en kvalificeret digital signatur, hvis digital kommunikation kan anvendes.

Retsplejeloven forudsætter klart, at anklageskriftet skal foreligge skriftligt. Anklageskriftet skal således ”indleveres” på rettens kontor, jf. § 832, stk. 1, og genpart skal forkyndes for tiltalte. De indholdsmæssige krav, der stilles til et anklageskrift, jf. § 831, stk. 1 og 2, kan opfyldes ved digital kommunikation. Det forudsatte skriftlighedskrav tilgodeser væsentlige hensyn. Anklageskriftet er straffesagens vigtigste dokument, der sætter rammerne for sagen i retsplejelovens akkusatoriske procesform, jf. f.eks. § 908, stk. 4. Pressemedarbejdere kan på rettens kontor gennemse og få kopi af anklageskriftet med en vis anonymisering, jf. § 41 a, stk. 1. En fortolkning af retsplejeloven fører derfor frem til, at anklageskriftet ikke kan fremkomme som led i en digital kommunikation.

Sammen med anklageskriftet skal der indleveres en *bevisfortegnelse*. Genpart af bevisfortegnelsen sendes til forsvareren, jf. § 835. Der gælder ikke formkrav til en bevisfortegnelse, men det er naturligvis forudsat, at den foreligger skriftligt. En bevisfortegnelse skal ikke underskrives, og der knytter sig ikke samme alvorligere retsvirkninger til et sådant dokument som til et anklageskrift. Det kan derfor næppe antages, at kravene til en bevisfortegnelse ikke kan opfyldes ved digital kommunikation, hvis denne i øvrigt kan finde sted, selv om de praktiske fordele herved sikkert er begrænsede.

Forsvareren skal efter § 836, stk. 1, afgive sin bevisfortegnelse til retten og anklagemyndigheden og kan efter § 836, stk. 2, fremsætte begæring til retten om, at et af anklagemyndigheden anført bevis tilvejebringes på anden måde. Om forsvarerens bevisfortegnelse må gælde det samme som for anklagemyndighedens.

I domsmandssager for byret (kapitel 80) og i sager uden domsmænd (kapitel 81) finder de anførte regler tilsvarende anvendelse, eventuelt med mindre tillem্পninger efter ”forholdets natur”, jf. § 939.

Sammen med anklageskriftet og bevisfortegnelsen skal sagens ”øvrige dokumenter” fremsendes til retten, jf. § 834 og § 927. Disse dokumenter er navnlig de politirapporter, der er udfærdiget under efterforskningen, og relevante erklæringer fra offentlige myndigheder eller særligt sagkyndige, f.eks. lægeerklæringer (”politiattester”), analyseresultater, mv. Endelig vedlægges en såkaldt mappe med personlige oplysninger og udskrifter af kriminalregistret og af eventuelt tidligere domme. Så længe sagsbehandlingen også hos politiet er papirbaseret (men med en væsentlig understøttelse af IT-teknologi), vil der næppe være noget særligt behov for at kunne fremsende dokumenterne digitalt, hvad enten dokumenterne har foreligget i denne form eller ved indscanning kan forelig-

ge således. Det er selvsagt vanskeligt at vurdere, om der i takt med udviklingen af sagsbehandlingssystemerne opstår et behov herfor, og hvor stort behovet vil være.³⁷

Sager, der ellers skulle have været behandlet som nævningsager eller ved byret med domsmænd, kan – hvis tiltalte samtykker og har afgivet en uforbeholden tilståelse – afgøres uden medvirken af lægdommere. I praksis indbringes sådanne tilståelsessager for retten ved en ”retsmødebegæring” med en beskrivelse af den eller de sigtelser, der er rejst mod sigtede. Beskrivelsen vil i praksis som regel være af en så præcis karakter, at kravene i § 831 til et anklageskrift vil være opfyldt.

En retsmødebegæring tjener for så vidt samme formål som et anklageskrift, men er dog ikke i samme grad udtryk for anklagemyndighedens endelige overvejelser om tiltale-spørgsmålet, idet tiltalen rejses til retsbogen.³⁸ Det må derfor nok antages, at retsplejeloven ikke er til hinder for, at en retsmødebegæring fremsendes til retten i digital form.

Kommunikation fra domstolene

Tiltalte skal gøres bekendt med, hvornår sagen mod ham behandles. Tiltalte indkaldes af retten i sager, der behandles efter kapitel 81, jf. § 932. I sager, der forventes fremmet som tilståelsessager efter § 922, vil det som regel også være retten, der tilsiger sigtede, jf. § 747 og § 748, stk. 4. Om disse indkaldelser kan foretages som e-post, gælder det samme som ved rettens indkaldelser i civile sager, jf. foran i 5.2.3. I sager, der behandles efter kapitel 77 (nævningesager) og kapitel 80 (domsmandssager), er det derimod anklagemyndigheden, der foranstalter indkaldelsen, jf. § 840, stk. 2, jf. § 927. Indkaldelsen skal forkyndes for tiltalte, og der gælder derfor det samme som anført i afsnit 5.2.4 ovenfor.

Indkaldelse af vidner foretages efter tilsvarende regler, jf. § 840, stk. 4, jf. § 927.

5.4.4 Domsforhandlingen

Oplysninger om den retslige behandling vil fremgå af retsbogen, jf. § 876 om afgivne forklaringer. Hertil knytter sig spredte bestemmelser om tilførsler til retsbogen, jf. f.eks. § 881 og § 882 om afsigelse af kendelser og § 893, stk. 2, om retsformandens retsbelæring i nævningsager. I mere almindelighed kan det anføres, at der ved *retsbogstilførsler*

³⁷ I den såkaldte Tvind-sag, der behandles efter retsplejelovens kapitel 80 af Retten i Ringkøbing i Vestre Landsrets lokaler i Århus, er – iflg. Dagspressen og Domstolsstyrelsen – samtlige dokumenter, der samlet i A4 ringbind fylder mere end 100 reolmeter, indscannet og lagret på en CD-rom. Anklagere, forsvarerne, dommeren og domsmændene og de tiltalte kan læse dokumenterne ved hjælp af de 20 fladskærme, der er opstillet i lokalet, men de kan ikke selv hente dokumenterne frem. Anklagere og forsvarere har fra bærbar computer desuden Internetadgang. Sagen forventes tidligst færdigbehandlet i maj 2004, og arbejdsgruppen har allerede af den grund ikke mulighed for at vurdere fordele og ulemper ved en således digitaliseret proces.

³⁸ Indtil lovændringen ved lov nr. 433 af 31. maj 2000 skulle ”det til retsbogen betydes tiltale, hvad der er tiltalens genstand”. Efter den gældende § 922 skal ”sigtede gøres bekendt med det forhold, tiltalen angår”. Ændringen dækker ikke over realiteter. I praksis refereres tiltalen i retsbogen ved en henvisning til retsmødebegæringens gengivelse af sigtelsen med de ændringer, anklagemyndigheden har foretaget i retsmødet.

sker en skriftlig fiksering af, hvad der er passeret i et retsmøde, jf. retsplejelovens § 34 og § 35. Er retsbogen blevet til ved hjælp af IT-teknologi, foreligger den i et digitalt medium, men det følger af bekendtgørelse nr. 253 af 13. juni 1973, at retsbogen er den, der er udskrevet på papir, og som et løsbladssystem samles, indbindes og underskrives af dommeren. Retsbogen tjener i så henseende væsentlige formål, der – i hvert fald – ikke først og fremmest er kommunikative. De gældende bestemmelser er, som det vil være fremgået, til hinder for, at retsbogen (kun) kan foreligge i digital form.

Retsbogen kan imidlertid også indeholde en afgørelse (kendelse eller beslutning), som skal meddeles en part eller tredjemand. Der henvises herom til nedenfor om domme.

5.4.5 Efter domsforhandlingen

Retten's afgørelse i en straffesag sker som hovedregel ved dom, der optages i dombogen, jf. § 35, stk. 5, 2. pkt. Det er en selvfølge, at anklagemyndigheden og forsvareren får en udskrift af dombogen. Tidligere var en udskrift en *afskrift* af dombogen, senere blev mange udskrifter gennemslagskopier. I dag tilvejebringes en udskrift enten som en fotokopi af dombogen eller som en udskrift (kopi) af den digitale fil, der findes i sagsbehandlingssystemet. Udskriftens rigtighed opnås kun, hvis der er sikkerhed for, at domsfilen ikke (kan) ændres efter udprintning af den kopi, der benyttes som dombog.

Mens der ikke er noget krav om, at en udskrift af dombogen (eller retsbog) skal gengive dommerens underskrift, må det antages, at modtageren af en udskrift kan forlange, at udskriftens rigtighed er bekræftet. Hertil kræves en personlig underskrift fra dommeren eller en kontorfunktionær, der er bemyndiget hertil. Det må derfor antages, at en digital ”udskrift” ikke er i overensstemmelse med de eksisterende regler. Noget andet er, at de eksisterende regler (bortset fra persondataloven, medmindre udskriften krypteres) ikke er til hinder for, at en udskrift meddeles ved digital kommunikation, hvor modtageren lader sig nøje hermed. Anklagemyndigheden og forsvareren har f.eks. ikke samme behov for at modtage en udskrift, der opfylder alle formkrav.

Tiltalte *skal* kun have en domsudskrift, hvis han ikke har været til stede ved domsafsigelsen, jf. § 219, stk. 5, men i praksis får tiltalte (af retten) domsudskrift i andre tilfælde, selv om praksis formentlig ikke ligger helt fast. Kun i tilfælde, hvor tiltalte er udeblevet, men sagen er fremmet til dom efter bestemmelserne i retsplejelovens § 847, stk. 3, skal domsudskriften forkyndes. Forkyndelseskravet vil i sig selv hindre, at domsudskriften kan fremsendes digitalt, jf. afsnit 5.2.4.

5.4.6 Særlige dokumenter i byretssager

Ved lov nr. 385 af 10. juni 1987 blev der på grundlag af betænkning nr. 1066/1986 om bekæmpelse af økonomisk kriminalitet indsat nogle særlige bestemmelser i kapitel 80 med det formål af lette byretternes behandling af tunge sager om hovedsagligt økonomisk kriminalitet. Der blev således åbnet adgang til at afholde et særligt forberedende retsmøde, jf. § 927 a, der er formuleret over § 357. Endvidere fik (by)retten mulighed

for at pålægge anklagemyndigheden at fremsende en skriftlig forelæggelse og at pålægge forsvareren at fremkomme med eventuelle bemærkninger hertil inden en bestemt frist, jf. § 927 b. En skriftlig forelæggelse erstatter ikke en forelæggelse under domsforhandlingen, men denne kan begrænses til en sammenfatning af den skriftlige. Efter § 928 a, stk. 2, kan parterne med rettens tilladelse indlevere en skriftlig procedure, således at der alene sker en mundtlig sammenfatning heraf under domsforhandlingen. Endelig kan retten pålægge anklageren og forsvareren at afgive en skriftlig oversigt over procedurens indhold med angivelse af hovedsynspunkter, jf. § 928 a, stk. 3.

5.4.7 Ankebehandling

Ankens iværksættelse

Anke af dommen i første instans kan ske af tiltalte og af anklagemyndigheden. Ikke alle byretsdomme kan ankes, jf. § 962, stk. 2. Tiltaltes anke sker ved en *ankemeddelelse*, der kan fremsættes mundtligt til retsbogen, til den, der forkynder dommen (i de få tilfælde, hvor dommen skal forkyndes) eller – hvis domfældte er fængslet – til ”fængselsbestyrelsens bog”. I andre tilfælde skal ankemeddelelsen være skriftlig og underskrives af domfældte, jf. § 948, stk. 1.

Anklagemyndighedens anke sker ved forkyndelse af en ankemeddelelse for domfældte, jf. § 947. Meddelelsen skal forkyndes, og genpart sendes til landsrettens kontor, jf. § 947, stk. 2.

Hvis det ikke allerede er sket i ankemeddelelsen, må den ankende inden ankefristens udløb angive sine ankegrunde, jf. § 950. Hvis anke af en byretsdom omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld, skal der udfærdiges (nyt) anklageskrift, jf. § 965 b. I praksis sker det som regel ved en bemærkning i ankemeddelelsen med henvisning til det for byretten udfærdigede anklageskrift.

Ankebehandlingen

Ved en bevisanke af en byretsdom finder en fuldstændig ny domsforhandling sted for landsretten, jf. § 965 a. Ankebehandlingen giver derfor ikke anledning til andre overvejelser i relation til den digitale kommunikation end førsteinstansbehandlingen. Der kan derfor henvises til det, der tidligere er anført herom.

Hvis anken kun omfatter strafudmålingen (og eventuelle rettergangsfejl mv., jf. om ankegrundene § 945), oversender, henholdsvis indsender anklagemyndigheden efter forkyndelse af ankemeddelelsen (og eventuel meddelelse om ankegrundene) ”sagens akter” til Højesteret eller vedkommende landsret, jf. § 952 og § 965.

5.4.8 Problemstillinger vedrørende digital kommunikation og arbejdsgruppens overvejelser

I den mangfoldighed af kommunikation, der foregår som led i behandlingen af straffesager, er det først og fremmest retsplejelovens krav til et anklageskrift, der kan antages at hindre digital fremsendelse til retten, forsvareren mv. Den centrale betydning, som retsplejeloven tillægger dette dokument, taler afgørende for at fortolke skriftligheds- og underskriftskravet således, at disse krav er til hinder for digital kommunikation. Ganske vist vil en fejl i en digital kommunikation omkring anklageskriftet aldrig kunne tænkes at medføre et urigtigt udfald af en straffesag, da anklageskriftet skal oplæses ved domsforhandlingens begyndelse. Imidlertid udløser et anklageskrift retsvirkninger også inden domsforhandlingen, og et fejlkommunikeret anklageskrift kan få særdeles uheldige følger for de implicerede. Retsplejelovens formkrav i § 831 må antages at være til hinder for digital kommunikation af anklageskrifter. Det er imidlertid arbejdsgruppens opfattelse, at det er forsvarligt af fjerne denne hindring under forudsætning af, at der anvendes digital signatur og kryptering.

Selv om der ikke efter retsplejeloven opstilles samme krav til retsmødebegæringer som til anklageskrifter, er det dog fast antaget, at en retsmødebegæring skal foreligge skriftligt. Der er heller ikke til retsmødebegæringer knyttet samme forventninger om endelighed og afslutning som til et anklageskrift, men dokumentets betydning for processen må medføre, at der må opstilles samme krav som til anklageskrifter, og at spørgsmålet om digital kommunikation må løses på samme måde.

Der er ikke i retsplejeloven samme formkrav til bevisfortegnelser, og det forudsatte skriftlighedskrav kan efter dette dokumentets funktion og betydning ikke i sig selv antages at være til hinder for digital forsendelse.

Der må gælde det samme for indkaldelser, der skal forkyndes, og anden form for kommunikation mellem retten, anklagemyndighed, politi, forsvarere, beskikkede advokater og andre, som i den civile retspleje, jf. afsnit 5.2.

En skriftlig forelæggelse, skriftlig procedure og skriftlig angivelse af hovedsynspunkter, jf. retsplejelovens §§ 927 b og 928 a, skal efter sagens natur foreligge skriftligt. Disse dokumenter har dog ikke en sådan karakter eller betydning for straffesagen, at det kan antages, at skriftlighedskravet er til hinder for, at dokumenterne fremsendes til retten ved digital kommunikation.

Så længe "sagens akter" foreligger i papirform hos politi og anklagemyndighed, vil spørgsmålet om digital fremsendelse ikke fremstå som en praktisk løsning. Retsplejeloven har utvivlsomt forudsat, at sagens akter fremsendes til retten som originale dokumenter, jf. § 834, dvs. i den form, eventuelt som fotokopier, hvori de foreligger hos politiet og anklagemyndigheden, således at det er forsvareren og en eventuel beskikket advokat, der modtager genparter, jf. herved § 835, stk. 1, 2. pkt., ("tilgængelige på hen-

sigtsmæssig måde”) og den mere moderne affattede bestemmelse³⁹ i § 745, stk. 1, (”genparter”) og – for så vidt en beskikket advokat - § 741 e, stk. 3. Ved en digital fremsendelse er det ikke dokumentet, der fremsendes, men modtageren får en kopi (ved indscanninger), således at det originale dokument forbliver hos afsenderen. Hvis dokumentet hos afsenderen alene foreligger i digital form, vil en udskrivning af dokumentet på papir have karakter af en kopi. I en sådan situation må retten lade sig nøje med en kopi, og det kan i denne situation være af mindre betydning, om kopien er den kopi, politiet har modtaget eller printet ud, eller om retten i digital form modtager en kopi, som udskrives. Det kan imidlertid overvejes, hvilken sikkerhed der er for, at kopien er en rigtig kopi af den pågældende fil med det indhold, filen havde ved den første forsendelse.

Et eksempel kan belyse tankegangen:

Politiet modtager med e-post en anmeldelse fra en bank om checkfalsk. Anmeldelsen er vedlagt en indscannet kopi af den pågældende check. Politiet udprinter anmeldelsen og checkkopien. Ved en efterfølgende afhøring afgiver den sigtede forklaring til politirapport. Sigtede erkender at have forsynet checken med falsk underskrift og erkender, at den checkkopi, politiet er i besiddelse af, gengiver checken korrekt. Forklaringen indtastes i politiets sagsbehandlersystem (Polsas) og udprintes. Printet underskrives af sigtede. Anklageskrift eller retsmødebegæring bliver til på samme måde som politirapporten og fremsendes til retten og vedlægges de udprintede kopier af anmeldelsen og checkkopien og rapportudskriften med sigtedes underskrift. Denne behandling af sagen vil ikke give anledning til overvejelser hos retten eller forsvareren. Hvis sigtede/tiltalte i retten bestrider rigtigheden af den foreliggende checkkopi, vil den originale check kunne fremskaffes.

Ved en optimal udnyttelse af IT-teknologien vil sagen kunne ekspederes til retten med e-post, således at anklageskrift/retsmødebegæring, politirapport, anmeldelse og checkkopi vedhæftes som filer. Retten modtager ingen originale dokumenter, men alene kopier af elektroniske filer. For så vidt angår anmeldelsen og checkkopien kan der intet problem være; disse filer (eller kopier) kan blot videresendes, således som de blev modtaget, og retten modtager disse dokumenter i samme form, som politiet har modtaget dem. Der er umiddelbart dog ingen sikkerhed for, at (kopierne af) disse filer ikke er blevet behandlet af politiet inden videresendelsen. Ved den sigtedes underskrivelse af den udprintede politirapport, er det rimeligt at anse den udprintede rapport som original, idet der efter underskrivelsen ikke kan foretages rettelser i den til grund liggende fil (i al fald ikke uden angivelse af underskriften ikke dækker rettelser). Retten modtager derfor ikke den originale politirapport og har ikke det umiddelbare bevis for, at rapporten (med et bestemt indhold) er underskrevet af den sigtede. En digital fremsendelse af en kopi af den elektroniske fil, der indeholder rapportens tekst, kan derfor ikke erstatte papirrapporten.

De gældende krav til rets- og dombøger kan ikke opfyldes ved en digital fremsendelse af udskrifter, men arbejdsgruppen finder, at der bør tilvejebringes mulighed for digital fremsendelse af rets- og dombogsudskrifter under forudsætning af, at der ved anvendelse af digital signatur skabes rimelig sikkerhed for, at der ikke kan ske ændringer af de elektroniske filer.

³⁹ Formuleret ved lov nr. 243 af 8. juni 1978. Ved lov nr. 436 af 10. juni 2003 (bekæmpelse af rockerkriminalitet og anden organiseret kriminalitet) er § 745, stk. 1, (med en enkelt begrænsning) blevet til § 745, idet bestemmelserne i § 745, stk. 2 – 4 har fået selvstændige paragrafnumre og ændrede.

Det er efter en samlet vurdering herefter arbejdsgruppens opfattelse, at retsplejelovens krav om skriftlighed og underskrift af dokumenter ikke bør være til hinder for digital kommunikation, heller ikke for så vidt angår anklageskrifter og retsmødebegæringer med henblik på sagens behandling som tilståelsessag. Der gør sig ikke på dette område sådanne særlige hensyn gældende, der kan begrunde en anden regulering. Lovgivningsmodellen må derfor være den samme som skitseret i afsnit 5.2.13 vedrørende civile sager, herunder også for så vidt angår spørgsmålet om digital signatur.

5.5 Procesbevillingsnævnet

Procesbevillingsnævnet er oprettet ved lov nr. 390 af 14. juni 1995 om ændring af retsplejeloven (Oprettelse af et procesbevillingsnævn mv.) Reglerne om Procesbevillingsnævnet fremgår af retsplejelovens kapitel 1 a.

Procesbevillingsnævnet behandler ansøgninger om anden- og tredjeinstansbevillinger i civile sager og straffesager, jf. retsplejelovens § 22.

Nævnet indtager en særlig stilling i domstolssystemet, idet nævnets administrative og bevillingsmæssige forhold nok varetages af Domstolsstyrelsen, jf. retsplejelovens § 26, stk. 2, men nævnet virker uafhængigt af styrelsen og andre myndigheder.

I medfør af retsplejelovens § 25 fastsætter Procesbevillingsnævnet selv sin forretningsorden. Forretningsordenen fremgår af bekendtgørelse nr. 151 af 23. februar 2001.

Efter § 2 i forretningsordenen skal ansøgning om procesbevilling være skriftlig, og angive de grunde, som ansøgeren vil påberåbe sig, ligesom ansøgningen skal være ledsaget af den eller de afgørelser, som sagen vedrører, og kopi af dokumenter, der i øvrigt er af betydning for sagens afgørelse. Som det er nævnt i afsnit 5.2.11, accepterer Procesbevillingsnævnet, at en ansøgning alene fremsendes pr. telefax uden nødvendigvis at blive fulgt op af en original ansøgning. Det er oplyst over for arbejdsgruppen, at Procesbevillingsnævnet for tiden ikke accepterer ansøgninger, der sendes ved anvendelse af digital kommunikation, f.eks. e-post.

5.5.1 Problemstillinger vedrørende digital kommunikation og arbejdsgruppens overvejelser

Procesbevillingsnævnet fastsætter selv sin forretningsorden og kan derfor også selv fastsætte eventuelle formkrav til ansøgninger til nævnet. Nævnet kræver som nævnt, at ansøgninger skal foreligge skriftligt, og da nævnet ikke accepterer ansøgninger sendt ved anvendelse af digital kommunikation, er skriftlighedskravet til hinder for digital kommunikation.

Det er dog arbejdsgruppens opfattelse, at kravet om skriftlighed i nævnets forretningsorden ikke hviler på så tungtvejende hensyn, at ansøgninger til nævnet ikke bør kunne indgives ved anvendelse af digital kommunikation med digital signatur.

Arbejdsgruppen foreslår i den forbindelse ikke særskilte ændringer i retsplejeloven, idet arbejdsgruppen forudsætter, at den foreslåede bestemmelse i § 148 a, også finder anvendelse ved kommunikation med Procesbevillingsnævnet, således at kravet om skriftlighed i nævnets forretningsorden ikke vil være til hinder for anvendelse af digital kommunikation.

6 Konkursloven

Efter reglerne i konkursloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 118 af 4. februar 1997, som ændret ved lov nr. 402 af 26. juni 1998, behandler skifteretten sager om betalingsstandsning, konkurs, gældssanering og tvangsakkord. Skifterettens behandling af tvister sker efter reglerne i konkurslovens kapitel 31, der suppleres af retsplejelovens regler med de ændringer, ”som følger af forholdets natur”, jf. konkurslovens § 243. Om anke og kære af skifterettens afgørelser findes en tilsvarende henvisningsbestemmelse, jf. konkurslovens § 255.

Med henblik på at identificere de bestemmelser i konkursloven, der kan være til hinder for eller vanskeliggøre digital kommunikation med domstolene, omtales i det følgende konkurslovens regler om

- kommunikation til skifteretten,
- kommunikation fra skifteretten og
- anden kommunikation

6.1 Kommunikation til skifteretten

6.1.1 Anmeldelser og begæringer

Sager efter konkursloven indledes ved en anmeldelse af betalingsstandsning eller ved en begæring om gældssanering, konkurs eller akkordforhandling. Begæring om konkurs kan indgives af skyldneren eller af en kreditor, mens betalingsstandsning, akkordforhandling og gældssanering forudsætter en henvendelse fra skyldneren.

Ved indgivelse af en anmeldelse om betalingsstandsning eller begæring om konkurs, akkordforhandling eller gældssanering etableres en fristdag, jf. § 1.

Anmeldelse af betalingsstandsning og begæring om konkurs, akkordforhandling og gældssanering skal indeholde visse nærmere oplysninger, der identificerer skyldneren, jf. konkurslovens § 7. Anmeldelsen eller begæringen skal være skriftlig, men der gælder efter konkursloven ikke et krav om underskrift. De dokumenter, der påberåbes, skal vedlægges begæringen eller anmeldelsen.

Skifteretten påfører anmeldelsen eller begæringen datoen for dens modtagelse, jf. § 7, stk. 2. Ved anmeldelse om betalingsstandsning påfører skifteretten endvidere tidspunktet for modtagelsen, idet udlæg og arrest ikke kan foretages fra det tidspunkt, hvor anmeldelsen om betalingsstandsningen er modtaget af skifteretten inden for dennes normale åbningstid, jf. konkurslovens § 16. Der er ikke formkrav til påtegningen, men da påtegningen skal påføres den skriftlige anmeldelse eller begæring, må påtegningen nødvendigvis være skriftlig.

Det er tidligere fastslået i retspraksis, at en konkursbegæring kan indgives ved et telegram, jf. U 1907.530. Mogens Munch: Konkursloven med kommentarer (9. udgave) s.

99 antager, at en begæring eller anmeldelse ”efter omstændighederne” også kan indgives ved telex og telefax.⁴⁰

Der er ikke i retspraksis eller lovgivningen taget stilling til anvendelsen af digitale meddelelser inden for konkurslovens område.⁴¹ På samme måde som stævninger og andre processkrifter i den borgerlige retspleje må det antages, at skriftlighedskravet ikke i sig selv udelukker anvendelse af digital kommunikation, men at spørgsmålet må afgøres ved fortolkning med vægt på de hensyn, der må antages at ligge bag skriftlighedskravet. Som tidligere omtalt har Højesteret i U 2001.1980 1/H fastslået, at anmodninger om tvangsopløsninger kan karakteriseres som processkrifter og således skal underskrives, jf. retsplejelovens § 261, stk. 2. Det samme må gælde anmeldelser og begæring efter konkursloven, der ikke indeholder hjemmel til at fravige dette underskriftskrav.

En skyldners anmeldelse af betalingsstandsning skal indeholde skyldnerens forslag til, hvem der skal beskikkes som tilsyn under betalingsstandsningen og en erklæring fra vedkommende om, at denne er villig hertil og opfylder betingelserne i konkurslovens § 238. Anmeldelsen er uden virkning, hvis den ikke indeholder disse oplysninger, jf. § 10, stk. 2.

Erklæringen skal vedlægges den skriftlige anmeldelse eller være indeholdt i den, hvorfor det må antages, at også erklæringen skal være skriftlig. Erklæringen har til formål at sikre, at vedkommende udfører sin opgave så objektivt som muligt uden at være afhængig af skyldner eller sagens udfald. Efter erklæringens formål og betydning må det antages, at også erklæringen skal være underskrevet af den pågældende, for at anmeldelsen er gyldig.

En skyldners konkursbegæring skal vedlægges en opgørelse over aktiver og passiver samt en liste over fordringshavere, jf. § 22. Da begæringen skal være skriftlig, skal opgørelsen og listen også være skriftlig.

En anmeldelse af betalingsstandsning eller begæring om konkurs, der er sendt til skifteretten som telefax, opfylder ikke underskriftskravet. På samme måde som ved stævninger må det antages, at den telefaxede anmeldelse eller begæring kan etablere fristdag – og i øvrigt skabe de retsvirkninger, der er knyttet til en anmeldelse eller begæring – hvis den straks følges op af den ”originale” anmeldelse eller begæring, også selv om der ikke formelt af skifteretten er fastsat en frist. Omvendt må § 8, jf. straks nedenfor, medføre, at der kan fastsættes en (kort) frist, hvor den originale anmeldelse eller begæring ikke

⁴⁰ I den pågældende note henvises til omtalen af frisdagsproblematikken, mens problemet omkring formkravet ikke ses nærmere overvejet. Virkningen af, at telefaxen ikke indeholder en original underskrift, behandles i det følgende.

⁴¹ I en (i denne sammenhæng ældre) artikel i U 1992B.402 har Birgit Kofod Olsen gennemgået anvendelsen af aftalelovens § 32, stk. 2, på meddelelser sendt ved hjælp af elektronisk kommunikation. Baggrunden for artiklen var fremkomsten af et kommunikationssystem ved navn EDI (Electronic Data Interchange), der i et vist omfang minder om kommunikation ved hjælp af e-post. Elektronisk dataudveksling anvendes i dag i vidt omfang, jf. betænkning 1400/2000. Artiklen bygger imidlertid på den forudsætning, at der anvendes en tredjemand til at levere beskeden, hvilket med nutidens og fremtidens kommunikationsformer ikke nødvendigvis vil være påkrævet. Det konkluderes, at aftalelovens § 32, stk. 2, må antages at finde anvendelse, hvor der ved elektronisk kommunikation er gjort brug af en tredjemand til at levere meddelelsen.

fremkommer umiddelbart efter telefaksen. Der ses dog ikke at være taget stilling til spørgsmålet i den trykte praksis.

Skifteretten kan meddele en kort frist til at fremskaffe manglende oplysninger eller til at udsende påbudte meddelelser, jf. § 8. Bestemmelsen må ligesom retsplejelovens § 349, stk. 2, om frister til udbedring af mangelfulde stævninger, kunne anvendes i de tilfælde, hvor anmeldelsen eller begæringen lider af formelle mangler, f.eks. manglende underskrift. Fristbestemmelsen omfatter dog ikke oplysningerne om det foreslåede tilsyn, idet anmeldelsen er uden virkning, hvis den ikke indeholder disse oplysninger, jf. § 10, stk. 2, sidste pkt.

Under en betalingsstandsning kan skifteretten forlænge betalingsstandsningen, hvis skyldneren anmoder herom, jf. § 16 e, stk. 2. Anmodningen skal være skriftlig og indeholde redegørelse og udtalelse fra tilsynet og en eventuel udtalelse fra kreditorudvalget.⁴²

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Under hensyn til den væsentlige betydning, der tillægges en anmeldelse om betalingsstandsning eller en begæring om konkurs eller anmodning om akkordforhandling eller gældssanering, er det tvivlsomt, om konkurslovens skriftlighedskrav åbner mulighed for digital kommunikation. Det opstillede krav om underskrift er i hvert fald til hinder for digital kommunikation.

Problemstillingen er i høj grad analog med det tilsvarende spørgsmål for så vidt angår stævninger og andre processkrifter, og der henvises derfor i det hele til gennemgangen af de gældende krav i retsplejeloven til en stævning, jf. afsnit 5.2.1.

6.1.2 Erklæringer

Erklæringer til skifteretten kan fremkomme fra skyldneren (jf. konkurslovens § 10, stk. 2, § 24, stk. 1, § 165 og § 202, stk. 1, 2. pkt.), fra et designeret eller beskikket tilsyn (jf. § 10, stk. 2, § 24, stk. 1) eller fra tillidsmænd, jf. § 165, stk. 4.

Som nævnt i afsnittet ovenfor, skal en skyldners anmeldelse af betalingsstandsning indeholde en erklæring fra den, der ønskes beskikket som tilsyn, jf. § 10, stk. 2. Søger en skyldner udsættelse af behandlingen af en konkursbegæring, skal en tilsvarende erklæring fremkomme, jf. § 24, stk. 1.

En skyldners anmodning om åbning af akkordforhandling skal være ledsaget af en erklæring fra skyldneren, afgivet på tro og love, jf. § 166, stk. 1, nr. 3, og en statusoversigt udarbejdet af de valgte tillidsmænd, jf. § 165, stk. 2. Tillidsmændene skal afgive en er-

⁴² I U 1997.994 antager Østre Landsret, at anmodning om forlængelse af en betalingsstandsning, der (ved en fejl?) ikke var underskrevet af skyldneren, men indgivet af tilsynet, der var advokat, ikke kunne tages til følge. Landsretten synes uden videre at antage, at der gælder et underskriftskrav, og landsretten har ikke brugt fristbestemmelsen i § 8 til at få den manglende underskrift fremskaffet.

klæring om skyldners forslag, jf. § 165, stk. 4. Der skal desuden foreligge tiltrædelseserklæringer fra mindst 40% af fordringshaverne, jf. § 166, stk. 1, nr. 2. Også en anmodning om gældssanering skal indeholde skyldners erklæring på tro og love om rigtigheden af de afgivne oplysninger, jf. § 202.

Erklæringen fra tilsynet i § 10, stk. 2, skal være skriftlig, da anmeldelsen er det. Det samme gælder ved åbning af akkordforhandling tillidsmændenes erklæring og fordringshavernes tiltrædelseserklæringerne.

At en erklæring skal afgives ”på tro og love” indebærer ikke uden videre, at erklæringen skal være skriftlig eller underskrevet. Afgivelsen af erklæringen på den nævnte højtidelige måde skal sikre, at erklæringsgiveren kan straffes efter straffelovens § 161. Denne bestemmelse omfatter både erklæringer, der afgives mundtligt som skriftligt, og strafansvaret er ikke knyttet til, om erklæringen er underskrevet. Afgives erklæringen skriftligt, og f.eks. ikke mundtligt i et retsmøde, vil strafansvaret være afhængig af, at erklæringens *autenticitet og uafviselighed* kan godtgøres. I praksis vil dette bevis forudsætte, at erklæringen er underskrevet. Krav om erklæringer på ”tro og love” kan derfor opfyldes ved digital udveksling af erklæringen på samme bevissikre måde, dvs. ved anvendelse af digital signatur.

Skifteretten kan som nævnt forlænge en betalingsstandsning, hvis skyldneren anmoder herom, jf. § 16 e, stk. 2. Anmodningen skal være vedlagt en udtalelse fra tilsynet og fra et eventuelt kreditorudvalg.

Udtalelserne og redegørelsen fra tilsynet og kreditorudvalget må forudsættes at foreligge skriftligt, idet anmodningen fra skyldneren skal være skriftlig. Om en skriftlig erklæring skal underskrives, må det samme gælde som ovenfor antaget.

Problemstillinger vedrørende digital kommunikation

Skriftlighedskravet er næppe i sig selv til hinder for digital kommunikation. Hvor krav om underskrift følger af retsplejelovens § 261, stk. 2, er dette krav til hinder for digital kommunikation. Krav i konkursloven om skriftlighed til erklæringer fra tilsyn, tillidsmænd mv. udelukker ikke i sig selv digital kommunikation- heller ikke selv om erklæringen skal afgives på tro og love. Den påbudte højtidelige form stiller derimod krav til den digitale kommunikation, der anvendes - krav, som kun vil kunne opfyldes ved digital signatur.

Der henvises i øvrigt til den tilsvarende problemstilling ved sagkyndige erklæringer, syn- og skøn mv. i afsnit 5.2.7.

6.1.3 Anmodninger og øvrige begæringer

I henhold til en række bestemmelser i konkursloven træffer skifteretten afgørelse efter anmodning eller begæring, enten fra en skyldner eller en kreditor. Som eksempler herpå kan nævnes:

- anmodning om beskikkelse af andet tilsyn under betalingsstandsning, jf. § 13, stk. 3, nedsættelse af kreditorudvalg, jf. § 14, om udlægsfritagelse, jf. § 16 a, og om forlængelse af betalingsstandsning, jf. § 16 e, stk. 2,
- anmodning om udsættelse af afgørelse om konkurs, jf. § 24, fratagelse af skyldnerens rådighed over ejendele, jf. § 26, stk. 1 og indkaldelse til skiftesamling til valg af kurator og kreditorudvalg, jf. § 108, stk. 2 og § 116,
- anmodning om, at skyldneren skal underkaste sig tilsyn efter § 181, jf. § 193, ophævelse af akkorden, jf. § 194 og indkaldelse af skiftesamling ved skyldners akkordforslag under konkurs, jf. § 196, stk. 1,
- anmodning om kendelse om gældssanering, jf. § 197, afgørelse om nægtelse af gældssanering ved kendelse, jf. § 212, stk. 2, genoptagelse af gældssanerings-sag, jf. § 228 og ophævelse af gældssanering, jf. § 229.

Der er ikke i konkursloven fastsat særlige formkrav til disse anmodninger og begæringer. I enkelte tilfælde skal en anmodning dog fremsættes skriftligt, f.eks. skyldnerens anmodning til skifteretten om forlængelse af betalingsstandsning, jf. § 16 e, stk. 2. I andre tilfælde vil anmodningen også kunne fremsættes mundtligt, f.eks. i et retsmøde eller på anden bevissikker måde.

Hvis en anmodning eller begæring har karakter af et processkrift, følger det imidlertid af retsplejelovens § 261, stk. 2, at anmodningen skal underskrives. Dette er – for så vidt angår § 16 e, stk. 2 - fastslået i U 1997.994 Ø, jf. foran i note 42.

6.1.4 Andre henvendelser til skifteretten

Tilbagekaldelser

Selvom der er indgivet konkursbegæring, kan begæringen tilbagekaldes indtil endeligt konkursdekret er afsagt, jf. § 21, stk. 3. Da konkursdekretet ikke er endeligt, førend kærefristen er udløbet, kan begæringen tilbagekaldes ind til to uger efter dekretets afsigelse. Begæringen bevarer dog sin virkning for så vidt angår fastsættelse af fristdag, hvis skifteretten inden 3 uger efter tilbagekaldelsen eller afslaget modtager ny begæring om konkurs, gældssanering eller akkordforhandling eller anmeldelse om betalingsstandsning, jf. § 1, stk. 5.

Konkursloven indeholder ikke særlige krav til tilbagekaldelsen efter § 21, stk. 3. Da konkursbegæringen som nævnt skal være skriftlig og underskrevet, er det nærliggende at antage, at det samme må gælde tilbagekaldelser. På tilsvarende vis ophører betalingsstandsningen efter § 16 e, stk. 1, nr. 1, hvis skyldneren tilbagekalder anmeldelsen. Også her må det gælde, at tilbagekaldelsen skal være skriftlig og underskrevet.

Meddelelser

Under en konkursbehandling skal skyldneren meddele skifteretten og bostyret alle fornødne oplysninger til behandlingen af boet, jf. § 100, stk. 1. Der kan næppe stilles særlige formkrav til meddelelsen af disse oplysninger, idet dette må afhænge af meddelel-

sens karakter og form. Ligeledes skal skyldner give skifteretten meddelelse, hvis skyldner skifter bopæl eller opholdssted, jf. § 102, stk. 1. Formålet med meddelelsen er alene, at skifteretten sikres kendskab til, hvor skyldner befinder sig, hvorfor der næppe kan stilles særlige formkrav til meddelelsen.

Henvendelser fra kurator / tilsyn

Under en betalingsstandsning sender tilsynet en *genpart* til skifteretten af den meddelelse, som tilsynet senest en uge efter beskikkelsen sender til samtlige kendte fordringshaver, jf. § 12. En lignende bestemmelse findes i § 24, stk. 2, hvor det beskikkede tilsyn under en udsat konkurs skal sende meddelelse til fordringshaverne med genpart til skifteretten.

Som nævnt nedenfor kan der ikke stilles særlige formkrav til meddelelsen. De meddelelser, hvoraf genpart skal sendes, vil normalt være skriftlige, således at også genparten er skriftlig. Da genparter ikke underskrives, er bestemmelsen ikke til hinder for, at skifteretten modtager genparten ved hjælp af digital kommunikation.

Tilsynet skal *samtykke* i en anmodning fra skyldneren om udlægsfritagelse under en betalingsstandsning, jf. § 16 a, stk. 1. Samtykket skal foreligge sammen med skyldnerens begæring. Da begæringen skal foreligge skriftligt, må tilsynets samtykke også nødvendigvis være skriftligt.

Tilsynet skal straks give underretning til skifteretten, hvis betalingsstandsningen savner et rimeligt formål, hvis skyldneren ikke samarbejder loyalt, eller hvis der i øvrigt ikke på betryggende måde arbejdes på at opnå en samlet ordning med kreditorerne, jf. § 16 d, stk. 1 og 2. Der er ingen formkrav knyttet til disse pligtmæssige underretninger.

6.2 Kommunikation fra skifteretten

Skifteretten beskikker straks et tilsyn ved modtagelse af en anmeldelse om betalingsstandsning, jf. § 11, stk. 1. Det er en selvfølge, at skifteretten skal underrette den pågældende herom. Underretningen gives normalt sammen med underretningen om det i § 11, stk. 2, nævnte møde med kreditorerne. Der er ingen formkrav knyttet til underretningen, der i praksis kan ske ved tilsendelse af en udskrift af retsbogen.

Efter modtagelsen af en konkursbegæring indkalder skifteretten skyldneren til møde, jf. § 22, stk. 2, og § 23, stk. 2 og 3. Der er ingen formkrav knyttet til indkaldelsen, når der er tale om en egenbegæring, mens indkaldelsen af skyldneren efter kreditors konkursbegæring skal forkyndes. Om forkyndelseskravet henvises til afsnit 2.8.

Skifteretten indrykker bekendtgørelse i Statstidende i en række situationer efter konkursloven, jf. §§ 109, 169, 208 og 218. Der er ikke fastsat særlige formkrav for rettens kommunikation til Statstidende, der blandt andet findes på Internettet under www.nettidende.dk.

6.3 Anden kommunikation

Konkursloven indeholder forskellige bestemmelser, der forudsætter en kommunikation vedrørende de sager, som skifteretten behandler, men hvor kommunikationen ikke går til eller fra skifteretten. Som eksempler på en sådan kommunikation kan nævnes

- tilsynets meddelelse til kreditorerne om betalingsstandsning eller om udsættelse af konkurs, jf. § 12, stk. 1, og § 24, stk. 2 og 3,
- kurators meddelelser om boets indtræden i gensidigt bebyrdende aftaler, jf. § 63 og § 63, stk. 2 betalingsopfordringer til boet, jf. § 91, stk. 2,
- kurators underretning til skyldneren om tid og sted for brevåbning i forbindelse med postspærring⁴³, jf. § 104 b, stk. 2,
- kurators indkaldelse i Statstidende til fordringsprøvelse, jf. § 131, stk. 1, og af kreditorer, hvis fordringer ikke indstilles til godkendelse, jf. de tilsvarende bestemmelser i § 169, stk. 2 (tvangsakkord), og § 209, stk. 2 (gældssanering).

Bortset fra meddelelser til kreditorer, hvis krav bestrides, er der ikke fastsat formkrav til disse meddelelser, der således vil kunne gives digitalt. For så vidt angår meddelelser til kreditorer, hvis krav bestrides, skal disse gives ved anbefalet brev eller ”på anden betryggende måde”. Der er således ikke noget til hinder for at give meddelelsen digitalt, hvis denne kan anses for ”betryggende”.

6.4 Arbejdsgruppens overvejelser

Som det vil være fremgået, er der ikke i konkursloven bestemmelser, der direkte stiller krav om (personlig) underskrift. Underskriftskravet følger imidlertid af retsplejelovens § 261, stk. 2, således som denne bestemmelse er blevet forstået. Problemstillingen i denne relation er således den samme, som beskrevet i forbindelse med gennemgangen af retsplejelovens formkrav.

Konkursloven opstiller i flere bestemmelser, direkte eller indirekte, krav om skriftlighed. Kravet kombineres i visse tilfælde med strikse krav til meddelelsens indhold. Det må derfor i de enkelte tilfælde overvejes, om skriftlighedskravet i sig selv kan antages at være til hinder for digital kommunikation, og det må overvejes, om de hensyn, der ligger bag skriftlighedskravet, er så tungtvejende, at der ikke bør gives adgang til digital kommunikation.

⁴³ Postspærring indebærer, at ”breve og andre forsendelser til skyldneren” skal udleveres til kurator, jf. konkurslovens § 104 a. Postspærring omfatter således også e-post, og forudsætter således et pålæg til det teleselskab (internetudbyder), som skyldneren har benyttet, jf. konkurslovens § 104 d.

Efter arbejdsgruppens opfattelse er det alene anmeldelser om betalingsstandsning og anmodninger om konkurs, akkordforhandling og gældssanering, der kan give anledning til tvivl. Disse anmeldelser og anmodninger kan have vidtrækkende betydning og kan have en væsentlig betydning, der rækker langt ud over den sag, hvori anmeldelsen eller anmodningen fremkommer. F.eks. kan en kreditors konkursbegæring få katastrofale følger for skyldnerens muligheder for fortsat at drive virksomhed. En egen konkursbegæring kan vanskeliggøre eller umuliggøre – i al fald for en tid – kreditorernes fyldestgørelsesmuligheder.

Det er imidlertid arbejdsgruppens opfattelse, at der ikke inden for konkurslovens område kan identificeres bestemmelser, der er til hinder for digital kommunikation, og som fortsat bør være til hinder for digital kommunikation, under forudsætning af at denne finder sted på betryggende måde. Dette vil nærmere sige, at krav om skriftlighed og om underskrift må indebære et krav om anvendelse af digital signatur.

Arbejdsgruppens foreslår derfor, at krav i konkursloven om skriftlighed og om underskrift for så vidt angår meddelelser til skifteretten ikke skal være til hinder for digital kommunikation med anvendelse af digital signatur. Arbejdsgruppens forslag om anvendelse af digital kommunikation inden for konkurslovens område er således det samme som inden for retsplejeloven – et forhold, der også taler for denne løsning.

Arbejdsgruppen finder, at det vil være mest overskueligt i konkursloven at indsætte en bestemmelse om digital kommunikation. Der henvises nærmere til arbejdsgruppens lovskitse med tilknyttede bemærkninger.

7 Dødsboskifteloven

Dødsboskifteloven, lov nr. 383 af 22. maj 1996, som ændret ved lov nr. 1116 af 29. december 1999, gælder for skifte af dødsboer og for skifte af en efterlevende ægtefælles del af et fællesbo, herunder skifte af uskiftet bo, mens den længstlevende lever, jf. § 1. Lovens regler suppleres af retsplejelovens regler, der finder anvendelse på skifterettens behandling af tvister med de ændringer, der følger af loven eller forholdets natur, jf. § 98, ligesom retsplejelovens almindelige bestemmelser suppleres af reglerne i retsplejelovens kapitel 30. Endvidere finder en del af konkurslovens regler anvendelse ved behandling af insolvente dødsboer, jf. henvisningerne i dødsboskiftelovens § 70.

Der er i loven en lang række bestemmelser, der regulerer kommunikationen mellem skifteretten på den ene side og arvinger og andre interessenter, navnlig kreditorer, på den anden. Der er også bestemmelser, der omhandler kommunikation mellem andre, navnlig mellem bobestyrer og boets arvinger og kreditorer. Loven er af forholdsvis nyere dato, men der findes ikke i loven bestemmelser om digital kommunikation. Dette spørgsmål må således løses på samme måde som det tilsvarende spørgsmål for så vidt angår retsplejeloven og konkursloven. En del af kommunikationen foregår i skemaform, f.eks. anmeldelser.

Fremstillingen i det følgende svarer til den systematik, der er valgt med hensyn til konkursloven, således at der først redegøres for problemstillingen i forhold til kommunikation *til* skifteretten, derefter kommunikation *fra* skifteretten og til slut anden kommunikation.

7.1.1 Kommunikation til skifteretten

Af bestemmelser, der omhandler kommunikation *til* skifteretten kan nævnes:

- anmeldelser til skifteretten, jf. § 4,
- meddelelse om usikrede aktiver, der indgår i boet, jf. § 8, stk. 2,
- indberetning til skifteretten fra skifteværgeren om behov for værgemål, jf. § 16, stk. 3,
- anmodning om boudlæg til efterlevende ægtefælle, jf. § 22, til uskiftet bo, jf. § 24, stk. 1, til privat skifte, jf. § 25, til forenklet privat skifte, jf. § 33, stk. 1, og § 34, til behandling ved bobestyrer, jf. § 36, nr. 1,
- opgørelse over boets aktiver og passiver, jf. § 25, stk. 5, underskrevet af samtlige arvinger,
- anmodning om overgang fra privat skifte til behandling ved bobestyrer, jf. § 30, stk. 1, nr. 1,
- boopgørelse og tilægsopgørelse i privatskiftede boer, jf. § 32 (skal underskrives), i forenkledede private skifter, jf. § 33, stk. 3 (skal underskrives)

- udtalelse fra indsat bobestyrer inden afgørelse om tilsidesættelse af bestemmelsen, jf. § 38, stk. 2,
- anmodning fra bobestyrer til skifteretten om insolvensbehandling, jf. § 43,
- åbningsstatus til skifteretten, jf. § 52, stk. 2 (på særlig blanket),
- indstilling fra bobestyrer om insolvensbehandling, jf. § 52, stk. 3, og 4, om afsættelse af arv, jf. § 67, stk. 1,
- indbringelse af klage over boopgørelsen, jf. § 68, stk. 2,
- indsendelse af underskrevet boopgørelse, jf. § 68, stk. 2, jf. § 79,
- den efterlevende ægtefælles opgørelse over sine aktiver og passiver, jf. § 76,
- klage over skifterettens afgiftsberegning, jf. § 80, stk. 3,
- anmeldelser af krav i henhold til proklama ("skriftlige"), jf. § 82,
- klage over bobestyrer ("skriftligt") § 96, stk. 1.

7.1.2 Kommunikation fra skifteretten

Eksempler på kommunikation *fra* skifteretten til arvinger, kreditorer eller bobestyrere er:

- afsigelse af kendelse om dødsfald,
- indkaldelser til møde i skifteretten, jf. § 7, til bomøder, jf. § 55 (ved "meddelelse"),
- anmodning om bistand fra anden skifteret, jf. § 8, stk. 3,
- udpegning af midlertidig bobestyrer, jf. § 12,
- udstedelse af skifteretsattester, jf. § 12, stk. 3 (midlertidig bobestyrer), jf. § 42 (bobestyrerboer), boets berigtigelse, jf. § 113,
- beskikkelse af skifteværger, jf. § 15, herunder underretning til arvingen, jf. § 15, stk. 4,
- samtykke til bobestyreren til antagelse af sagkyndig medhjælp, jf. § 50, godkendelse af acontosalær, jf. § 57, stk. 2,
- pålæg til bobestyreren, jf. § 54, stk. 2,
- afsendelse af opkrævning af beregnet bo- og tillægsboafgift, jf. § 80, stk. 2,
- særskilt meddelelse om proklama til kendte kreditorer uden for Danmark, jf. § 81, stk. 5,
- opfordringer til muligt berettigede, jf. § 84, stk. 2, og 3,
- vejledning fra skifteretten, jf. § 91,
- forelæggelse for bobestyreren af klager, jf. § 97,
- udmeldelse af sagkyndige til vurdering, jf. § 93, stk. 2.

7.1.3 Anden kommunikation

Eksempler herpå er:

- underretning til arvingerne fra bobestyreren om væsentlige forhold (skriftligt) og bobestyrerens underretning af andre, jf. § 45, om boets udlevering, jf. § 47,
- indkaldelse af kreditorerne, jf. § 46,
- anmeldelse af fordringer mv. til bobestyreren, jf. § 51, jf. også § 82, stk. 1 ("skriftlige"),
- åbningsstatus "tilsendes" boets arvinger mv. § 52, stk. 2,
- bobestyrerens forelæggelse af væsentlige spørgsmål for arvingerne, jf. § 53, indkaldelse til bomøde, orientering om boets behandling, jf. § 54, til godkendelse af boopgørelse, jf. § 68, stk. 1,
- forelæggelse for arvingerne fra bobestyrer en fortegnelse over anmeldte krav, jf. § 56, stk. 1,
- forelæggelse af indstilling fra bobestyreren om anmeldte krav for arvingerne og anmelderne (ved "anbefalet brev eller anden betryggende måde", jf. § 56, stk. 4,
- forelæggelse for kreditorerne ved "meddelelse", jf. § 56, stk. 6,
- udarbejdelse af boopgørelse med redegørelse, jf. § 66, der skal sendes eller afleveres til arvingerne, jf. § 68, stk. 1,
- bobestyrerens meddelelse om insolvent bos behandling, jf. § 69, stk. 2, meddelelse til anmeldte kreditorer, jf. § 82, stk. 2.

7.2 Problemstillinger ved digital kommunikation

Den kommunikation, hvortil der ikke knytter sig særlige formkrav, påkalder sig i den her drøftede forbindelse ikke særlig opmærksomhed. Dødsboskifteloven er ikke til hinder for, at denne kommunikation foregår digitalt, hvis betingelserne herfor i øvrigt er opfyldt.

Visse bestemmelser kræver underskrift. Det gælder § 25, stk. 5, om åbningsstatus i privatskiftede boer, § 32 om boopgørelser i privatskiftede boer (samtlige arvinger), § 33, stk. 3, om opgørelser af aktiver og passiver i forenklede private skifter, og § 68, stk. 2, om boopgørelser i bobestyrerboer (bobestyreren). Dette underskriftskrav er umiddelbart til hinder for, at de nævnte opgørelser indsendes digitalt.

Andre bestemmelser kræver eller forudsætter, at en kommunikation foregår skriftligt. Det gælder f.eks. § 4 om dødsanmeldelser til skifteretten.

Den omstændighed, at loven kræver eller forudsætter, at en bestemt kommunikation foregår ved hjælp af en blanket, f.eks. § 52, stk. 2, om åbningsstatus, udelukker ikke i

sig selv anvendelse af digital kommunikation. Blanketten skal blot være til rådighed elektronisk, og det må sikres, at blankettens særlige opsætning ikke går tabt under forsendelsen.

7.3 Arbejdsgruppens overvejelser

Det må som anført tidligere i redegørelsen bero på en fortolkning, om krav om skriftlighed udelukker eller vanskeliggør digital kommunikation. Det må derfor nærmere undersøges i de enkelte tilfælde. Dødsboskifteloven stiller krav om skriftlighed i følgende tilfælde:

- anmeldelser i henhold til proklama, jf. § 82,
- klage over bobestyrer, jf. § 96, stk. 1,
- bobestyrerens underretning til arvingerne om væsentlige forhandlinger og beslutning, jf. § 45,
- anmeldelser af fordringer til bobestyreren, jf. § 82, stk. 1.

Andre bestemmelser forudsætter skriftlighed. Det gælder f.eks. bestemmelser, der kræver *kendelse*, jf. § 5, og *skifteretsattester*, jf. § 12, stk. 3, § 42 og § 113, *opgørelser* og *fortegnelser*, jf. f.eks. § 56, stk. 1, og § 66. I andre tilfælde følger krav om skriftlighed af, at en meddelelse skal sendes på en bestemt måde (anbefalet brev eller anden betryggende måde, jf. § 56, stk. 4).

Der er ingen sikkerhed for, at skriftlighedskravet i disse og andre tilfælde skal fortolkes på samme måde. For så vidt angår *skifteretsattester* er skriftlighedskravet antagelig begrundet med, at modtageren skal forsynes med et dokument, der er i særlig grad skal være tillidsskabende, fordi det skal være egnet til at vises frem for andre myndigheder og personer som grundlag for retlige dispositioner. I visse situationer har skifteretsattesten karakter af en skriftlig fuldmagt, jf. § 42, hvorefter begrænsninger i en bobestyrers tegningsret skal fremgå af skifteretsattesten om udleveringen. I andre tilfælde er skifteretsattesten blot en praktisk og genkendelig måde at give informationer på, f.eks. oplysning om et bos udlevering til privat skifte.

Loven har ikke haft digital kommunikation i tankerne. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at et eksplicit skriftlighedskrav først og fremmest tjener et bevismæssigt formål og skal understrege alvoren bag en given disposition. Disse hensyn kan også tilgodeses ved digital kommunikation med anvendelse af digital signatur. Arbejdsgruppen foreslår derfor, at der også inden for dødsboskiftelovens område gennemføres de ændringer, der er nødvendige for at sikre, at digital kommunikation kan anvendes. Den omstændighed, at digital kommunikation kan anvendes, betyder omvendt ikke, at sædvanlig papirbaseret kommunikation er afskåret. Arbejdsgruppen forudsætter således, at den omstændighed, at skifteretten kan udarbejde og fremsende en skifteretsattest digitalt, ikke indebærer, at en bobestyrer, der har behov herfor, f.eks. som grundlag for dispositioner i udlandet, er afskåret fra at anmode om en traditionel papirbaseret skifteretsattest.

Der henvises til arbejdsgruppens lovudkast.

8 Skifteloven

Lov om skifte af dødsbo og fællesbo, der er nævnt i arbejdsgruppens kommissorium, er fra 1874. Den seneste bekendtgørelse af loven, nr. 725 af 23. oktober 1986, er ændret i 1990 og 1995 og senest ved dødsboskifteloven, lov nr. 383 af 22. maj 1996 og ved lov nr. 385 af samme dato. Ved dødsboskifteloven ændredes lovens titel til ”Lov om skifte af fællesbo mv.”, og ved loven nr. 385 blev nogle bestemmelser ændret som følge af dødsboskifteloven, mens andre bestemmelser blev overført til arveloven og retsvirkningsloven. Efter dødsboskiftelovens § 117 finder lov om skifte fortsat anvendelse, når dødsfaldet har fundet sted inden lovens ikrafttræden, dvs. før 1. januar 1997. Bortset herfra finder loven nu kun anvendelse på skifter ved separation og skilsmisse mv., jf. lovens kapitel 6, jf. nedenfor under afsnit 8.1, og ved skifte af visse andre boer, jf. § 82 (nedenfor i afsnit 8.2). Da disse regler henviser til eller forudsætter anvendelse af de fleste andre bestemmelser i loven, er loven blevet opretholdt. Visse af lovens bestemmelser (§§ 65, 65 a, 66 a 67 a og 68) finder endda anvendelse på visse skifter, der behandles efter dødsboskifteloven, jf. denne lovs § 77.

8.1 Ægtefælleskifter

8.1.1 Oversigt

Offentlig skifte af fællesbo finder sted, såfremt en af ægtefællerne begærer det, jf. § 64. Der er ikke knyttet formkrav til skiftebegæringen, der således vil kunne fremsættes mundtligt (i et retsmøde) eller skriftligt. Fremsættes begæringen skriftligt må det antages at følge af retsplejelovens § 261, stk. 2, således som denne bestemmelse forstås, jf. afsnit 5.2.2, side 62, at begæringen skal underskrives. Der skal foretages en ”opgørelse” af hver ægtefælles bodel og eventuelt særeje, jf. § 65. Opgørelsen danner grundlag for delingen, jf. § 68. Under skiftet kan skifteretten træffe afgørelse om rådighedsfratagelse, jf. § 66. Afgørelsen træffes på sædvanlig måde ved beslutning eller kendelse, der skal tinglyses, og derfor må foreligge skriftligt. I visse tilfælde skal en ægtefælle aflægge ”regnskab” til skifteretten, jf. § 66 a.

8.1.2 Arbejdsgruppens overvejelser

Der er ingen betænkeligheder ved at åbne adgang til at indgive en begæring om offentlig ægtefælleskifte digitalt på samme måde som arbejdsgruppen foreslår mulighed for at indgive andre processkrifter. Bortset herfra og fra den usikkerhed, der følger af uklarheden om, hvilke regler, udover de udtrykkeligt nævnte i kapitel VI, der finder anvendelse på ægtefælleskifter, ses der ikke at være regler i skifteloven, der hindrer eller vanskeliggør digital kommunikation.

8.2 Skifte af andre boer

Skifte af de i skiftelovens § 82 nævnte boer (loven nævner som eksempel interessentskabsboer) har ikke synderlig praktisk betydning. Den lovmæssige regulering af disse skifter begrænses i § 82 til, at ”de om offentlig skiftebehandling af dødsboer givne regler” finder tilsvarende anvendelse med de lempelser, der følger af forholdets natur. Denne henvisning indebærer for arbejdsgruppen, at skifteloven fra 1874 skal gennemgås med henblik på, dels at identificere de bestemmelser, der finder anvendelse, dels om der blandt disse bestemmelser er bestemmelser, der kan hindre eller vanskeliggøre digital kommunikation. Arbejdsgruppen finder ikke, at denne opgave står mål med den praktiske betydning, spørgsmålet har, og har derfor valgt at afstå herfra.

8.3 Sager om bosondring

Lov om ægteskabets retsvirkninger, jf. lovbekendtgørelse nr. 37 af 5. januar 1995 med senere ændringer (retsvirkningsloven) indeholder i kapitel 5 regler om bosondring. Reglerne omhandler dels de materielle betingelser for gennemførelse af et sådant ophør af formuefællesskabet uden separation eller skilsmisse, dels de processuelle regler for behandlingen af disse sager. Det fremgår således, at en begæring om bosondring skal indleveres skriftligt til skifteretten (§ 39) og være ledsaget af ”skriftlige beviser”.

Bosondringssagernes antal er formentlig forsvindende, og der kan ikke påvises noget praktisk behov for, at kommunikationen med domstolene (skifteretterne) i disse sager kan foregå digitalt. Arbejdsgruppen finder derfor, at der ikke er anledning til at behandle problemstillingen mere indgående, men arbejdsgruppen forudsætter, at den løsning, som arbejdsgruppen foreslår inden for retsplejelovens og dødsboskiftelovens område, også kan anvendes på bosondringssager.

9 Arbejdsgruppens lovudkast med bemærkninger

Forslag

til

Lov om ændring af retsplejeloven, konkursloven, skifteloven og dødsboskifteloven

(Digital kommunikation med domstolene)

§ 1

I lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 777 af 16. september 2002, som senest ændret ved lov nr. 458 af 10. juni 2003, foretages følgende ændringer:

1. Efter § 148 indsættes:

”§ 148 a. Krav om skriftlighed eller underskrift er ikke til hinder for, at meddelelser til retten sendes som digital kommunikation. Meddelelsen skal være forsynet med en digital signatur, der sikrer meddelelsens autenticitet og integritet.

Stk. 2. Domstolsstyrelsen kan fastsætte nærmere regler om digital kommunikation med domstolene, herunder om den digitale signatur.

Stk. 3. En digital meddelelse anses for at være kommet frem, når den kan gøres tilgængelig for retten.

Stk. 4. Hvis en digital meddelelse ikke er forsynet med digital signatur eller er behæftet med andre fejl, der gør den uegnet til at indgå i rettens behandling af en sag, kan retten afvise meddelelsen eller fastsætte en frist for afhjælpning af manglen.

2. I § 154 indsættes efter stk. 1 som nyt stykke:

”*Stk. 2.* Anvendelse af digital kommunikation kan ske, hvis modtageren har samtykket i at modtage meddelelser på denne måde, jf. dog § 155, nr. 2. Samtykke kan gives for den enkelte sag eller generelt. Meddelelsen skal krypteres, hvis den indeholder fortrolige oplysninger.”

Stk. 2 bliver herefter stk. 3.

3. I § 155 efter nr. 1 indsættes som nyt nummer:

”2) ved digital kommunikation gøres tilgængelig for den pågældende, der samtidig anmodes om på samme eller anden måde at bekræfte modtagelsen (digital forkyndelse).”

Nummer 2 og 3 bliver herefter nummer 3 og 4.

4. Efter § 156 indsættes:

”§ 156 a. Ved digital forkyndelse anses meddelelsen for forkyndt, hvis den pågældende bekræfter at have modtaget meddelelsen, enten ved en meddelelse, der sendes ved digital kommunikation med anvendelse af digital signatur, eller ved at sende en personligt underskrevet kopi af meddelelsen. Forkyndelsen anses for sket den dag, hvor den pågældende anfører at have modtaget meddelelsen. Er der ikke anført en modtagelsesdag, eller er den anførte modtagelsesdag senere end den registrerede modtagelsesdato for den digitalt fremsendte bekræftelse eller datoen i poststemplet, anses forkyndelsen for sket på den registrerede modtagelsesdag eller på poststemplets dato.”

5. § 561, stk. 1, 4. og 5. punktum affattes således:

” Indkaldelsen af skyldneren skal forkyndes eller sendes ved anbefalet brev.”

§ 2

I konkursloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 118 af 4. februar 1997, som ændret ved lov nr. 402 af 26. juni 1998, foretages følgende ændringer:

Inden kapitel 30 indsættes:

”Kapitel 29 a

Digital kommunikation

§ 237 a. Krav om skriftlighed eller underskrift er ikke til hinder for, at meddelelser til skifteretten sendes som digital kommunikation. Meddelelsen skal være forsynet med en digital signatur, der sikrer meddelelsens autenticitet og integritet.

Stk. 2. Domstolsstyrelsen kan fastsætte nærmere regler om digital kommunikation med domstolene, herunder om den digitale signatur.

Stk. 3. En digital meddelelse anses for at være kommet frem, når den kan gøres tilgængelig for skifteretten.

Stk. 4. Hvis en digital meddelelse ikke er forsynet med digital signatur eller er behæftet med andre fejl, der gør den uegnet til at indgå i skifterettens behandling af en sag, kan skifteretten afvise meddelelsen eller fastsætte en frist for afhjælpning af manglen.

§ 237 b. Skifteretten kan ved meddelelser fra skifteretten anvende digital kommunikation, hvis modtageren har samtykket i at modtage meddelelser på denne måde, jf. dog om forkyndelser retsplejelovens § 155, nr. 2. Samtykke kan gives for den enkelte sag eller generelt. Meddelelsen skal krypteres, hvis den indeholder fortrolige oplysninger.”

§ 3

I lov nr. 383 af 22. maj 1996 om skifte af dødsboer, som ændret ved lov nr. 1116 af 29. december 1999, foretages følgende ændringer:

Efter § 115 indsættes:

**”Kapitel 31 a
Digital kommunikation**

§ 115 a. Krav om skriftlighed eller underskrift er ikke til hinder for, at meddelelser til skifteretten sendes som digital kommunikation. Meddelelsen skal være forsynet med en digital signatur, der sikrer meddelelsens autenticitet og integritet.

Stk. 2. Domstolsstyrelsen kan fastsætte nærmere regler om digital kommunikation med domstolene, herunder om den digitale signatur.

Stk. 3. En digital meddelelse anses for at være kommet frem, når den kan gøres tilgængelig for skifteretten.

Stk. 4. Hvis en digital meddelelse ikke er forsynet med digital signatur eller er behæftet med andre fejl, der gør den uegnet til at indgå i skifterettens behandling af en sag, kan skifteretten afvise meddelelsen eller fastsætte en frist for afhjælpning af mangelen.

§ 115 b. Skifteretten kan ved meddelelser fra skifteretten anvende digital kommunikation, hvis modtageren har samtykket i at modtage meddelelser på denne måde, jf. dog om forkyndelser retsplejelovens § 155, nr. 2. Samtykke kan gives for den enkelte sag eller generelt. Meddelelsen skal krypteres, hvis den indeholder fortrolige oplysninger.”

§ 4

Loven træder i kraft

Bemærkninger til lovudkastet

Almindelige bemærkninger

Domstolenes behandling af retssager – borgerlige (civile) sager og straffesager – sker principielt mundtligt. jf. grundlovens § 65. Fra dette almindelige princip gælder der imidlertid mange undtagelser. Mest markant – og også mest selvfølgelig – gælder det, at en sag ved domstolene som den alt overvejende hovedregel rejses ved en skriftlig anmodning eller tilkendegivelse til retten. Således anlægges borgerlige sager ved en stævning, straffesager indledes med et anklageskrift eller en anmodning om afholdelse af et retsmøde og fogedsager ved en anmodning til fogedretten osv.

Mundtlighedsprincippet finder med nogle enkelte undtagelser anvendelse under domsforhandlingen, hvor det faktiske og i et vist omfang også det retlige grundlag for rettens afgørelse skal tilvejebringes. Forberedelsen af sagen til domsforhandlingen vil imidlertid være præget af skriftlighed i større eller mindre grad. I borgerlige sager udveksler parterne således processkrifter (svarskrift og som regel også replik og duplik og eventu-

elt yderligere processkrifter). I straffesager udarbejdes bevisfortegnelser med angivelse af anklagemyndighedens eller forsvarerens beviser (vidner eller dokumenter).

Overalt, hvor en kommunikation med domstolene ikke finder sted som mundtlige indlæg i et retsmøde, kan det spørgsmål rejses, om der gælder særlige formkrav til den skriftlige kommunikation. Retsplejeloven foreskriver eller forudsætter i en lang række bestemmelser *skriftlighed*, der således udelukker, at kommunikationen foregår på anden måde, f.eks. mundtligt, herunder telefonisk. Indirekte kan formkrav følge af, at en meddelelse skal gives på en bestemt måde. Skal en meddelelse, f.eks. en indkaldelse til et retsmøde, *forkyndes* eller sendes med brev, eventuelt anbefalet brev, må meddelelsen nødvendigvis være skriftlig. Andre bestemmelser stiller krav til meddelelsens indhold, som ikke kan opfyldes på anden måde end skriftligt.

Visse bestemmelser opstiller krav om *underskrift*. Det gælder f.eks. retsplejelovens § 261, stk. 2, om visse processkrifter. Heraf følger for det første, at meddelelsen skal være skriftlig. I kravet om underskrift kan ligge en vurdering af meddelelsens vigtighed, herunder vigtigheden af at opnå sikkerhed for, at meddelelsen ikke (synligt) er blevet forvansket under forsendelsen fra afsender til modtager.

Et krav om underskrift er let at administrere og har ikke i sig selv givet anledning til større problemer. Først ved indførelsen af telefax-teknologien måtte der tages nærmere stilling til betydningen af formkrav som underskrift og skriftlighed. En telefax-meddelelse kan naturligvis have et skriftligt indhold, men telefax-meddelelsen er en kopi af det originale dokument. I retspraksis har der udviklet sig den opfattelse, at retsplejelovens krav om skriftlighed og underskrift ikke kan opfyldes ved en telefax-kopi. Retspraksis har lagt sig fast på, at f.eks. en telefaxet ankestævning ikke kan erstatte den originale ankestævning, men telefaxen kan afbryde ankefristen, hvis den følges op ved fremsendelsen af den originale ankestævning.

Anvendelse af digital kommunikation, som f.eks. e-post, rejser nye problemer. I princippet er kommunikationen fortsat skriftlig, for så vidt som det er en læsbar meddelelse, der ved hjælp af digital teknik kommunikeres, men kommunikationen er nu helt løsrevet fra et papirbaseret dokument, og det, der sendes, er ikke umiddelbart læsbart. Afsenderen producerer en *fil*, dvs. en samling elektroniske data, som afsenderen kan gøre læsbar på f.eks. sin computer eller udskrive i tekst på papir. Afsenderen kan lagre filen på sin harddisk og har dermed mulighed for senere at udskrive filen i tekst eller foretage ændringer eller tilføjelser til filen. Filen sendes elektronisk. Modtageren kan ved hjælp af sin computer omdanne meddelelsen til en læsbar meddelelse på en computerskærm eller udskrive meddelelsen i læsbar form på papir. En forudsætning, for at kommunikationen lykkes, er, at modtagerens tekniske udstyr er i stand til at modtage filen og omdanne den til en læsbar meddelelse med nøjagtig samme indhold som afsenderens fil, således som denne fremtræder i læsbar form.

Digital kommunikation er således knyttet til nogle tekniske forudsætninger med hensyn til parternes udstyr. Derudover rejser digital kommunikation nogle særlige spørgsmål. Et papirbaseret dokument skaber en særlig tillid til, at det hidrører fra den angivne udsteder. Dokumentet kan være skrevet på et særligt brevpapir og er som regel underskrevet. Selv om ingen har overværet underskrivelsen, og selv om underskriftens rigtighed ikke er bekræftet af andre, skaber en personlig underskrift en særlig tillid til, at doku-

mentet stammer fra den angivne udsteder med det indhold, dokumentet har. Det er endvidere let at sikre sig, at papirbaserede skriftlige meddelelser ikke kan læses af uvedkommende undervejs, hvis der lægges vægt herpå.

Der er ikke til digital kommunikation knyttet samme tillid til meddelelsens *autenticitet* (at meddelelsen hidrører fra den angivne udsteder), eller til meddelelsens *integritet* (at der ikke er foretaget ændringer i meddelelsen under forsendelsen.) En digital meddelelse, der sendes via et åbent net, som Internettet, vil lettere end en skriftlig meddelelse, der sendes med post, kunne læses af uvedkommende. Der er således ingen sikkerhed for meddelelsens *konfidentialitet*. Afsenderen kan – populært sagt – ikke vælge imellem at sende et åbent brevkort og en lukket forsendelse, som nok forholdsvis let kan brydes, men ikke uden at efterlade sig spor. Omvendt vil der være forskellige tekniske muligheder, der kan afbøde disse ulemper ved digital kommunikation. En digital signatur kan give en høj grad af sikkerhed for, at meddelelsen hidrører fra den angivne udsteder, og at meddelelsen ikke er forvansket undervejs. Den digitale signatur kan indrettes alt efter, hvilke krav til sikkerhed der stilles. Ved kryptering kan meddelelsen gøres ulæsbar for uvedkommende.

Retsplejeloven indeholder et utal af bestemmelser om kommunikation til og fra domstolene, men loven har ikke taget stilling til, om eller i hvilket omfang digital kommunikation kan anvendes. Det beror på den selvfølgelige omstændighed, at langt de fleste af retsplejelovens bestemmelser, der vedrører kommunikation med domstolene, er blevet til på et tidspunkt, hvor digital kommunikation ikke kendtes. Selv om konkursloven, skifteloven og dødsboskifteloven er nyere love, er der heller ikke i disse love taget stilling til anvendelse af digital kommunikation. På samme måde som ved anvendelse af telefax må det ud fra en *fortolkning* af de relevante bestemmelser i retsplejeloven (og de øvrige love) afgøres, om digital kommunikation kan anvendes, og der må tages stilling til betydningen af, at den digitale meddelelse kan forsynes med digital signatur og krypteres. Der må endvidere sondres mellem digital kommunikation *til* domstolene og digital kommunikation *fra* domstolene.

En fortolkning af de relevante bestemmelser om skriftlighed og underskrift kan resultere i, at de pågældende meddelelser kan eller ikke kan gives ved digital kommunikation. Fortolkningen kan også munde ud i, at spørgsmålet er tvivlsomt. Det foreliggende forslag skal fjerne de retlige hindringer for digital kommunikation med domstolene. For at fremme digital kommunikation skal forslaget endvidere bortveje den tvivl, der i mange tilfælde kan være om spørgsmålet, og som i sig selv kan stille sig hindrende for digital kommunikation.

For så vidt angår kommunikation *til* domstolene vil det også fremover være op til afsenderen at afgøre, om kommunikationen skal ske digitalt eller på traditionel vis. Forslaget sikrer alene, at digital kommunikation kan vælges, hvis afsenderen foretrækker det. En forudsætning herfor er naturligvis, at domstolene er i stand til at modtage digital kommunikation, og at afsenderen betjener sig af en teknisk løsning, der gør det muligt for domstolene at læse kommunikationen. Alle retter har Internetforbindelse og har dermed mulighed for at modtage digital post som e-post. Forslaget sikrer imidlertid også, at domstolene kan modtage digital post på anden måde, f.eks. ved forskellige selvbetjeningsløsninger via domstolens hjemmeside, når dette bliver en teknisk mulighed. Det

foreslås, at Domstolsstyrelsen får bemyndigelse til at fastsætte de nærmere regler til gennemførelse af den digitale kommunikation.

For at opnå samme sikkerhed med hensyn til meddelelsens autenticitet og integritet ved en digital kommunikation som ved en traditionel papirbaseret kommunikation stilles der forslag om, at afsenderen skal anvende en digital signatur. Det foreslås, at Domstolsstyrelsen kan fastsætte nærmere regler herom, således at de nærmere krav til signaturen ikke fremgår af loven.

I den offentlige forvaltning må det forventes, at det vil blive den såkaldte OCES-standard, der vil blive den fremherskende. Denne signatur opfylder ikke signaturlovens krav til et kvalificeret certifikat, men må antages at være tilstrækkelig sikker, også til kommunikation af personfølsomme oplysninger.

Ved kommunikation *til* domstolene er det op til afsenderen at vælge, om meddelelsen skal krypteres for at sikre meddelelsen konfidentialitet. Om kryptering af meddelelser fra domstolene, se straks i det følgende.

Det følger af forslaget, at der kun kan stilles krav om digital signatur i tilfælde, hvor der gælder formkrav om skriftlighed og/eller underskrift. Det må imidlertid forudses, at domstolene vil modtage digitale meddelelser, der ikke er forsynet med digital signatur, og hvor det for den almindelige bruger måske kan være tvivlsomt, om der i det enkelte tilfælde gælder et sådant krav. For at lette brugen af digital kommunikation foreslås det derfor, at der i tilfælde, hvor der gælder formkrav, og der ikke er anvendt digital signatur, kan meddeles en frist til at genfremsende meddelelsen med signatur.

Med hensyn til kommunikation *fra* domstolene er problemstillingen lidt anderledes. Mens ønsket om at åbne adgang til digital kommunikation *til* domstolene først og fremmest er affødt af at gøre adgangen til domstolene lettere for borgerne, er det ikke på forhånd givet, at borgerne ønsker at modtage digital post fra domstolene. Forslaget skal sikre, at domstolene kan gøre brug af digital kommunikation, hvis modtageren på forhånd har meddelt samtykke hertil. Et sådant samtykke kan f.eks. ligge i, at en borger har henvendt sig til domstolene ved e-post. Ved professionelle parter, som f.eks. advokater og andre offentlige myndigheder, kan samtykket ligge i anvendelse af brevpapir med angivelse af e-postadresse. Det bemærkes herved, at fra 1. september 2003 (den såkaldte e-Dag) skal alle offentlige myndigheder (Danmarks Domstole og Folketinget dog undtaget) være berettiget til at sende meddelelser til andre myndigheder digitalt og have ret til fra andre myndigheder at modtage meddelelser digitalt. Meddelelser, der indeholder følsomme oplysninger er ikke omfattet af e-Dags-projektet.

Det foreslås, at der i retsplejeloven indsættes en særlig bestemmelse om digital forkyndelse. Da den digitale forkyndelse på samme måde som en brevforkyndelse, jf. retsplejelovens § 155, nr. 1, forudsætter en aktiv handling fra modtageren, hvorved modtagelsen af det, der skal forkyndes, bekræftes, er det fundet forsvarligt i dette tilfælde at fravige kravet om forudgående (udtrykkeligt eller stiltiende) samtykke.

Domstolenes behandling af personoplysninger er omfattet af den generelle databeskyttelseslovgivning, jf. persondatalovens § 1, stk. 1. Digital kommunikation af personoplysninger er en behandling, som er omfattet af loven. Ved digital kommunikation *fra*

domstolene fører persondataloven til, at meddelelsen skal krypteres, hvis den indeholder fortrolige oplysninger, jf. herved persondatalovens § 52, jf. § 44. Datatilsynet har i en udtalelse af 24. marts 2003 udtalt, at kryptering med anvendelse af det såkaldte OCES-certifikat opfylder de krav til kryptering, som kan udledes af persondataloven. Det forudsættes derfor, at der ikke i medfør af retsplejeloven stilles strengere krav end OCES-certifikatet kan opfylde. Hvis en meddelelse i øvrigt indeholder oplysninger, der er fortrolige, f.eks. om selskaber, fører de almindelige regler om tavshedspligt til, at meddelelsen skal krypteres for at opnå sikkerhed for, at meddelelsen ikke kan læses af uvedkommende.

Det kan være genstand for tvivl, hvornår en digital meddelelse kan anses for at være ”kommet frem” til en domstol eller modtaget. Spørgsmålet er af væsentligt betydning, navnlig i relation til processuelle frister for anlæggelse af sag, forældelse mv. Usikkerhed med hensyn til dette spørgsmål kan medføre, at digital kommunikation ikke forekommer tilstrækkelig attraktiv. Det foreslås derfor, at det i loven udtrykkeligt anføres, hvornår en digital meddelelse anses for modtaget og dermed kan virke fristafbrydende. Det foreslås, at det afgørende tidspunkt er, hvornår meddelelsen kan gøres tilgængelig for retten. Dette tidspunkt kan være forskelligt, alt efter hvilken digital kommunikationsform, der er anvendt. Det er således ikke afgørende, hvornår meddelelsen rent faktisk gøres tilgængelig.

En digital meddelelse må anses for modtaget, når meddelelsen er tilgængelig for retten i en modtagelsesanordning eller et datasystem på en sådan måde, at meddelelsen kan behandles. Kan modtagelsestidspunktet for en elektronisk meddelelse ikke fastlægges som følge af problemer med rettens IT eller andre lignende problemer, må meddelelsen anses for at være kommet frem på det tidspunkt, hvor meddelelsen blev afsendt, hvis pålidelige oplysninger om afsendelsestidspunktet kan fremskaffes.

Kan den digitale meddelelse først betragtes som modtaget uden for rettens kontortid, må den digitale meddelelse anses for modtaget den efterfølgende dag.

Det foreslås, at reglerne om digital kommunikation inden for konkurs- og dødsboskiftelovens område placeres i et særligt kapitel i de pågældende love. En tilsvarende – iøjnefaldende – placering i retsplejeloven kan overvejes, men retsplejelovens systematik egner sig mindre godt hertil. Det foreslås derfor, at reglerne om digital kommunikation med domstolene i retsplejeloven placeres i tilknytning til de bestemmelser, der i forvejen regulerer kommunikationen til og fra domstolene.

Procesbevillingsnævnet, jf. retsplejelovens kapitel 1 a, indtager en særlig stilling i domstolssystemet. Nævnet meddeler anden- og tredieinstansbevillinger, jf. retsplejelovens § 22. Nævnet er ikke en domstol, men virker uafhængigt, og dets bevillingsmæssige og administrative forhold varetages af Domstolsstyrelsen, jf. § 26, stk. 2. Det er forudsat, at de bestemmelser, der ved forslaget gives om digital kommunikation med domstolene, også finder anvendelse ved kommunikation med Procesbevillingsnævnet.

Det foreslås, at der i konkursloven og dødsboskifteloven indsættes bestemmelser, svarende til de foreslåede i retsplejeloven. Det må antages, at der ikke inden for de områder, der reguleres af disse love, foreligger situationer, som bør behandles anderledes, og hvor digital kommunikation derfor bør afskæres. Lovteknisk foreslås som nævnt den

løsning, at der i de to love i et særligt kapitel indsættes bestemmelser svarende til de bestemmelser, der foreslås indsat i retsplejeloven. Denne løsning kan forekomme lidt omstændelig, men alternativet ville være en særskilt lov om digital kommunikation med domstolene eller en henvisning i konkursloven og dødsboskifteloven til de bestemmelser, der gennemføres i retsplejeloven. For denne løsning taler også behovet for at skabe overblik og brugervenlighed. For den valgte løsning taler endvidere, at reguleringen af den digitale kommunikation i konkursloven og dødsboskifteloven får en mere iøjnefaldende og central placering.

Der foreslås ingen ændringer i skifteloven fra 1874, der fortsat er gældende for ægtefælleskifter og for skifte af særlige boer, jf. lovens kapitel VI og § 82. Det må ganske vist antages, at en skiftebegæring efter de gældende regler ikke kan indgives digitalt. Dette resultat beror imidlertid på en fortolkning af retsplejelovens § 261, stk. 2, og denne fortolkning kan ikke opretholdes med de foreslåede ændringer i retsplejeloven. Det forudsættes således, at digital kommunikation ved behandlingen af disse særlige boer kan finde sted i samme omfang som ved behandling af andre boer.

Bemærkninger til lovudkastets enkelte bestemmelser

Til § 1

Til nr. 1 (retsplejelovens § 148 a)

Bestemmelsen omhandler digital kommunikation *til* retten og regulerer det spørgsmål, om processkrifter og andre skrifter, der afgives til domstolene som led i behandlingen af en sag, kan indgives ved digital kommunikation.

Det følger direkte eller indirekte af retsplejelovens bestemmelser, at processkrifter skal være skriftlige. Af § 261, stk. 2, følger direkte, at processkrifter skal være underskrevne. Den foreslåede bestemmelse skal sikre, at retsplejelovens regler om skriftlighed og om underskrift ikke er til hinder for digital kommunikation *til* retten. Bestemmelsen gør op med det fortolkningsproblem, der rejser sig, når en bestemmelse foreskriver skriftlighed eller underskrift. Den foreslåede bestemmelse indebærer, at meddelelser til retten altid kan gives som digital kommunikation. Der er ikke forslag om, at meddelelser *skal* fremsendes ved digital kommunikation. Denne kommunikationsform må stå åben som et tilbud.

Bestemmelsen indebærer, at en part altid kan indlevere en stævning eller andre processkrifter med bilag digitalt. Der stilles ikke krav om, at en digital meddelelse skal følges op af en papirbaseret meddelelse.

Efter stk. 1, 2. pkt., skal meddelelsen være forsynet med elektronisk signatur. Denne bestemmelse skal sikre, at en digitalt fremsendt meddelelse hidrører fra den angivne udsteder. Kravet om digital signatur gælder kun, hvor der efter retsplejeloven er krav om skriftlighed og/eller underskrift.

Krav om digital signatur er ikke entydigt. Efter § 13 i lov om elektroniske signaturer, skal bestemmelser om, at elektroniske meddelelser skal være forsynet med signatur, anses for at være opfyldt, hvis meddelelsen er forsynet med en avanceret elektronisk signatur, der er baseret på et kvalificeret certifikat og er fremstillet ved hjælp af et sikkert signaturgenereringssystem. Kravet om kvalificeret certifikat indebærer, at der i forbindelse med udstedelsen af certifikatet (det ”elektroniske pas”) sker en særlig sikring af underskriverens identitet, herunder ved personligt fremmøde, jf. bekendtgørelse nr. 923 af 10. maj 2000. Den af Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling udarbejdede fælles offentlige standard for certifikater, den såkaldte OCES-standard, opfylder ikke dette krav, men efter § 13 i lov om elektroniske signaturer kan kravet fraviges ved elektroniske meddelelser til og fra en offentlig myndighed. Det foreslås, at der ikke i selve lovteksten tages stilling til, hvilke krav der skal stilles til en digital signatur, men at sådanne krav kan fastsættes af Domstolsstyrelsen. Det forventes, at kravet fastsættes således, at OCES-standard er tilstrækkelig.

Digital kommunikation til domstolene forudsætter anvendelse af tekniske løsninger, der med den teknik, som domstolene har til rådighed, sætter domstolene i stand til at læse den digitale kommunikation. Disse tekniske løsninger ændrer sig hurtigt med tiden, og det vil derfor være u hensigtsmæssigt i lovteksten at foretage en beskrivelse heraf. Det foreslås derfor, at Domstolsstyrelsen kan fastsætte de nærmere bestemmelser herom. I medfør af denne bestemmelse vil Domstolsstyrelsen f.eks. også kunne fastsætte begrænsninger med hensyn til omfanget af de dokumenter, der fremsendes. Det vil navnlig kunne være aktuelt med hensyn til bilag.

Det følger af § 348, stk. 3, at der med en stævning skal indleveres genparter af stævningen, bilag og kuvert med sagsøgtes navn og adresse. Efter § 348, stk. 4, er Domstolsstyrelsen bemyndiget til at fastsætte bestemmelser, om at stævninger skal udfærdiges på særlige blanketter, og om genparter og kuverter.

Det foreslås, at der ikke i loven fastsættes regler om, at bestemmelsen i § 348, stk. 4, ikke gælder ved anvendelse af digital kommunikation, men det forventes, at Domstolsstyrelsen i medfør af § 148 a, stk. 2, og § 348, stk. 4, i forbindelse med lovens ikrafttræden fastsætter regler om, at der ikke stilles krav om genparter og kuverter ved anvendelse af digital kommunikation.

Bemyndigelsesbestemmelsen i § 348, stk. 4, foreslås derfor ikke ændret. Domstolsstyrelsen får herved også mulighed for at bestemme, at en stævning kan indleveres ved brug af f.eks. en formular via Internettet.

§ 148 a, stk. 3, indeholder en bestemmelse om, hvornår en meddelelse, sendt som digital kommunikation må anses for at være kommet frem. Det er væsentligt, at der ikke er usikkerhed omkring dette spørgsmål. Det foreslås, at det afgørende er, hvornår meddelelsen kan gøres tilgængelig for retten. Det er således ikke afgørende, hvornår retten faktisk gør sig bekendt med indholdet. Tilgængelighedstidspunktet vil normalt svare til det tidspunkt, hvor retten kan behandle meddelelsen, og normalt vil dette tidspunkt automatisk blive registreret i en modtagelsesanordning eller et datasystem. Tilgængelighedstidspunktet vil altid ligge inden for kontortid, idet en meddelelse, der først er tilgængelig efter kontortids afslutning først kan anses for modtaget den følgende dag.

Efter § 148 a, stk. 4, kan retten afvise en digital meddelelse, der ikke er forsynet med digital signatur. Da kravet om digital signatur er knyttet til, om der i loven findes skriftligheds- eller underskriftskrav, kan det for afsenderen i det enkelte tilfælde være forbundet med tvivl, om der er krav om digital signatur. Manglende digital signatur bør derfor ikke medføre, at retten ser bort fra meddelelsen, men at retten kan give en frist til afhjælpning af manglen.

Bestemmelsen er bygget op på samme måde som § 349, stk. 2, om fejl i stævninger. Det forudsættes, at beslutning om afvisning træffes ved kendelse, hvis den pågældende afsender anmoder om det.

Til nr. 2 (retsplejelovens § 154, stk. 2)

Bestemmelsen regulerer anvendelsen af digital kommunikation *fra* domstolene og bygger på det grundsynspunkt, at digital kommunikation kun kan bruges over for borgere og virksomheder, hvis der er givet et samtykke hertil. Samtykket kan gives for den enkelte sag, men kan også gives generelt. En advokat, der i sit brevpapir angiver en e-postadresse, må anses for at have givet samtykke til at modtage digital kommunikation. Hvis en privat borger retter henvendelse til domstolene med en e-post, må et stiltiende samtykke til, at retten kan besvare henvendelsen på samme måde, anses for at foreligge, men der ligger ikke et samtykke til i andre sammenhænge at modtage post på denne måde. Kravet om forudgående (udtrykkeligt eller stiltiende) samtykke fraviges ved digital forkyndelse, jf. i det følgende om forslaget til § 155, nr. 2.

Domstolenes meddelelser skal krypteres, hvis meddelelsen indeholder *fortrolige* oplysninger. Krypteringen kan ske ved anvendelse af den teknik, som den digitale signatur anvender. Oplysninger af den karakter, der er nævnt i persondatalovens § 7 og § 8, vil utvivlsomt være fortrolige. Det vil sige oplysninger om rent private forhold, herunder racemæssig eller etnisk baggrund, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning, fagforeningsmæssige tilhørsforhold, oplysninger om helbredsforhold, seksuelle forhold, oplysninger om strafbare forhold og væsentlige sociale problemer. Det samme gælder oplysninger om interne familieforhold, selvmord, selvmordsforsøg, ulykkestilfælde og visse andre foreningsmæssige forhold end fagforeningsmæssige tilknytningsforhold. Andre oplysninger end dem, der er nævnt i persondatalovens § 7 og § 8, vil imidlertid også kunne være fortrolige. Fortrolige oplysninger vil efter omstændighederne også være oplysninger om indtægts- og formueforhold, arbejds-, uddannelses- og ansættelsesmæssige forhold. Oplysninger om juridiske personers forhold, der generelt ikke er omfattet af persondataloven, vil kunne være fortrolige.

Domstolenes behandling af fortrolige oplysninger er omfattet af anmeldelsesreglerne i persondatalovens § 52, jf. §§ 43 – 46.

Til nr. 3 (digital forkyndelse, § 155, nr. 2)

Retsplejelovens regler om forkyndelser indtager en central stilling i kommunikationen fra domstolene til borgerne. Meddelelser fra domstolene om processuelle forhold i civile sager skal forkyndes, hvis loven særligt foreskriver det, jf. retsplejelovens § 154, stk. 1.

Er der intet særligt forkyndelseskrav, er det retten, der bestemmer, på hvilken måde en meddelelse skal gives. Tilsvarende gælder straffesager, om end lovens formulering er lidt anderledes, jf. § 153, stk. 2

Et krav om forkyndelse indebærer foretagelse af ganske bestemte skridt, der tager sigte på at gøre den pågældende modtager bekendt med det, der skal forkyndes, men også bidrage til at overvinde visse praktiske vanskeligheder i tilfælde, hvor modtageren ikke umiddelbart kan træffes. jf. retsplejelovens §§ 155 ff. Disse bestemmelser udelukker anvendelse af digital kommunikation. Et krav om forkyndelse skal imidlertid anses for opfyldt, hvis det pågældende dokument faktisk er kommet vedkommende i hænde, jf. § 163, stk. 2. Denne regel indebærer, at et dokument, der skal forkyndes, kan fremsendes digitalt til modtageren, og at forkyndelsen anses for sket, hvis det godtgøres, at modtageren har fået dokumentet ”i hænde”. Ved digital kommunikation er det imidlertid ikke ”dokumentet”, der sendes frem, men en kopi. Hertil kommer, at forkyndelseskravet forudsætter, at der er sikkerhed for, at det dokument (kopien), som modtageren får, er identisk med den kopi, afsenderen kan se på sin pc-skærm eller læse på en udskrift. Endelig forudsætter fremsendelsen af en digital meddelelse, at modtageren på forhånd har samtykket heri, jf. ovenfor.

Det må forventes, at en mulighed for at anvende digital kommunikation i forbindelse med forkyndelse kan vise sig ganske praktisk. Det foreslås derfor, at digital kommunikation kan anvendes ved fremsendelse af det dokument, der skal forkyndes, og at forkyndelsen skal anses for foretaget, når modtageren har bekræftet modtagelsen af dokumentet, enten ved digital kommunikation eller på anden (bevissikker) måde. Den digitale forkyndelse kommer således til at minde meget om brevforkyndelse, jf. retsplejelovens § 156. Når kravet om forudgående samtykke kan undlades i denne situation, hænger det sammen med, at forkyndelsen kræver adressatens aktive medvirken. Ønsker adressaten ikke at modtage dokumentet, kan han blot forholde sig passivt.

Forkyndelse kræver en aktiv bekræftelse af at have modtaget dokumentet. En mere automatisk virkende funktionalitet hos modtageren, hvorved modtagelsen bekræftes ved åbning af en fil, vil ikke være tilstrækkelig.

Det følger af de foreslåede bestemmelser i § 154 og § 156 a, at både den meddelelse, der skal forkyndes, og bekræftelsen af modtagelsen skal forsynes med digital signatur, hvorved der opnås sikkerhed for, at meddelelsen ikke er ændret undervejs, og at bekræftelsen hidrører fra modtageren.

Til nr. 4 (retsplejelovens § 156 a)

Bestemmelsen indeholder de nærmere regler for den digitale forkyndelse. Bestemmelsen svarer i hovedsagen til § 156 om brevforkyndelse. Ved digital forkyndelse kan modtagerens bekræftelse af at have modtaget meddelelsen sendes såvel ved digital kommunikation som på traditionel vis. Ved at kræve modtagerens underskrift på en kopi af meddelelsen, og ikke blot et underskrevet modtagelsesbevis, opnås sikkerhed for, at det er en rigtig kopi, modtageren har fået. Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til nr. 3.

Til nr. 5 (retsplejelovens § 561, stk. 1)

Efter retsplejelovens § 561, stk. 1, 3. pkt., indkaldes skyldneren til et såkaldt vejledningsmøde ved anbefalet brev. Retsplejeloven indeholder ikke andre bestemmelser om, at indkaldelser skal eller kan ske ved anbefalet brev. I dødsboskifteloven kan visse meddelelser gives ved anbefalet brev ”eller på anden betryggende måde”. Adgangen til at kunne anvende anbefalet brev blev indført i retsplejeloven ved lov nr. 941 af 27. december 1991, for at den hidtil fulgte praksis kunne videreføres. Anbefalet brev har som forsendelsesform den fordel, at postvæsenet kun én gang skal forsøge at aflevere brevet til adressaten. Lykkes det ikke, må adressaten selv foretage sig noget aktivt for at få fat på brevet, og adressatens passivitet i så henseende hindrer ikke sagens videre behandling. Kravet om benyttelse af anbefalet brev kan ikke forstås således, at fogedretten er afskåret fra at lade indkaldelsen forkynde. Gennemføres forslaget om digital forkyndelse, kan denne forkyndelsesform også benyttes. For imidlertid at undgå utilsigtede modsætningslutninger foreslås det, at retsstillingen tydeliggøres, således at det klart fremgår, at digital forkyndelse kan anvendes, hvis betingelserne herfor i øvrigt er til stede.

Til § 2

Bestemmelsen skal sikre, at digital kommunikation kan anvendes inden for konkurslovens område i samme omfang som inden for retsplejelovens område. Det foreslås at placere bestemmelserne, der indholdsmæssigt er identiske med de tilsvarende bestemmelser, der foreslås indsat i retsplejeloven, i et særligt kapitel for at understrege betydningen af, at digital kommunikation kan anvendes.

Hvor der er fastsat en frist for foretagelsen af en processuel handling, f.eks. indlevering af en stævning, vil fristen afbrydes, hvis meddelelsen om den processuelle handling (f.eks. stævningen) ved digital kommunikation er gjort tilgængelig for retten inden fristens udløb. I en situation, hvor meddelelsen f.eks. skal være forsynet med digital signatur, men dette krav ikke er opfyldt, bevares den fristafbrydende virkning, hvis retten fastsætter en frist til udbedring af manglen og denne frist overholdes.

En digitalt fremsendt konkursbegæring kan etablere fristdag efter konkurslovens § 1, stk. 1, nr. 1. Det antages, at en konkursbegæring skal underskrives, jf. princippet i retsplejelovens § 261, stk. 2, og en digitalt fremsendt konkursbegæring skal derfor efter den foreslåede bestemmelse være forsynet med digital signatur. Hvis konkursbegæringen ikke er forsynet med digital signatur, kan konkursbegæringen også skabe fristdag, hvis der fastsættes en frist til afhjælpning af manglen, og manglen afhjælpes inden fristens udløb.

Hvis en konkursbegæring ”afslås”, bevarer denne sin virkning for så vidt angår fastsættelse af fristdagen, hvis skifteretten inden 3 uger efter afslaget modtager en ny konkursbegæring, anmeldelse af betalingsstandsning m.v. jf. konkurslovens § 1, stk. 5, om den såkaldte sløjferegel. Det antages i den juridiske litteratur, jf. Mogens Munch, Konkursloven med kommentarer, 9. udgave s. 100, at en konkursbegæring (anmeldelse om betalingsstandsning m.v.), der afvises på grund af utilstrækkelige oplysninger, ikke kan danne fristdag. Det samme må antages at gælde en digitalt fremsendt konkursbegæring,

der afvises på grund af mangler, f.eks. manglende digital signatur, eventuelt efter at der har været fastsat en afhjælpningsfrist, der ikke overholdes.

På samme måde, som en konkursbegæring (anmeldelse om betalingsstandsning m.v.) kan danne en fristdag, kan en konkursbegæring eller anmeldelse af betalingsstandsning m.v. fastholde en tidligere etableret fristdag efter sløjfereglen i konkurslovens § 1, stk. 5. En digitalt fremsendt konkursbegæring vil derfor kunne fastholde en fristdag, hvis den er gjort tilgængelig for skifteretten inden udløbet af 3 ugers fristen. Er begæringen fremsendt uden digital signatur, må det samme antages, hvis retten fastsætter en frist til afhjælpning af denne mangel, og afhjælpningsfristen overholdes.

Der knytter sig væsentlige interesser i entydigt at fastsætte en fristdag. Det må forventes, at skifteretten vil have den særlige fristdagsproblematik for øje ved afgørelsen af, om en digitalt fremsendt konkursbegæring, der ikke er forsynet med digital signatur, eller som lider af andre (væsentlige) mangler, skal afvises, eller om der skal gives en frist til afhjælpning af manglen.

Til § 3

Bestemmelsen skal sikre, at digital kommunikation kan anvendes inden for dødsboskiftelovens område i samme omfang som inden for retsplejelovens og konkurslovens område. Det foreslås at placere bestemmelserne, der indholdsmæssigt er identisk med de tilsvarende bestemmelser, der foreslås i retsplejeloven og konkursloven, i et særligt kapitel for at understrege betydningen af, at digital kommunikation kan anvendes.

Til § 4 (ikrafttrædelsesbestemmelse)

Det foreslås, at lovens ikrafttræden fastsættes af justitsministeren efter forhandling med Domstolsstyrelsen.

Ordliste

Ordlisten indeholder en kort oversigt over en del af de forskellige begreber, der er anvendt i redegørelsen. Hvor begreberne første gang er benyttet i redegørelsen, vil der dog så vidt muligt også dér være givet en forklaring.

Autenticitet:

Sikring af en afsenders autenticitet betyder, at man sikrer afsenderens identitet, dvs. at meddelelsen stammer fra den afsender, som meddelelsen udgiver sig for at være sendt fra.

Elektronisk / digital kommunikation:

Med elektronisk og digital kommunikation forstås enhver form for kommunikation, hvor meddelelsen er digitaliseret, dvs. opbrudt i form af f.eks. talværdier. Meddelelsen vil i sig selv normalt være ulæselig eller uforståelig, men kan f.eks. gøres tilgængelig ved udskrift på papir eller visning på en computerskærm.

Elektronisk kommunikation omfatter blandt andet

- udveksling af beskeder eller dokumenter mellem personer, herunder e-post (e-mail), SMS/EMS-beskeder (Short Message Service/Enhanced Message Service),
- udveksling af information mellem en person og et edb-system (f.eks. via Internettet) og
- udveksling af systematiske oplysninger mellem datasystemer (f.eks. det på side 98 ved note 41 nævnte EDI-system)

Elektronisk / digital signatur:

Begrebet elektronisk/digital signatur betegner data, som knytter sig til en datamængde, og som gør det muligt at kontrollere, at datamængden stammer fra den angivne udsteder. Begrebet anvendes også som betegnelse for en bestemt teknologi, der er baseret på kryptering.

Begrebet er nærmere beskrevet i afsnit 2.3.1.

E-post / e-mail:

E-post / e-mail er en forkortelse for elektronisk post / electronic mail. I redegørelsen anvendes den danske betegnelse e-post. Beskeder, der sendes ved hjælp af e-post, er beskeder, der sendes elektronisk mellem computere, der er forbundet via et lokalt og/eller globalt netværk af computere.

Integritet:

Sikring af en meddelelses integritet betyder, at man sikrer, at indholdet af en meddelelse ikke er blevet ændret under ”transport” fra afsendelsen til modtagelsen.

Konfidentialitet:

Sikring af en meddelelses konfidentialitet betyder, at man sikrer, at meddelelsen ikke kan læses eller forstås af uvedkommende, hvilket ved digital kommunikation kræver kryptering. Kryptering af en meddelelse vil blandt andet være nødvendig, hvis meddelelsen indeholder fortrolige oplysninger.

Kryptering:

Kryptering af en meddelelse bevirker, at dens indhold ikke kan læses af andre – man sikrer således meddelelsens konfidentialitet.

OCES-signatur:

OCES står for Offentlige Certifikater til Elektronisk Service og omfatter med andre ord kommunikation i forhold til offentlige myndigheder. OCES er nærmere beskrevet i afsnit 2.3.1